

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1942.

Första kammaren.

Nr 19.

Lördagen den 16 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 276, angående anslag till statliga åtgärder för tryggande av vedproduktionen m. m.;

nr 281, angående förvärv av fastighet för överståthållarämbetets räkning;

nr 282, angående anslag till tekniskt-vetenskaplig forskning m. m.;

nr 283, angående anslag till byggnadsforskning m. m.;

nr 284, angående anslag till uppförande av byggnad för skogsproduktforskning m. m.; samt

nr 285, angående vissa markförvärv för lantförsvaret.

Justerades protokollen för den 9 och den 12 innevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med stöd av bifogade läkarintyg får jag härmed anhålla om ledighet från riksdagsarbetet för en tid av c:a tre veckor.

Karolinska sjukhuset den 15 maj 1942.

K. J. Olsson.

På begäran intygas härmed, att riksdagsmannen *Karl Johan Olsson*, som den 12 maj 1942 sjuknade i akut blindtarmsinflammation, den 13 maj undergätt operation för nämnda åkomma och tills vidare är intagen för fortsatt vård å Karolinska sjukhusets kirurgiska avdelning. Riksdagsman *Olsson* torde under c:a 3 veckor framåt vara oförmögen till arbete, om icke komplikationer tillståta, som ytterligare förlänga sjukdomsförloppet.

Stockholm den 15 maj 1942.

Ivar Palmer,

docent i kirurgi.

På gjord proposition bifölls ansökningen för den tid, under vilken herr *Karl Johan Olsson* på grund av den i läkarintyget angivna sjukdomen vore oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 195, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fornminnen m. m. dels ock en i ämnet väckt motion:

Första kammarens protokoll 1942. Nr 19.

nr 196, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fornminnen m. m., såvitt angår genom denna proposition framlagt förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ expropriationslagen;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § förordningen den 19 december 1941 (nr 942) angående dyrtidstillägg åt vissa livrättagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.;

nr 231, i anledning av väckta motioner om viss ändring i sjöarbetstidslagen; samt

nr 232, i anledning av väckta motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 233, till Konungen i anledning av väckta motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 234, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande kapitalinvesteringar för budgetåret 1942/43 i statens allmänna fastighetsfond, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 235, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om preskription av rätt till medel som innestå hos offentlig myndighet;

nr 236, i anledning av väckt motion om revision av lagstiftningen angående förfarandet hos förvaltningsdomstolar och hos övriga förvaltningsmyndigheter vid behandlingen av frågor, som röra enskild rätt; samt

nr 237, i anledning av väckta motioner angående revision av gällande bestämmelser rörande beivran av upprepade förseelser mot alkohollagstiftningen.

Föredrogs ett från andra kammaren arkommet protokollsutdrag, nr 413, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion angående rätt till tjänste- och pensionsårsberäkning för chefläkare vid sjukstuga.

Herr **Björnsson**: Herr talman! Jag får hemställa, att första kammaren, som den 6 innevarande månad vid behandling av sitt andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 6 avslagit en inom kammaren väckt motion av enahanda innehåll som andra kammarens beslut, måtte finna delgivningen av andra kammarens beslut ej föranleda vidare yttrande.

Denna hemställan bifölls.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 258, med förslag till stat för försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1942/43.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 259, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 503) angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.;

nr 263, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 9:o), 11:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt; samt nr 268, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 6 § och 6 kap. 5 § rättegångsbalken m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 269, angående anslag till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.; och nr 272, angående försäljning av ett kronan tillhörigt område i Boden.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 275, med förslag till lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 278, med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m.

Föredrogs och hänvisades till tredje särskilda utskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 279, angående anvisande av medel för vissa byggnadsföretag å Järvafältet; och

nr 280, angående förläggningssort för nytt kårartilleriregemente.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Källman* m. fl. väckta motionen, nr 251, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nedläggande av högre lärarinneseminariet m. m.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 276 och 281—285.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets memorial nr 10, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll;

statsutskottets utlåtanden:

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till utövande av statskontroll å krigsmaterielltillverkningen;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ianspråktagande av vissa anslag till sprängningsarbeten m. m. för oljelagring, m. m.;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överföring av en fastighet från statens järnvägars familjepensionsfond till statens allmänna fastighetsfond;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till om- och tillbyggnad av länsresidenset i Vänersborg;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till besiktning av motorfordon jämte i ämnet väckta motioner;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stat för luftfartsfonden för budgetåret 1942/43;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till det civila luftskyddet;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till lasarets- och tuberkulosjukvårdens utbyggande å Gotland;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i den för överståthållarämbetet fastställda avlöningsstaten;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till Medicinalstyrelsen: Beredskapsorganisation; samt

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga;

bevillningsutskottets betänkande nr 25, i anledning av väckta motioner om rätt för skattskyldig att vid taxering till statlig inkomst- och förmögenhets-skatt åtnjuta avdrag för gåva till sjövärnets;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 (nr 55 s. 1) om ekonomiska föreningar;

nr 42, i anledning av väckta motioner om lagstiftning för bekämpande av sådan propaganda mot medborgargrupper, som utgår från deras trosbekännelse eller ras;

nr 43, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. i vad propositionen hänvisats till behandling av lagutskott, dels ock en i ämnet väckt motion; samt

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 29 maj 1931 (nr 152) med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens;

andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar; ävensom

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 5, i anledning av väckt motion om åtgärder för att underlätta och förbilliga användandet av radioapparater i ej elektrifierade bygder; samt

nr 6, i anledning av väckta motioner angående förbättrad ungdomsvård m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.13 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 19 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Herr statsrådet *Domö* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 252, angående omorganisation av domsagoförvaltningen m. m.;
nr 277, med förslag till lag om avverkningsskyldighet; och
nr 286, angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens yrkeshem
samt skol- och yrkeshem m. fl.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med hänvisning till bilagda läkarintyg får jag härmed vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under den tid, som i läkarintyget angives.

Stockholm den 18 maj 1942.

Nils Gabrielsson.

Att riksdagsman *Nils Gabrielsson* på grund av sjukdom (bältros med neuralgi) är förhindrad att deltaga i riksdagsarbetet tillsvidare och sannolikt minst t. o. m. den 15 juni intygas.

Stockholm den 18 maj 1942.

Thorolf Hedborg,

leg. läk.

På gjord proposition bifölls ansökningen för den tid, det i åberopade läkarintyget omförmälda hindret varade.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 18 maj 1942.

Till justitiedepartementet hade den 16 maj 1942 från länsstyrelsen i Kronobergs län inkommit fullmakt för landstingsmannen Robert Johansson i Östad, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens första kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 226, i anledning av väckt motion om gäldande av skadestånd och livränta till värnpliktige K. H. V. Dinos änka och minderåriga dotter;

nr 227, i anledning av väckta motioner om pensionsrätt för viss i statens järnvägars tjänst övertagen personal från Sala—Gysinge—Gävle järnväg;

nr 228, i anledning av väckt motion om tillerkännande av viss förmån åt ordinarie tjänstemän i statens tjänst, vilka avgått från tjänsten utan rätt att komma i ånjutande av pension;

nr 229, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 26 juni 1936 (nr 373) med vissa bestämmelser om centralkassor för jordbrukskredit, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion, utom i vad angår anslag till jordbrukets kreditkassor; samt

nr 230, i anledning av väckta motioner om höjda årliga gratifikationer åt vissa f. d. verkstads- och banarbetare vid två av staten övertagna enskilda järnvägar.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 240, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i den för riksförsäkringsanstalten fastställda avlöningsstaten;

nr 241, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i den för landsfogdarna m. fl. fastställda avlöningsstaten;

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till förlagskapital för inköp av förnödenheter, m. m.;

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för främjande av vedproduktionen, m. m.; samt

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tolfte huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1942/43 till allmänna indragningsstaten.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 276, angående anslag till statliga åtgärder för trygghet av vedproduktionen m. m.;

nr 281, angående förvärv av fastighet för överståthållarämbetets räkning;

nr 282, angående anslag till tekniskt-vetenskaplig forskning m. m.;

nr 283, angående anslag till byggnadsforskning m. m.;

nr 284, angående anslag till uppförande av byggnad för skogsproduktforskning m. m.; samt

nr 285, angående vissa markförvärv för lantförsvaret.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 10, statsutskottets utlåtanden nr 108—120, bevillningsutskottets betänkande nr 25, första lagutskottets utlåtanden nr 41—44, andra lagutskottets utlåtande nr 31 samt första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 5 och 6.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren måtte besluta, att statsutskottets utlåtande nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för

budgetåret 1942/43 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner, skall uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 252, 277 och 286.

Herr *Petersson, Emil*, väckte följande motioner:

nr 252, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1942/43; och nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond.

Motionerna bordlades.

Ordet lämnades på begäran till herr **Brandt**, som anförde: Herr talman! Enligt kontrollerad uppgift har den militära ledningen på Gotland — och kanske även annorstädes i vårt land — förbjudit till beredskap inkallade medborgare att i uniform besöka arbetarorganisationernas förstamajmöten; militärposter ha stått vid t. ex. Folkens hus för att förhindra överträdelse av förbudet. Ehuru väl det kan förefalla egendomligt, att till mogen ålder komma beredskapsmän, vilka trofast sluta upp kring regeringens egen paroll om försvar för fred och frihet, icke skola få deltaga i möten och demonstrationer annat än civilklädda, så må ett förbud befinnas respektabelt, därest det tillämpas konsekvent. Så synes dock icke vara fallet. Vid de s. k. Lindholmsnazisternas — Svensk Socialistisk Samling — friluftsmöte i Kronobergsparken den 1 maj närvaro officerare i uniform, vilka i övrigt demonstrerade sitt nationella sinnelag med tysk hälsning.

*Interpellation
ang. svenska
officerares
deltagande
i nazistmöten
m. m.*

Regeringen är icke okunnig om, att de svenska »folksocialisterna» — eller hur de nazistorienterade svenskarna kalla sig — städse lagt i dagen en egendomlig och misstänkt inställning till det svenska frihets- och självständighetsbegreppet och att de äro endast villkorliga fosterlandsförsvarare. Det väcker därför förvåning och harm hos ovillkorliga patrioter, att sådana tivelaktiga svenskar skola tillerkännas förmåner, som förmenas pålitligt folk. Medborgarrätten bör vara lika för alla. Men om den tilläventyrs i något fall anses böra vara olika, så bör det vara till nackdel för personer, som i ord och gärning gjort sig själva misstänkta.

Det finns ingen anledning till undfallenhet gentemot nazistelement, och det har väckt mycken ovilja bland enkla redbara svenskar, att vid den bekante Finlandsfrivilligen Hallberg-Cuulas jordfästning härförleden i Hedvig Eleonora kyrka — vilken förvisso i ganska betydande omfattning fick karaktären av en nazistisk demonstration — manskap från den svenska krigsmakten kommanderats att medverka genom paradering.

Medan polisen opåttalt får förhindra nationellt sinnade arbetardemonstranter att bära banderoller och standar med inskriptioner såsom »Stöd det norska folkets frihetskamp!», »Mot krig och facism!», »Kämpa för demokrati!» etc., förefaller det som om våra nazistsympatisörer skulle ha ganska fritt spelrum för sina ofosterländska upptåg.

Jag tillåter mig nu vördsamt anhålla om kammarens tillstånd att få interpellera försvarsministern, huruvida han finner det försvarligt, att det svenska försvarets officerare i uniform — och för resten även utan — deltaga i möten

Interpellation ang. svenska officerares deltagande i nazistmöten m. m.
(Forts.)

och demonstrationer, anordnade av nazistorienterade organisationer, samt huruvida statsrådet eventuellt är betänkt på att vidtaga åtgärder till förhindrande av en dylik för nationalandan utmanande trafik.

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågakärande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.13 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 20 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Sköld* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 293, angående anslag till maritim ungdomsverksamhet.

Herr *Johansson, Robert*, anmälde, att han infunnit sig vid riksdagen.

Justerades protokollet för den 13 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrirelse, nr 248, till Konungen i anledning av väckt motion om undantagande av krigsmaktens tjänstehundar från skatteplikt enligt hundskatteförordningen.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 252, angående omorganisation av domsagoförvaltningen m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 277, med förslag till lag om avverkningsskyldighet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 286, angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens yrkeshem samt skol- och yrkeshem m. fl.

Föredrogs och hänvisades till tredje särskilda utskottet nedannämnda av herr *Petersson, Emil*, väckta motioner:

nr 252, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1942/43; och

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Anslag till de
allmänna
läroverken
m. m.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 176, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 6 mars 1942, föreslagit riksdagen att

1. besluta, att kvinnliga lärjungar skulle från och med läsåret 1942/43 erhålla tillträde till gymnasiet vid högre allmänna läroverket i Majorna i Göteborg;

2. besluta, att samrealskolan i Boden skulle från och med budgetåret 1942/43 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämde successivt ombildas till högre samläroverk med fyraårigt latin- och treårigt realgymnasium under förutsättning, att Bodens stad åtog sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostad för minst en vaktmästare ävensom förbunde sig att bevilja ett engångsanslag av minst 5,000 kronor till bestridande av kostnaderna för komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket; skolande sagda utbildning tillgå sålunda, att under första året upprättades första ringen av det fyraåriga latin- och det treåriga realgymnasiet och sedan ytterligare en ring per år av vardera gymnasielinjen, till dess gymnasiet vore i sin helhet färdigbildat på båda linjerna;

3. godkänna av chefen för ecklesiastikdepartementet angivna ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1942/43, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skulle tillsättas, besluta, huruvida befattning skulle kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämneslärarinnebefattning;

5. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

6. till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 28,650,000 kronor;

7. till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier för budgetåret 1942/43 anvisa ett anslag av 26,000 kronor;

8. till Vissa kostnader för student- och realexamina för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 200,000 kronor;

9. å personalförteckningen för de tekniska läroverken från och med budgetåret 1942/43 uppföra ytterligare en lektorstjänst;

10. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för de tekniska läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

11. till Tekniska läroverk: Avlöningar för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 1,371,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herr *L. A. Björklund* väckt motion (II: 275), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att Hässleholms kommunala gymnasium skulle förstatligas från och med budgetåret 1942/43 i enlighet med av skolöverstyrelsen angivna grunder;

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *S. Edin* och *L. Tjällgren* (I: 215) och den andra inom andra kammaren av herrar *K. Mäler* och *B. Stattin* (II: 292), vari hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t efter förnyat övervägande av frågan om inrättande av ett statligt gymnasium i Sollefteå ville för 1943 års riksdag framlägga förslag i ärendet;

dels ock en inom andra kammaren av herr *L. Lindahl* m. fl. väckt motion (II: 18), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande möjligheterna till att mindre bemedlade studiebegåvade barn från landsbygden erhålla statlig hjälp för genomgående av realskola.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 275 samt med avslag å motionen II: 18,

1. besluta, att kvinnliga lärjungar skulle från och med läsåret 1942/43 erhålla tillträde till gymnasiet vid högre allmänna läroverket i Majorna i Göteborg;

2. besluta, att samrealskolorna i Hässleholm och Boden skulle från och med budgetåret 1942/43 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämde, successivt ombildas till högre samläroverk med i Hässleholm treårigt latin- och realgymnasium och i Boden fyraårigt latin- och treårigt realgymnasium, allt under förutsättning, att vederbörande kommun åtog sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostad för minst en vaktmästare ävensom i fråga om Boden, att kommunen förbunde sig att bevilja ett engångsanslag av minst 5,000 kronor till bestridande av kostnaderna för komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket; skolande sagda utbildningar tillgå sålunda, att under första året upprättades första ringarna av ifrågavarande gymnasier och sedan ytterligare en ring per år av en var av gymnasielinjerna, till dess gymnasierna vore i sin helhet färdigbildade på båda linjerna;

3. godkänna under punkten angivna ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1942/43, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skulle tillsättas, besluta, huruvida befattningen skulle kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämneslärarinnebefattning;

5. godkänna under punkten införd avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

6. till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 28,585,000 kronor;

7. till Kommunal läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 11,400 kronor;

8. till Vissa kostnader för student- och realexamina för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 200,000 kronor;

9. å personalförteckningen för de tekniska läroverken från och med budgetåret 1942/43 uppföra ytterligare en lektorstjänst;

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

10. godkänna under punkten införd avlöningsstat för de tekniska läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

11. till Tekniska läroverk: Avlöningar för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,371,000 kronor;

B. att motionerna I: 215 och II: 292 måtte anses besvarade med vad utskottet förut anfört.

Utskottets förslag innebar bland annat, att antalet nybörjaravdelningar vid läroverken skulle för budgetåret 1942/43 bestämmas till högst 525 eller, därest särskilda omständigheter därtill föranledde, 535. Departementschefen hade för sin del icke angivit något bestämt antal nybörjaravdelningar men byggt sina anslagsberäkningar på det av skolöverstyrelsen angivna antalet 540.

Reservationer hade avgivits

1:o) av herr *Oscar Olsson*, som ansett

dels att utskottets yttrande i fråga om läroverksläraarnas undervisningsskyldighet bort erhålla den lydelse, reservationen visade;

dels att utskottet bort avstyrka Kungl. Maj:ts förslag om upprättande av ett statligt gymnasium i Boden;

dels ock att utskottets hemställan till följd härav bort erhålla följande lydelse:

A. att riksdagen — — — II: 18,

1. besluta att — — — i Göteborg;

2. besluta, att samrealskolan i Hässleholm skulle från och med budgetåret 1942/43 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämde, successivt ombildas till högre samläroverk med treårigt latin- och realgymnasium, under förutsättning att Hässleholms stad åtog sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostad för minst en vaktmästare; skolan sagda ombildning tillgå sålunda, att under första året upprättades första ringarna, under andra året andra ringarna och under tredje året tredje ringarna av nämnda gymnasium;

3. godkänna under punkten angivna ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t — — — eller ämnesläraresbefattning;

5. godkänna under punkten införd avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

6. till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 28,570,000 kronor;

7. till Kommunala — — — 1,371,000 kronor;

B. att motionerna — — — förut anfört;

2:o) av herr *Holmdahl*, som ansett, att utskottet bort i fråga om antalet nybörjaravdelningar vid de allmänna läroverken tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag samt till följd härav beräkna avlöningsanslaget för nämnda läroverk till 28,669,500 kronor, varav för avlöningar till övrig icke-ordinarie personal 5,100,000 kronor och för rörligt tillägg 3,725,640 kronor.

Det i herr *Oscar Olssons* reservation föreslagna yttrandet innebar bland annat, att redan till nästa riksdag borde kunna tagas under övervägande en utökning av läroverksläraarnas undervisningsskyldighet med en veckotimme i samband med upphörande av den provisoriska höjning i fråga om lärjunge-maximum i realskolans högsta klass från 30 till 35, som genomförts 1940, och återinförande av den vid samma riksdag avskaffade rätten till uppdelning av

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)
undervisningsavdelningar i modersmålet, tyska, engelska och franska med mer än 24 lärjungar.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag har avgivit en reservation vid detta utlåtande. Den avser inte någon ändring i anslagsbeloppen, men den gäller ändå en ganska viktig fråga.

För ett par år sedan måste vissa församlingar vidtagas i fråga om undervisningen i läroverken. Det var vid 1940 års riksdag det skedde. Man hade då ett par år arbetat under gynnsammare förhållanden vid läroverken på grund av en förändring som genomfördes vid 1937 års riksdag, varigenom lärjungemaximum i högsta realskoleklassen sänktes från 35 till 30, och samtidigt genomfördes den reformen att i de klasser i realskolan, där man började med ett språk — svenska i första klassen och tyska i första klassen samt engelska och franska i högre klasser — fick man tillåtelse att dela upp klasser med mer än 24 elever i två avdelningar. Det var synnerligen behjärtansvärda reformer, och de hälsades med den allra största tillfredsställelse av läroverkslärarna, men inte bara av dem utan även av föräldrarna till de barn som går i realskolan, för att inte tala om barnen själva, om man överhuvud taget vågar förutsätta att ledamöterna här i kamrarna ha något intresse för den delen av den svenska befolkningen.

De stora klassernas problem var således ett pedagogiskt problem som både skolöverstyrelsen och övriga skolmyndigheter, lärare och föräldrar — åtminstone mödrarna som bruka höra upp barnens läxor — voro mycket intresserade av, och de voro mycket glada åt den reform som genomfördes år 1937.

Att reformen var av behovet påkallad torde även de av kammarens ledamöter, som lyssna till vad jag nu har att säga, förstå, när jag talar om att en av folkskoleinspektörerna i Stockholm i ett offentligt föredrag för någon tid sedan berättade att av eleverna i våra pojkrealskolor 42 procent inte kunna flyttas vid vårterminens slut. Det är ju ett ganska anmärkningsvärt resultat, tycker man åtminstone när man första gången hör den siffran. Det torde således inte vara alldeles otänkbart att även menige man skulle vara intresserade av att den goda reform som genomfördes år 1937 och som ovillkorligen måste leda till bättre undervisningsresultat, finge äga bestånd.

År 1940 måste emellertid skolöverstyrelsen på grund av de hårda tiderna och det ekonomiska elände som då väntades, med svidande hjärta tillråda att denna reform provisoriskt upphävdes. Skolöverstyrelsen påpekade själv det förhatliga i saken genom att också påvisa att regleringen av lärjungemaximum i klasserna hittills inte hade ansetts böra komma i fråga såsom kostnadsregulator för läroverken. Men man ansåg som sagt att denna förhatliga åtgärd måste vidtagas för att rädda en halv miljon kronor eller vad det nu kunde vara åt statsverket. Ja, det invänder jag ingenting emot. Men nu har besparingsberedningen, som väl i dag åter skall få en örfil, eftersom besparingsberedningen alltid brukar få örfilar vid tillfällena när det gäller att tillvarata beredningens uppslag, kommit med ett mycket förnuftigt förslag som har vunnit både Kungl. Maj:ts och utskottets erkännande. Besparingsberedningen har sagt att det inte är orimligt att läroverkslärarna få sin tjänstgöringstid ökad med en undervisningstimme i veckan. Det skulle man kunna gå in för, och det rekommenderar besparingsberedningen. Men besparingsberedningen ömmar också för de arbetslösa och säger att vi kanske få taga det i etapper för att slippa fler arbetslösa extralärare.

Besparingsberedningen har mitt fulla instämmande i sina synpunkter. Besparingsberedningen har också departementschefens instämmande, ehuru departementschefen nöjer sig med att säga att det naturligtvis inte kan anses

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

på något sätt orimligt att provisoriskt öka läroverkslärarnas undervisningstid med en timme. Utskottet säger detsamma: därigenom komma inga vådor att uppstå på något håll. Men så har utskottet liksom departementschefen stannat vid den ståndpunkten att man på grund av arbetslösheten inte bör göra någonting sådant tills vidare.

Nu ville jag gärna att man skulle ögonblickligen gå in för besparingsberedningens förnuftiga förslag, men eftersom ingen motion därom föreligger, vågar jag mig inte på ett yrkande i den riktningen, utan jag föreslår i stället att i motiveringen till utskottets utlåtande skulle uttalas att en timmes ökning av undervisningstiden för läroverkslärare bör genomföras nästa år. Detta skulle kunna ske utan att arbetslösheten ökade, helt enkelt genom att riksdagen återgår till det förnuftiga system som rådde före år 1940 i fråga om lärjungemaximum i högsta realskoleklassen och i fråga om uppdelning av nybörjar-klasserna i språk så fort de omfatta mer än 24 elever.

Vad skulle resultatet härav bli? Genom undervisningsskyldighetens utsträckning med en timme, såsom besparingsberedningen föreslagit, skulle 88 lärare inbesparas vid läroverken och 33 vid de högre kommunala läroanstalterna. Hur många lärare ytterligare komma att behövas, om man återgår till 1937 års reform i fråga om lärjungemaximum och uppdelning av vissa klasser? Utgår man från siffrorna i proposition nr 154 vid 1940 års riksdag, skulle det bli 62 vid de högre allmänna läroverken och 44 vid de kommunala läroanstalterna. Det blir således ändå en besparing, även om man får antaga att några flera lärarplatser komma att tillsättas än fallet var år 1940, ty marginalen är så stor att man kan vara säker på att den inte helt och hållet uppslukas av denna förändring.

Jag är ledsen att jag i dag har behövt återigen besvära kammaren med en pedagogisk utredning, ehuru det naturligtvis kan betraktas såsom en något förmildrande omständighet att den förenas med sparsamhetsintresset. Det som för mig är huvudsaken, det måste jag säga, fastän besparingsberedningen kanske inte tycker att det är det viktigaste, är emellertid det pedagogiska intresset. Vi behöva verkligen en så effektiv undervisning som möjligt vid våra skolor. Jag kan för resten också peka på hur departementschefen uttryckte sig när han gick med på denna förhatliga försämring vid läroverken år 1940. Han sade att han fann det beklagligt att han såg sig nödsakad föreslå att för läsåret 1940/41 en tillfällig återgång skedde till de före läsåret 1937/38 i ämnet gällande bestämmelserna. Departementschefen trodde således att den där tråkigheten inte skulle räcka mer än ett år. Nu kommer den att räcka i tre år även enligt mitt förslag, och man vet inte hur länge den sedan kommer att bestå. Det beror ju på utvecklingen av förhållandena i världen. Men när man har utsikt att nästa år kunna rätta till dessa tråkiga förhållanden i fråga om undervisningen utan att det kommer att kosta staten ett öre, tycker jag, herr talman — ehuru jag inte gör mig alltför stora förhoppningar därvidlag — att det i grund och botten är en mycket blygsam anhållan jag här framställer när jag ber kammaren ge sitt samtycke till min reservation i överensstämmelse med besparingsberedningens uttalande och till så pass stor förmån för undervisningen som det här är fråga om.

Herr Näsström: Enligt statssekreterare Knös' utredning för ett par år sedan skulle Örnsköldsviks stad ha stått närmast i tur att nu erhålla ett gymnasium. Sedan dess har skett en enorm utveckling av denna ort, och man torde tryggt kunna säga, att Örnsköldsvik nu borde ha varit den stad som först skulle ha kommit i fråga. Den 20 juni öppnas en utställning i Örnsköldsvik, och jag hoppas att så många som möjligt såväl från skolöverstyrel-

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

sen som av riksdagens ledamöter skola kunna på ort och ställe övertyga sig om stadens lämplighet för förläggning dit av ett läroverk.

Jag har ingenting särskilt att invända mot att t. ex. Boden nu har fått sitt läroverk, men motiveringen därför är högst märklig. En mer eller mindre tillfälligt anhopning av militär bör väl ändå inte vara utslagsgivande för vart ett läroverk skall förläggas. Västernorrlands län har blivit synnerligen vanlottat i vad det gäller gymnasier. Örnsköldsviksortens storartade utveckling framför allt under senare år bör vara en god anledning till att förlägga ett läroverk inom detta område, och detta särskilt som stadens samrealskola nu är en av landets allra största realskolor.

Jag hoppas att Kungl. Maj:t åtminstone till nästa års riksdag kommer med ett förslag om att förlägga ett gymnasium till Örnsköldsvik.

Häri instämde herr *Söderkvist*.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Jag ber om ursäkt för att en utomstående ger sig in i skolväsendets labyrinter, men det är en reflexion som jag ofta gjort vid behandlingen av skolfrågorna här i riksdagen, som jag vid detta tillfälle inte längre kan undertrycka.

Saken gäller den noggrannhet, den detaljriktighet med vilken man på skolväsendets område lägger sig i och bestämmer enskildheterna i skolorganisationen. Här föreligger på den punkt som jag ämnar beröra — sid. 11—16 i utskottets utlåtande och den därtill knutna reservationen av herr Holmdahl — en liten divergens mellan utskottet och Kungl. Maj:t, vars uppfattning har vunnit anslutning av herr Holmdahl. Utskottet och Kungl. Maj:t äro ense i själva den principiella uppfattningen — det gäller frågan om intagning av nya elever i läroverken — nämligen att det är önskvärt att på ett förnuftigt sätt begränsa intagningen i skolorna. Skillnaden besticker sig bara däri att Kungl. Maj:t icke anser det nödvändigt att riksdagen på förhand fixerar antalet nybörjaravdelningar som skola inrättas vid skolorna, medan däremot statsutskottet ger sig in på en beräkning av den saken, en beräkning som tycks ha gjorts med den allra största ackuratess och med tillgång till ett märkligt fint statistiskt material, eftersom man har tilltrött sig att nu i år kunna fixera antalet nybörjaravdelningar till 535, medan uträkningarna i följd gävo resultatet 533.

Jag ifrågasätter huruvida det är en naturlig uppgift för riksdagen och riksdagens utskott att göra sådana uträkningar som naturligtvis icke kunna äga någon som helst säkerhet, och jag ifrågasätter huruvida det icke är en naturlig uppgift för Kungl. Maj:t att med kändedom om antalet inträdessökande vid läroverken bestämma antalet nybörjaravdelningar på ett förnuftigt sätt.

Herr talman! Jag har vid åtskilliga tillfällen här i kammaren reagerat mot det förhållandet att Kungl. Maj:t efter min mening trängt sig in på områden som rimligtvis borde vara förbehållna åt riksdagens avgörande. Men med samma bestämdhet vill jag för min del reagera då man på andra områden följder den svenska riksdagens ur viss synpunkt sämsta traditioner, bestående däri att man här sysselsätter sig med allehanda detaljspörsmål som rimligtvis borde vara förbehållna åt regeringsmakten. Jag kan icke komma ifrån den uppfattningen att riksdagen i sådana hänseenden är inne på en oriktig väg, och det är därför jag har velat taga upp saken. Jag kunde lika väl ha gjort det vid det tillfälle då här i kammaren utförligt diskuterades frågan huruvida man i år skulle taga in nya seminarieelever i Kalmar, i Stockholm eller i Haparanda. Denna fråga ligger till på samma sätt och föranleder samma reflexion.

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

Herr talman! Från de utgångspunkter jag här haft kan jag icke sluta mitt anförande annorledes än med ett yrkande om bifall till herr Holmdahls reservation som överensstämmer med Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Larsson, Sven: Herr talman! Såsom framgår av utskottets utlåtande, föreligger här en kompromiss. Framför allt gäller detta frågan om antalet nybörjaravdelningar. Därvid ha, såsom herr Herlitz mycket väl kan se av betänkandet, ganska många olika uppfattningar gjort sig gällande. Man har haft att välja mellan 525, 533 och 540 avdelningar. Utskottet har stannat vid ett antal av 535, och jag tror att detta resultat bör vara tillfredsställande för de allra flesta.

I fråga om herr Oscar Olssons reservation vill jag endast säga att utskottet knappast kunnat vara med om det förslaget, eftersom den ordning som genomfördes år 1940, då man höjde lärjungemaximum till 35, betingades framför allt av statsfinansiella skäl. Då dessa skäl allt fortfarande och kanske i ökad grad kvarstå, är det tydligt att man inte kan återgå till den ordning som rådde före år 1940.

Jag tror, herr talman, att bara dessa ord kunna vara tillräckliga för att visa att utskottet har goda skäl för sitt förslag, till vilket jag i all korthet ber att få yrka bifall.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Innan jag går in på herr Larssons invändning ber jag att få helt och hållet instämma med honom i hans replik till herr Herlitz.

Det är vidare en sak som jag måste draga fram i detta sammanhang, eftersom jag i hastigheten inte lade märke till att hela hemställan under punkt A kommer att föredragas i ett sammanhang, ehuru, efter vad jag har förvissat mig om, den motiveringsfråga, som jag förut var inne på, inte föredrages då, utan kommer att föredragas för sig. Under punkt 2 i hemställan föreligger emellertid också en tillstyrkan från utskottet av inrättande av ett gymnasium i Boden, på vilken punkt jag har reserverat mig.

Jag har på två skäl reserverat mig emot upprättandet av ett gymnasium i Boden. Först och främst böra — det är ett allmänt skäl — såvitt möjligt inga nya gymnasier inrättas, innan vi fått skolorganisationen något så när klar. Jag begriper lika väl som alla andra att man inte strikt kan följa den principen. Men det har tillsatts en särskild sakkunnig beträffande frågan om läroverket i Boden, och denne sakkunnige har uttalat sig för att Boden inte bör förekomma bland de sex orter, där det är angelägnast att gymnasier inrättas. Det är ganska uppseendeväckande att Kungl. Maj:ts emot den sakkunniges uppfattning föreslår Boden före t. ex. Sollefteå och till och med före Hässleholm. Utskottet har ju funnit att upprättandet av ett gymnasium i Hässleholm är det allra nödvändigaste, rättvisaste och angelägnaste, och rättat till propositionen i det fallet. Sollefteå har anfört missnöje på såvitt jag förstår ganska goda grunder. Vad är det som enligt departementschefen gör att Boden bör rycka fram i första ledet? Jo, det är statstjänarintresset. Det betonas uttryckligen att med den mängd statstjänare som nu finns i Boden och som ytterligare kommer att ökas på grund av militärförläggningen, är det inte mer än rätt att statstjänstemännens intresse rörande ett gymnasium i Boden blir tillgodosett. Det finns andra sakliga skäl också, men det är av detta skäl som Boden skulle pressas fram före andra orter.

Har Boden det nu så fruktansvärt illa ställt för närvarande? För att kunna belysa Bodens tråkiga ställning har man måst säga att Luleå också har det tråkigt ställt, eftersom gymnasiet i Luleå är nästan överbelagt. Den sakkunnige så-

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

ger att det finns många elever i gymnasiet i Luleå, men att det inte är på det sättet att gymnasiet inte kan fortsätta med sitt arbete i alla fall. Nu är det så att åtskilliga gymnasister som bo i Boden resa ned till Luleå gymnasium. Järnvägsresan mellan Boden och Luleå tar 45 minuter i anspråk. Det är inte en så fruktansvärt lång resa. Man tycker att det skulle vara möjligt att ordna, om inte med tåg så med skjutsar, på det sättet att de Bodenpojkar som vilja gå i gymnasium skulle kunna fara ned till Luleå. I Luleå är latingymnasiet ganska litet belagt. Det är realgymnasiet som är ansträngt. I Haparanda som inte heller ligger så förfärligt långt därifrån, finns också latingymnasium och realgymnasium, och där finnas snart inga elever kvar på latingymnasiet. Nu föreslås att vi skulle inrätta ett tredje latingymnasium i Boden. Utskottet har sagt att det väl ändå inte går för sig, ty om Boden skall ha latingymnasium, måste Haparandagymnasiets latinlinje avvecklas.

Det är således åtskilliga invecklade spörsmål det här är fråga om. Framför allt har man emellertid att taga hänsyn till de statsekonomiska synpunkterna, och dem framförde herr Sven Larsson i fråga om min motiveringsreservation alldeles i onödan. Hur mycket rör det sig om när det gäller Bodens gymnasium? Det rör sig om 15,000 kronor första året och 97,000 kronor när gymnasiet är färdigorganiserat. Jag anser att man här har rätt att draga fram de statsfinansiella synpunkterna. Jag vet inte, ifall jag gör mig löjlig genom att taga en så liten summa i min mun när det gäller dessa synpunkter, men jag har för mig att lika blygsamma summor tagits i munnen av både besparingsberedningen och andra i samband med frågan om det statsfinansiella läget, och jag är inte riktigt säker, om inte även departementschefen i samband med frågor om upprättande av nya gymnasier har varit inne på spörsmålet vad det statsfinansiella läget kräver.

Jag tycker således att Bodens gymnasium bör få vänta åtminstone ännu ett år, så att man kan se litet klarare i den här saken. Av kända orsaker har jag inte stora förhoppningar om att min reservation på den punkten skall vinna kammarens bifall. Jag märkte ju när det var fråga om småskoleseminariet i Haparanda att det är synnerligen svårt att tala emot vad som med rätt eller orätt kan betecknas såsom Norrlandsintressen.

Vad min motiveringsreservation beträffar ligger emellertid saken till på ett helt annat sätt, såsom kammaren behagade finna av mitt förra yttrande. Där gäller det inte ett enda öres utgiftsökning, och därför kunna de statsfinansiella skälen i det fallet icke åberopas. Det gäller, såsom jag sade, endast att undanröja en olycklig försämring av undervisningen vid våra läroverk, genomförd år 1940 på grund av att man då behövde spara in på läraravlöningsarna. Herr Sven Larsson har rätt i så måtto att det nog fortfarande behöver sparas in på läraravlöningsarna, men när den reservation jag har avgivit inte ökar utgifterna, förstår jag inte att den har med den saken att göra.

Jag skall tala om vad departementschefen själv sade år 1941. Han sade att en ytterligare höjning av undervisningsskyldigheten icke försämrade undervisningsresultatet under förutsättning att gränsen för lärarnas förmåga att prestera en fullgod undervisning icke därigenom överskredes. Ur denna synpunkt och under nämnda förutsättning vore en höjning av undervisningsskyldigheten icke ägnad att i samma grad som övriga diskuterade besparingsåtgärder ingiva betänkligheter, förklarade departementschefen. Och han fortsatte sedan, att vid bedömande av lämpligheten av en sådan åtgärd finge emellertid även hänsyn tagas till den skärpning av arbetslösheten bland lärarna som skulle bli följden därav.

Jag har påpekat, att min reservation inte skulle medföra någon ökad arbetslöshet bland lärarna. Bifall till min motiveringsreservation skulle således inne-

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

bära en av departementschefen själv såsom önskvärd funnen anordning vid läroverken genom upphävandet av 1940 års beslut samtidigt som ingen åtminstone nämnvärt ökad arbetslöshet skulle uppstå bland läroverkslärarna.

Det är således, herr talman, med något större tillförsikt jag fortfarande ber att få yrka bifall till min motiveringsreservation än jag nu även yrkar bifall till min reservation rörande hemställan.

Herr Engberg: Herr talman! Jag tänker inte ställa något yrkande, men det är ett par observationer, som jag inte kan underlåta att göra i anledning av det förevarande betänkandet. Till de vanligaste uppvaktningarna i ecklesiastikdepartementet höra onekligen deputationer från olika svenska städer med anhållan att få sina realskolor påbyggda med gymnasier. Emellertid var det uppenbart, att man inte kunde då och då framlägga förslag om inrättande av det ena gymnasiet efter det andra utan att i förväg kunna överblicka situationen. Därför igångsattes på sin tid en enmansutredning för planläggning och en lämplig fördelning av gymnasierna i riket

Vid fördelningen är det en synpunkt, herr talman, som inte får förbises. Man får inte bara lägga den demografiska synpunkten, alltså frågan om folktätheten, till grund för fördelningen, utan man måste också taga hänsyn till den geografiska, och i det avseendet ställa sig förhållandena åtskilligt olika i skilda landsändar.

Jag var en smula förvånad över att statsutskottet helt plötsligt frikostigt ändrade departementschefens förslag beträffande Hässleholm utan att samtidigt visa någon förståelse att tala om för behovet av ökad tillgång till gymnasier i Norrland. Läget är nämligen det, att i en stad som Hässleholm rekryteras läroverkets elever som bekant till största delen av sådana, som bo utanför staden. Men, mina herrar, eleverna från kringliggande orter behöva icke vara inackorderade i läroverksstaden. De komma varje dag mycket lätt till och från läroverket, medan det är ett stående tvång för dem på den norrländska landsbygden, som vilja ha sina barn i läroverk, att hava dessa inackorderade. Detta är den springande punkten, en vital fråga, som enligt min mening riksdagen måste taga upp för att skapa likställighet mellan läroverksstäder och landsbygd, när det gäller möjligheten för fattiga men begåvade barn att få fullfölja sina studier. Därvidlag räcker det inte bara med nya gymnasier, utan därvidlag måste den princip knäasättas, som vi ha uttryckt i skolhemsprincipen. Det tarvas inackorderingshjälp från statens sida åt notoriskt läsbegåvade ungdomar för att de skola få fullfölja sina studier. Nu kunna i en läroverksstad fattiga föräldrar draga fram barnen till studentexamen, därför att dessa få bo hemma hela tiden. Men att med nu gällande priser betala bortåt ett tusen kronor om året i inackorderingsavgifter för att ha ett barn i läroverksstaden, det förstår var och en att det är få som kunna. Resultatet har därför blivit, att i regel läsbegåvade fattiga landsbygdspojkar och flickor, som icke kunna bo hemma, bli urståndsatta att studera vidare, bara därför att det inte i hemmet finns medel till inackorderingsavgiften. Möjligheten för barn ute i bygden att dagligen ta sig in till läroverksstaden och hem igen är med de stora avstånden och de få kommunikationerna försvinnande liten i Norrland.

Jag återkommer därmed till den geografiska synpunkten. Den utredning som verkställdes av statssekreterare Knös, ådagalade, att det behövdes ett nytt gymnasium i mellersta, nedre Norrland, och han kom till det resultatet, vilket här omnämnts, att det kunde förläggas till Örnsköldsvik, för vilket mycket tungt vägande skäl förebragtes. Goda skäl ha också anförts för annan förläggning av gymnasiet inom länet. Uppenbart är emellertid för var och en som

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

känner förhållandena i Norrland, att det är orimliga avstånd mellan de existerande gymnasierna utefter kusten. Vi ha ett gymnasium i Umeå, ett i Härnösand och ett i Sundsvall. Mellan Härnösand och Örnsköldsvik är det cirka 12 mil, mellan Härnösand och Umeå är det 25 mil. Jag måste säga, att det är nödvändigt att man beaktar den geografiska synpunkten. Enligt min tanke kunde, på de skäl som departementschefen har anfört, frågan om Hässleholm, där förmånen för bygdebarnen att få bo hemma är allmän, kunnat få anstå då det är mycket mera trängande, att man skapar ett nytt gymnasium för Västernorrland.

Jag var verkligen förvånad när min ärade vän herr Oscar Olsson påstod, att ett gymnasium i Hässleholm var det nödvändigaste av allt. Med den nödvändigheten kunde intet annat tävla. Så fort det gäller att förlägga ett nytt gymnasium till Skåne, finner herr Olsson det nödvändigt, men om Norrland vill ha en geografiskt lämplig utökning av gymnasiorganisationen, då viftas det bort. Då är det inte fråga om nödvändighet längre.

Det är dessa synpunkter, herr talman, som jag har velat giva uttryck åt.

I detta anförande instämde herr *Velander*.

Herr Pauli: Herr talman! Jag tycker att min ärade vän herr Engberg formulerade sin syn på denna fråga litet väl skarpt med de ord, varmed han avslutade sitt anförande. Han tyckes anse, att statsutskottet genast är berett att falla till föga för önskemål om ett nytt gymnasium, för så vitt det föreslås ligga i Skåne, men slår dövörat till, om det gäller att inrätta ett gymnasium i Norrland. Det är välbekant för alla som ha studerat utlåtandet, att utskottet vid detta tillfälle har föreslagit ett alldeles nytt gymnasium just i Norrland, nämligen i Boden. Dessutom finns sedan några år ett gymnasium i Haparanda, vilket inte har så vidare stark tillströmning av elever. Jag vill också framhålla, att utskottet har yttrat sig mycket välvilligt angående inrättandet av ett gymnasium i Sollefteå, varom förslag väckts i en motion. Utskottet säger att det är övertygat om att Kungl. Maj:ts med uppmärksamhet följer utvecklingen på detta område och därvid även beaktar de skäl, som anförts för att Sollefteå läroverk bör utbyggas med ett statligt gymnasium. Jag tror alltså inte att det är rättvist att anklaga statsutskottet för att ha anlagt några ensidigt sydsvenska synpunkter på denna fråga. Jag tycker att gracerna ha fördelats ganska väl därigenom att Boden fått ett nytt gymnasium och Hässleholm efter många år av ansträngningar att upprätthålla sitt kommunala gymnasium likaledes fått ett statligt gymnasium.

Det är ju en ganska ringa skillnad ekonomiskt sett mellan det förslag, som departementschefen har framlagt angående Hässleholm, och det motionsvis framförda förslag, som här förordas, eftersom departementschefen har funnit det motiverat att giva Hässleholm ett betydligt större anslag än hittills för upprätthållande av sitt kommunala gymnasium.

En synpunkt, som man inte kan undgå att beakta i sådana här sammanhang och som jag nyss något berörde, är vilka ansträngningar och uppoffringar vederbörande samhälle självt pålagt sig för att skaffa ungdomen i och omkring samhället högre skolundervisning. I det avseendet är Hässleholm ett av de samhällen som under den längsta tiden ha gjort sådana uppoffringar, en synpunkt som man inte skall lämna ur räkningen. Däremot har det aldrig funnits något kommunalt gymnasium i Boden. Att utskottet likväl godtar Kungl. Maj:ts förslag beträffande Boden, beror på helt andra synpunkter än de insatser som kommunen själv har gjort. Jag behöver inte närmare utveckla dessa synpunkter. De sammanhånga i hög grad med rent militära åtgärder av välbekant natur, vilka samlat en mängd militärer och tjänstemän till Boden, och även med samhällets och det omgivande rekryteringsområdets tillväxt i övrigt.

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

Beträffande Sollefteå kan det erinras om att där har man verkligen under en tid haft två klasser av ett gymnasium, vilka upprätthållits på kommunens bekostnad. Där har man alltså gjort vissa ansatser, fastän man för länge sedan tröttnat och upphört därmed.

Jag har velat erinra om detta för att ställa förhållandet mellan Hässleholm, Boden och Sollefteå i en belysning, som förefaller mig vara mera rättvis än vad som nyss sades i den frågan.

Det är emellertid en ganska egendomlig situation som riksdagen befinner sig i, när den har att behandla detta utskottsutlåtande. Vi finna att intresset att tillgodose det ena eller andra samhället med ett statligt gymnasium som vanligt är det som samlar den största uppmärksamheten. Men det finnes en punkt i utlåtandet, där utskottet uttalar sin betänksamhet inför den starka ökningen av antalet studenter och av elever vid våra rent teoretiska gymnasier. Utskottet önskar att man på olika sätt skall försöka komma till rätta med detta och föreslår såsom alternativ till den rent teoretiska undervisningen en praktisk utbildning och då närmast i form av praktiska gymnasielinjer. Men utskottet föreslår även andra åtgärder i avledande syfte. Detta erkännes numera allmänt som ett mycket viktigt önskemål. Utskottet har anhållit hos departementschefen, att den pågående skolutredningen skall i möjligaste mån beakta dessa synpunkter.

Här ha vi alltså å ena sidan förslag, som bidraga att utvidga vår gymnasieorganisation; å andra sidan har utskottet tydligt uttalat och motiverat önskemålet, att den inte skall utvidgas över hövan. Vi befinna oss faktiskt i ett dilemma.

Detta rör även frågan om antalet nybörjaravdelningar, vilken likaså beröres i utskottsutlåtandet och där utskottet har enat sig om en ståndpunkt, mot vilken dock herr Holmdahl reserverat sig. Jag vill säga några ord om den saken.

Ökningen av antalet nybörjarklasser faller enligt vad undersökningar för de senaste åren ha visat, icke i någon nämnvärd grad på gymnasierna utan väsentligen på skolans nybörjarstadium. Det är alltså huvudsakligen antalet nybörjaravdelningar i realskolan, som det är fråga om. Inom utskottet har man enat sig om en viss gräns för nästa år beträffande antalet nybörjarklasser, vilken liksom i fjol satts vid 525, men nu med en marginal på ytterligare 10. Utskottet har nämligen föreslagit en mindre utvidgning utöver vad i fjol beslutades om den gräns, till vilken man skall kunna gå därest särskilda omständigheter därtill föranleda. Detta förslag är resultatet av en kompromiss, som träffats redan inom vederbörande avdelning av utskottet. För min del hade jag inte haft någonting emot — det vill jag öppet förklara — att biträda departementschefens förslag, att ingen siffra skulle fastställas, men att behovet av nya avdelningar i varje särskilt fall skulle underkastas en mycket noggrann prövning. Jag tror att det hade kunnat accepteras såsom en fullt tillfredsställande utväg. Men då vi inte kunde nå enighet i utskottet på annat sätt än genom att fastställa en bestämd gräns, ha vi funnit det lämpligast att i allt fall sätta gränsen så pass nära det antal avdelningar, som av skolöverstyrelsen beräknats för året, nämligen 540. Jag tror därför att det i praktiken innebär ganska liten skillnad, vare sig riksdagen antager herr Holmdahls reservation, vilken innefattar bifall till Kungl. Maj:ts förslag, eller utskottets förslag.

Den tredje stora frågan gäller lärarnas tjänstgöringstid, vilken herr Oscar Olsson har tagit upp i sin reservation. I den frågan har utskottet i övrigt förenat sig om ett gemensamt uttalande, och detta går liksom fjolårets riksdagsuttalande ut på att man särskilt med hänsyn till den rådande arbetslös-

'Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

heten bland läraraspiranter och extralärare inte velat nu ifrågasätta någon ytterligare förlängning av tjänstgöringstiden.

Jag ber att få framhålla, att medeltjänstgöringstiden har reglerats två gånger under de senaste åren. Den första gången var år 1937, då en permanent höjning fastställdes i samband med en lönereglering. Andra gången var år 1940, då en provisorisk höjning företogs, liksom föregående gång med en halvtimme i veckan. Denna höjning förklarades vara en ren kristidsåtgärd. Om frågan angående en ny permanent höjning av medeltjänstgöringstidens längd på nytt skall väckas, bör detta tydligen ske blott i sammanhang med en eventuell ny lönereglering såsom skedde år 1937.

Herr Oscar Olsson har på ett något egendomligt sätt sammankopplat å ena sidan besparingsberedningens förslag att klämma till med en hel timmes höjning i veckan — alltså lika mycket som den sammanlagda höjningen från åren 1937 och 1940 — och å andra sidan en helt annan fråga, som inte har med den nyssnämnda att göra, nämligen avdelningarnas storlek dels i real-skolans avslutningsklass och dels i vissa språkämnen. Det förslaget tycker jag inte att man har anledning att mera ingående diskutera. Det har karaktären av ett hugskott utan någon verkligt saklig motivering. Jag önskar lika mycket som herr Oscar Olsson, att vi skola komma tillbaka till den anordning som existerade några få år, då man kunde ha ett mindre elevantal dels i real-skolans avslutningsklass och dels i sådana klasser, där man börjar med ett nytt språk. Men det är knappast rimligt att koppla ihop den saken med frågan om tjänstgöringstidens längd, inte heller att nu upphäva ett nyligen av riksdagen fattat beslut om avdelningarnas storlek, eftersom kristiden fortfarande erbjuder samma svårigheter som då beslutet fattades. Jag tror inte herr Oscar Olsson själv har några större förhoppningar om att kammaren skall gå med på att så kraftigt öka tjänstgöringstiden som han föreslagit, vilket avstyrkts av skolöverstyrelsen och icke föreslagits av Kungl Maj:t.

Med dessa ord, herr talman, har jag velat ytterligare motivera den hemställan om bifall till utskottets utlåtande, som redan har framställts av en annan ledamot av utskottet. Jag ber likaså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag kan vitsorda den erfarenhet, som min företrädare i ämbetet har gjort angående mängden av ansökningar och deputationer från olika orter rörande inrättandet av gymnasier. Den erfarenheten gäller alltjämt i allra högsta grad, och jag är helt ense med honom, att det inte går för sig att inrätta ett gymnasium här och ett där, utan man måste ha en ordentlig plan för hur det skall ske. Jag har också den uppfattningen, att den utredning som statssekreterare Knös gjort i frågan är värdefull och att den kan läggas till grund för vidare arbete på att få fram en dylik plan. Skolutredningens arbete kommer emellertid att i flera avseenden påverka frågan, och jag kan så mycket hellre instämma i vad herr Engberg sade både om den lämpligare fördelningen på olika landsdelar av gymnasier och om förhållandet mellan landsbygd och städer, då det gäller att förbättra möjligheterna för landsbygdens barn att få högre utbildning, som detta är en av huvudpunkterna i de direktiv som jag framlagt för skolutredningen.

I avvaktan på skolutredningens förslag kan man ej vidta annat än alldeles omedelbart nödvändiga åtgärder på detta område. Jag har därför följt den principen, att jag för närvarande inte föreslår inrättandet av gymnasier med mindre förhållandena blivit sådana, att jag inte ens för ögonblicket anser mig kunna låta saken bero. I övrigt väntar jag, till dess jag kan få tillgång till en plan, och jag hoppas att den tiden inte skall vara alltför avlägsen. Till

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

dess säger jag nej till alla dem som komma till mig, utom i sådana fall som av särskilda orsaker blivit omedelbart trängande.

Det är därför inte alls något besynnerligt, vilket herr Oscar Olsson trodde, i att jag beträffande Boden frångått den sakkunniges utredning. Det har berott på att sedan han avlämnade sitt betänkande sådana förhållanden inträffat, som gjort det alldeles nödvändigt att omedelbart ta upp saken. Dessa ändrade förhållanden sammanhånga med de stora militära förläggningarna i Boden. Det är inte heller så, som herr Olsson sade, att jag velat gå till mötes statstjänarintressen eller dylikt. Jag har inte alls sett saken så, utan det är fråga om det rent faktiska förhållandet, att en ort på grund av de stora förändringarna i vårt försvarsväsen för närvarande fått ett väsentligt tillskott av sådana befolkningsklasser — det må vara vilka som helst — vilka i stor utsträckning skicka sina barn till läroverk. Jag måste ta hänsyn till ett sådant faktiskt förhållande, det kan jag inte komma ifrån. Jag har fått den uppfattningen, att det inte går att ytterligare anstränga Luleå-gymnasiet. Det kan gå till nöds, så som det är för närvarande, men det gymnasiet kan inte mottaga någon ytterligare översvämning från Boden. Jag har därför måst lägga fram förslag om inrättande av ett gymnasium i Boden. Det är så det i all enkelhet förhåller sig.

Vad så beträffar Hässleholm, låg saken så till, att vederbörande kommun i många år hållit ett gymnasium, vilket, såsom det redan sagts i debatten, i stor utsträckning också besökes av barn från kringliggande orter. Jag har fått det intrycket, att det inte varit tomt hot, när vederbörande sagt, att de inte kunde hålla på längre utan vore tvungna att lägga ned gymnasiet, om de inte finge hjälp, helst genom att det förstatlignades. För att klara mig ur detta dilemma, föreslog jag, att statsbidraget i hög grad skulle höjas, då jag ansåg, att skolan skulle kunna reda sig med detta. Jag föreställer mig emellertid, att om man ger kommunen ett så stort statsbidrag som jag föreslagit, kommer det att förr eller senare leda till att gymnasiet förstatlignas. Jag skall därför inte ta det alltför hårt, om kammaren följer utskottet på den punkten. Jag tror emellertid alltså, att mitt förslag är mera praktiskt och förståndigt.

Sedan skall jag be att få säga några ord med anledning av vad herr Pauli yttrade angående antalet nybörjaravdelningar och utskottets uttalande om nödvändigheten att finna vägar för att avleda översvämningen, kan jag gott säga, av elever vid våra läroverk. Jag kan desto hellre helt och hållet acceptera det uttalande, som utskottet har gjort, eftersom det, nästan ordagrant är vad jag själv skrivit i direktiven till skolutredningen. Jag är alltså redan inne på den bogen. Men om utskottet tänkt sig — det vet jag ju inte — att man skall kunna råda bot på den alltför stora tillströmningen till våra läroverk genom att inskränka på antalet platser där, så att endast en mindre del av de föräldrar som vilja ha in sina barn i läroverk kunna få det, tror jag att det är en felaktig väg. Jag tror inte att man kan komma fram på den vägen. Jag tror inte att genom ett sådant tillvägagångssätt det blir de mest studiebegåvade barnen som komma in vid läroverken, vilket man på sina håll tycks anse. Jag tror att det snarare blir tvärtom. Det blir de föräldrar, vilka ha råd eller tålmod nog att vilja stoppa sina barn fulla med de kunskaper, som behövas för att de vid inträdesprovet skola få tillräckligt höga betyg, som få in sina barn vid läroverken. Dessa barn behöva sannerligen inte vara de mest studiebegåvade barnen. Jag tror ej heller, att denna utväg kommer att visa sig möjlig, ty föräldrarna här i landet komma inte att finna sig i ett sådant tillstånd.

Jag har till nybörjaravdelningarna icke velat ge större anslag än som varit

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

absolut nödvändigt. Jag trodde vidare, att jag hade framlagt ett förslag, som det möjligen borde kunna vara i riksdagens intresse att biträda, när jag för det första begärt, att Kungl. Maj:t skulle få fullmakt att själv reglera antalet nybörjaravdelningar och för det andra sagt ifrån att jag skulle vara särdeles sparsam på detta område. Man måste givetvis ändå hålla sig inom den ram riksdagen bestämmer, när den beviljar anslag för ändamålet. Nog är det väl i alla fall lämpligare att ordna saken på detta sätt än att riksdagen skall pröva frågan i detalj och säga, att så och så många nybörjaravdelningar skall det vara i år och så och så många nästa år o. s. v.

Kammaren kanske tillåter mig som gammal riksdagsman att få säga, att jag, i likhet med herr Herlitz, tror att det föreligger risk för att den svenska riksdagen, genom att förlora sig för mycket i detaljer, mister greppet om de stora linjerna och de stora frågorna, där den svenska riksdagen bör ha det avgörande ordet.

Jag skulle därför tro, att det av mig framlagda förslaget är praktiskt och förståndigt, förutom att det som sagt ligger i själva ärendets natur, att det bör förfaras på detta sätt.

För min del skulle jag således gärna sett att kammaren bifölle herr Holmdahls reservation på föreliggande punkt.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag skall inte gå in i någon vidlyftigare debatt rörande frågan om inrättande av ett gymnasium i Boden. Departementschefen gav mig en liten tillrättavisning för att jag talat om att det var statstjänarintressen, som här gjorde sig gällande, vilket det enligt hans mening inte var. Jag kräver visst inte, att departementschefen ständigt och jämt skall ha aktuellt vad han skrivit i de många ärenden som föreläggas riksdagen. Departementschefen har dock skrivit på följande sätt: »Mycket synes mig tala för att möjlighet till högre undervisning beredes för barnen till de talrika statstjänstemän, vilkas verksamhet måste förläggas till denna ort.» Det var strängt taget inte något annat jag sade, när jag refererade till departementschefen. Jag menar visst inte, att detta är någon oberättigad synpunkt, vilket departementschefen tycks tro att jag menade.

Vad jag emellertid skulle vilja vända mig emot är herr Paulis tal om mina hugskott i fråga om min motivering. Herr Pauli och jag tala i detta fall något olika språk. Herr Pauli talar läroverkslärarens språk, vilken ser sina intressen på ett otillbörligt sätt trädde för nära. Jag kan förstå den synpunkten också, men jag kan inte förstå, att den synpunkten skall vara den viktigaste, utan den viktigaste synpunkten bör väl vara undervisningssynpunkten. Herr Pauli har i det fallet sagt något annat som statsutskottsledamot än han här sagt som läroverkslärare. Herr Pauli har själv varit med om att skriva: »Utskottet vill likväl framhålla, att en höjning av den nuvarande tjänstgörings-skyldigheten enligt utskottets uppfattning icke torde medföra sådana olägenheter, att en åtgärd i dylik riktning i och för sig bör anses utesluten.» Detta har departementschefen också sagt. När herr Pauli inte kan förneka, att undervisningen skulle gagnas genom att man återginge till de förhållanden som upphävdes vid 1940 års riksdag, förstår jag inte, att han har någon saklig motivering för sitt motstånd. När herr Pauli talade om provisoriska åtgärder, vill jag fästa uppmärksamheten på att departementschefen uttryckligen sagt sig vilja genomföra denna försämring som en provisorisk åtgärd för ett bestämt år, nämligen för läsåret 1940/41.

Min reservation föreligger således helt i skolans undervisningsintresse, utan att den dock på något väsentligare sätt, såvitt jag kan förstå, skadar lärarnas intressen.

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

Herr Pauli: Herr talman! Med anledning av att herr Oscar Olsson funnit lämpligt att ställa upp sig själv såsom representant för undervisningens intressen och utpeka sin utskottskamrat herr Pauli såsom representant för rena kårintressen, vill jag säga herr Oscar Olsson, att han i hög grad misstar sig. Jag har lika starkt intresse som han av att undervisningen blir så tillfredsställande ordnad som möjligt. Jag kan inte finna att han har någon som helst grund för den lilla attack han behagade rikta mot mig.

När jag talat om att man borde företaga en permanent reglering av arbetstiden endast i samband med en permanent löne reglering, är detta inte någonting annat än ett åberopande av en princip, som gäller på alla arbetsmarknadsområden i detta land och alltså inte har något speciellt med denna sak att göra.

Herr statsrådet framhöll, att en reglering av tillströmningen till de teoretiska utbildningsbanorna icke lämpligast sker genom att man begränsar antalet avdelningar. Det torde framgå av mitt förra anförande, att jag fullständigt delar hans uppfattning därvidlag. Utskottet har ju också i det sammanhanget särskilt pekat på de positiva utvägar man kan finna genom att erbjuda alternativ i form av praktiska utbildningsbanor. Beträffande frågan om antalet nybörjaravdelningar har jag redan sagt, att jag inte tror att det spelar så stor roll för läroverkens del om det ena eller andra förslaget blir antaget, men att jag rent principiellt inte skulle haft någonting emot att en strikt begränsning inte hade ägt rum.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, utom beträffande motiveringen, till vilken herr talmannen ville återkomma efteråt, hade i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats 1:o att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o att kammaren skulle godkänna den hemställan, som innefattades i den av herr Oscar Olsson vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som förordats i herr Holmdahls vid utlåtandet anförda reservation.

Därefter gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan oförändrad vara med övervägande ja besvarad.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets yttrande i fråga om läroverkslärarnas undervisningsskyldighet skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna den av herr Oscar Olsson vid utlåtandet avgivna reservationen, såvitt anginge nämnda del av motiveringen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets yttrande vara med övervägande ja besvarad.

Herr Olsson, Oscar, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som i avseende å motiveringen i statsutskottets utlåtande nr 111 godkänner utskottets yttrande i fråga om läroverkslärarnas undervisningsskyldighet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Oscar Olsson vid utlåtandet avgivna reservationen, såvitt angår nämnda del av motiveringen.

Anslag till de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr statsrådet *Bagge* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 288, angående anslag till vissa undervisningssjukhus m. m.;
nr 291, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm; och
nr 292, angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande konstitutionsutskottets memorial nr 10, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Punkten A.

Utskottets anmälan att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen.

Lades till handlingarna.

Punkten B.

Utskottets jämlikt § 107 regeringsformen gjorda anmälan av visst ärende.

Ang. lämnat
understödd åt
tidskriften
Friskt Folk.

Svenska gymnastikförbundet hade den 2 oktober 1941 hos järnvägsstyrelsen hemställt, att för prenumeration å tidskriften *Friskt Folk*, som gymnastikförbundet avsåge att utgiva i syfte att främja folkhälsan, järnvägsstyrelsen måtte bidraga med 5 kronor av prenumerationsavgiften till varje av järnvägsstyrelsen anställd, som själv förklarade sig beredd att erlagga 1 krona i sådan avgift för år 1942. Efter en med anledning härav gjord hemställan av järnvägsstyrelsen hade Kungl. Maj:t genom beslut den 5 december 1941 bemyndigat järnvägsstyrelsen att av statens järnvägars trafikmedel taga i anspråk ett belopp av tillhoppa högst 50,000 kronor för bidrag åt anställningshavare vid statens järnvägar till prenumeration å ifrågakvarande tidskrift för år 1942 enligt de av gymnastikförbundet föreslagna grunderna.

I skrivelse den 13 oktober 1941 till generalpoststyrelsen hade gymnastikförbundet hemställt, att styrelsen måtte betala 5 kronor av prenumerationsavgiften för nämnda tidskrift för varje postfunktionär, som själv erlade 1 krona i sådan avgift för tidskriften. Efter en med anledning härav gjord hemställan av generalpoststyrelsen hade Kungl. Maj:t genom beslut den 19 december 1941 bemyndigat generalpoststyrelsen att av postmedel taga i anspråk högst 20,000 kronor för bidrag åt vid postverket anställda personer till prenumeration för år 1942 å ifrågakvarande tidskrift att utgå enligt ovannämnda grunder.

Gymnastikförbundet hade vidare gjort framställning till vattenfallsstyrelsen om dess medverkan till spridning av nämnda tidskrift inom vattenfallsverket och därvid hänvisat till Kungl. Maj:ts förutberörda beslut den 5 december 1941. Efter en med anledning härav gjord hemställan av vattenfallsstyrelsen hade Kungl. Maj:t genom beslut den 9 januari 1942 bemyndigat vattenfallsstyrelsen att av statens vattenfallsverks driftmedel taga i anspråk högst 10,000 kronor för bidrag åt anställningshavare vid statens vattenfallsverk till prenu-

'Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)

meration för år 1942 å ifrågavarande tidskrift att utgå enligt ovannämnda grunder.

Kungl. Maj:t hade fattat nu nämnda beslut på föredragning och hemställan av chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Andersson.

Härom hade utskottet i den nu föredragna punkten yttrat:

»Med förevarande anslag torde Kungl. Maj:t huvudsakligen ha avsett att understödja svenska gymnastikförbundet (som för budgetåret 1941/42 redan erhållit statsunderstöd ur fonden för idrottens främjande med 236,000 kronor). Till ifrågavarande ändamål har Kungl. Maj:t förfogat över trafik-, post- och driftmedel å tillhoppa 80,000 kronor utan att inhämta riksdagens medgivande. Statens järnvägars trafikmedel få emellertid av Kungl. Maj:t användas endast för järnvägarnas drift och underhåll. I enlighet härmed har riksdagen vid upprepade tillfällen hävdat sin rätt att besluta om användningen av de överskott å järnvägsrörelsen, som uppkomma sedan till drift och underhåll hänförliga ändamål tillgodosetts. I anslutning till denna uppfattning riktade utskottet i sitt till 1922 års riksdag avgivna dechargememorial (nr 22) anmärkning mot vederbörande statsråd med anledning av dennes tillstyrkan av Kungl. Maj:ts beslut att disponera över det vid de svenska järnvägarnas drift uppkommande överskottet för syftemål, som icke stode i omedelbart sammanhang med denna verksamhet. Enahanda grundsatser gälla med avseende på användningen av post- och vattenfallsverkens medel. Det med nu förevarande anslag avsedda ändamålet kan emellertid icke betecknas såsom stående i sådant samband med de ifrågavarande verkens drift, att Kungl. Maj:t bort förfoga över därvid uppkommande överskott utan riksdagens samtycke.

På grund av vad sålunda anförts har utskottet beslutat anmärkning mot föredragande departementschefen, statsrådet Andersson, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.»

Reservation hade anförts av herr *Björck*, som ansett, att utskottet icke bort göra ifrågavarande anmärkning.

Herr statsrådet **Andersson**: Herr talman! I den nu föredragna punkten har konstitutionsutskottet riktat anmärkning mot ett på min föredragning fattat beslut angående åtgärder för spridande av tidskriften *Friskt Folk* bland personalen vid vissa affärsdrivande verk. Utskottet förklarar sig anse, att Kungl. Maj:t icke bort utan riksdagens samtycke förfoga över verkens överskottsmedel på sätt som här skett.

I motiveringen uttalar konstitutionsutskottet en förmodan, att avsikten med förevarande anslag huvudsakligen varit att understödja svenska gymnastikförbundet. Därest detta antagande vore riktigt, skulle jag vara ense med utskottet därom, att ett förfogande över affärsverkens medel här icke bort ske utan riksdagens medgivande.

Jag vill emellertid bestämt bestrida påståendet, att de åsyftade besluten tillkommit för att understödja svenska gymnastikförbundet. Anslagen för bidrag till prenumeration å *Friskt Folk* äro icke att betrakta som subventioner till tidskriften eller dess ägare, utan i stället som subvention till dem bland personalen i affärsverken, som prenumerera på tidskriften. Dessa betala ju själva en del av prenumerationsavgiften och vederbörande verk resten. Avsikten är alltså att göra tidskriften så billig, att den, bokstavligen talat, kan bliva var mans egendom. Efter vad jag inhämtat, äges tidskriften *Friskt Folk* icke av svenska gymnastikförbundet utan av ett förlagsaktiebolag med även andra delägare. Gymnastikförbundet beräknar icke heller erhålla någon ekonomisk

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)

vinst från detta företag, utan ett eventuellt överskott skall användas för hälsofrämjande åtgärder.

Då sålunda från Kungl. Maj:ts sida någon avsikt icke förelegat att på en omväg stödja gymnastikförbundet som organisation, har ett av huvudmotiven för konstitutionsutskottets anmärkning förfallit. Utskottet gör emellertid en del uttalanden, som tarva ett klarläggande från min sida.

Först vill jag något uppehålla mig vid de sakliga motiven för de klandrade åtgärderna. Syftemålet med dessa har varit att bland de i affärsverken anställda göra propaganda för förbättrad hygien och att sprida kännedom om hälsolivets regler. Tidskriften Friskt Folk vill verka i sjukdomsförebyggande riktning och genom maningar till ett sunt liv förbättra folkhälsan. Idén är att det under alla förhållanden måste vara bättre att söka hindra uppkomsten av sjukdomar än att ställa sig i efterhand och söka bota, sedan skadan en gång är skedd. I förevarande sammanhang är det ett gemensamt intresse för de statliga verken och deras personal, att hälsotillståndet bland de anställda är det bästa möjliga. Propagandan för sjukdomsförebyggande åtgärder tjänar alltså här det dubbla syftet att *dels* främja vederbörande verks och därmed statens intresse att minska utgifterna för läkarvård och sjukersättningar, *dels* att utgöra ett led i välfärdsanordningarna för personalen.

Att det härvidlag är fråga om ett spörsmål av betydande ekonomisk räckvidd står klart, om man erinrar om vilka väldiga kostnader sjuklighet bland de statsanställda medför, en sak som flera gånger i olika sammanhang har varit på tal, bl. a. i anmärkningar från statsrevisorernas sida. Enligt gällande löne-reglementen äro statstjänstemännen berättigade att under sjukdom få sina sjukvårdskostnader helt eller delvis täckta samt att även erhålla viss lön. Beräkningar, gjorda av 1936 års lönekommitté, visa att kostnaderna för sjukvård vid kommunikationsverken uppgå till omkring 30 kronor per år och befattningshavare. En sjukvårdskostnad av denna storleksordning innebär exempelvis för statens järnvägar en utgift av i runt tal 900,000 kronor. Av vida större betydelse rent ekonomiskt äro emellertid de löneutgifter, som staten under sjukledigheter får vidkännas utan motsvarande arbetsprestation. Vid statens järnvägar räknar man i medeltal med omkring 17 sjukdagar om året per befattningshavare, vilket, med 1940 års personalstat till underlag, kan beräknas innebära en samlad årlönesumma utan motsvarande arbetsprestation av i runt tal 4 miljoner kronor. Sammanlagt åsamkas alltså statens järnvägar en årlig kostnad för sjukvård och sjuklön på inemot 5 miljoner kronor. För att inte tynga framställningen skall jag icke återge siffror från andra verk, men det finns goda skäl att antaga, att siffrorna för de övriga kommunikationsverken äro i stort sett analoga. Betydelsen för samhället av sänkt sjukdomsfrekvens framgår också av de enorma utgifter samhället som helhet får ikläda sig för olika slags sjukvårdsverksamhet. Enbart den sjukersättning som utgår genom sjukförsäkringen, som dock endast omfatta en del av landets innebyggare, uppgår till i runt tal 50 miljoner kronor om året, och den sammanlagda kostnaden för den slutna kroppssjukvården uppgår till åtskilligt över 200 miljoner kronor om året. I betraktande av vilka värden som här stå på spel måste det anses angeläget att främja allt, som kan förbättra hälsotillståndet bland de statsanställda. En väl planlagd och välskött skriftlig propaganda måste härvidlag ha en betydelsefull uppgift att fylla. Konstitutionsutskottet gör ej heller några uttalanden, som innebära klander mot den ifrågavarande tidskriftens program eller innehåll. Dess vederhäftighet garanteras för övrigt enligt min mening av den samling av framstående representanter för social verksamhet som utgör redaktionskommitté. Inom denna finnas även representanter för medicinalstyrelsen, socialstyrelsen och skolöverstyrelsen.

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)

Naturligtvis väntar ingen omedelbara effekter av de impulser till ett sunt levnadssätt, som bibringas läsarna av en tidskrift som Friskt Folk. Verkningarna inställa sig först på längre sikt, men deras värde förminskas icke därav. Med hänsyn till den storleksordning, som kostnaderna för sjukvård och sjukersättning intaga, är redan en nedgång av sjukdomsfrekvensen med blott ett par procent tillräcklig för att uppväga de kostnader som staten i detta sammanhang påtagit sig för hälsovårdspropagandan.

Att man även inom den enskilda företagarvärlden insett vikten av en intensifierad hälsopropaganda framgår av det faktum, att ett trettiotal större industriföretag subventionerat prenumerationen på Friskt Folk åt sina anställda på samma sätt som skett genom de nu klandrade besluten.

Intresset för tidskriften Friskt Folk har varit mycket stort hos de anställda. Sålunda fullteknades vid statens järnvägar det antal exemplar, som rymmes inom anslaget, på mindre än två veckor. Även inom de andra verken är avslutningen mycket god.

Den konstitutionella grunden för den mot mig riktade anmärkningen anges vara, att de beviljade anslagen icke stå i sådant samband med de ifrågavarande verkens drift, att Kungl. Maj:t bort förfoga över uppkommande överskott utan riksdagens samtycke. Jag har med det förut anförda sökt visa, att de klandrade åtgärderna direkt syfta till att gagna verkens egna intressen genom nedbringande av sjukdomsfrekvensen hos de anställda. Därmed förfaller utskottets jämförelse med ett tidigare fall, då anmärkning riktats mot en kommunikationsminister för ett visst förfogande över trafikverkens överskottsmedel. Det gällde nämligen den gången ett ändamål av helt annat slag. Det gällde engångsbidrag för anordnande av resebyråer i England och Amerika.

Gränserna för Kungl. Maj:ts möjligheter att utan riksdagens medgivande fatta beslut rörande de affärsdrivande verkens inkomster och utgifter äro grundlagsmässigt sett icke fullt klara. Emellertid har på området utbildat sig en ganska fast praxis, varjämte bestämmelserna i de för verksstyrelserna utfärdade instruktionerna giva viss vägledning.

Sedan länge tillbaka fastställer Kungl. Maj:t för varje kalenderår omkostnads- och driftsstaten för postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk. I dessa stater uppföras klumpsummor till olika ändamål. På grund av svårigheterna att beräkna rörelsens utveckling under ett kommande år ha sådana poster, som direkt sammanhånga med verkets drift, karaktären av förslagsposter, vilka i förekommande fall överskridas utan medgivande av Kungl. Maj:t. Kostnadsstaternas uppgift är alltså, så vitt angår nämnda poster, närmast att tjäna som ledning för bokföring av de olika utgifterna, och staterna utgöra sålunda icke en för verken bindande kostnadsram. Övriga poster, vilka sakna direkt sammanhang med driften, anses av verksstyrelserna däremot icke kunna överskridas utan Kungl. Maj:ts medgivande, även om ej heller dessa poster äro formellt maximerade.

I kostnadsstaterna ingå också ibland direkt angivna belopp till vissa välfärdsanordningar för personalen. Sålunda kan nämnas, att i driftkostnadsstaten för postverket för år 1942 generalpoststyrelsen bemyndigats att använda högst 15,000 kronor såsom bidrag för resor till och från postmännens semesterhem samt 7,000 kronor för resor till och från järnvägsmännens vilohem. I telegrafstyrelsens driftkostnadsstat är under rubriken välfärdsanordningar upptagen en post å 45,000 kronor, från vilken i första hand disponeras medel för understödande av vilohemsrörelsen vid telegrafverket. Järnvägsstyrelsen lämnar från den i driftkostnadsstaten upptagna posten till gemensamma utgifter, en klumpsumma alltså, ett årligt bidrag med 5,000 kronor till svenska järn-

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)
vägsmännens vilohemsförening. Från samma post bestridas jämväl vissa utgifter för böcker, tidningar och tidskrifter.

Tidigare beslut rörande driftkostnadsstaterna ha innehållit liknande medgivanden som de nu angivna.

Vidare må här framhållas, att Kungl. Maj:t genom särskilda beslut vid sidan av driftkostnadsstaterna i vissa fall medgivit vederbörande verksstyrelse att disponera driftsmedel till åtgärder, som icke direkt anslutit till verkets drift. Sålunda kan erinras om ett beslut år 1931 om bidrag med 10,000 kronor av telegrafverkets driftsmedel till anordnande av idrottsplats i Nynäshamn och vidare ett beslut år 1938 om bidrag med 10,000 kronor till iordningställande av ett friluftsbad vid Nynäshamn. Kungl. Maj:t har därjämte vid skilda tillfällen medgivit, att driftsmedel finge användas för att understödja skjututbildning vid kommunikationsverken. Besluten i fråga ha icke föranlett anmärkning i riksdagen.

Slutligen synes här böra nämnas, att verksstyrelserna själva i viss omfattning äga förfoga över driftsmedel till stödjande av för personalen vidtagna välfärdsanordningar. I instruktionen för järnvägsstyrelsen förekommer nämligen följande bestämmelse:

»I avseende å personalen vid statens järnvägar må styrelsen äga att vidtaga *dels* åtgärder, som avse att bibehålla personalen vid bästa möjliga tjänsteduglighet eller i övrigt, utan att beröra personalens avlöningsvillkor, anses av styrelsen böra vidtagas till gagn för personalen i dess tjänsteförhållande till statens järnvägar, *dels* åtgärder för personalens bibringande av kunskaper i fackligt, hygieniskt eller ekonomiskt avseende.»

Motsvarande bestämmelse återfinnes i instruktionerna för postverket, telegrafverket och statens vattenfallsverk. Eftersom propaganda för hälsofrämjande åtgärder enligt min mening bör kunna inrymmas inom begreppet »*åtgärder som avse att bibehålla personalen vid bästa möjliga tjänsteduglighet*», förefaller det som om de av konstitutionsutskottet klandrade medelsdispositionerna kunnat beslutas inom respektive verksstyrelser, i den mån i staterna upptagna poster för välfärdsanordningar varit tillräckliga för de därmed förenade kostnaderna. Då formellt sett verken själva inom angiven gräns ägt instruktionsenlig möjlighet att disponera driftsmedel för prenumeration å Friskt Folk, ligger det enligt min mening i sakens natur, att Kungl. Maj:t inte saknat sådan rätt.

Genom den stränga tolkning rörande förhållandet mellan Kungl. Maj:t och riksdagen med avseende å rätten att förfoga över kommunikationsverkens driftsmedel, till vilken konstitutionsutskottet i förevarande anmärkningspunkt anslutit sig, rubbas den praxis, efter vilken Kungl. Maj:t tidigare förfarit i liknande fall. Är det konstitutionsutskottets mening, att Kungl. Maj:t icke utan riksdagens hörande skall få understödja välfärdsanordningar för de vid kommunikationsverken anställda, varigenom verkens egna intressen också indirekt tillgodoses, kommer detta att medföra såväl praktiska olägenheter för verken som missnöje bland personalen.

Herr Björck: Herr talman! Då jag reserverat mig mot den anmärkning, som det under denna punkt är fråga om, ber jag att i största korthet få motivera mitt ställningstagande.

Först ber jag att få inlägga en bestämd gensaga mot utskottets påstående, att Kungl. Maj:t med detta anslag huvudsakligen avsett att understödja svenska gymnastikförbundet. Detta torde ha varit föredragande departementschefen fullständigt främmande. Att departementschefen däremot velat medverka till höjande av hälsotillståndet bland den talrika personal, som sorterar under

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)

kommunikationsdepartementet, är ju helt naturligt. Departementschefen har säkerligen handlat i enlighet med den instruktion som Kungl. Maj:t utfärdat för såväl järnvägsstyrelsen som andra verk, vilken vi nyss hört föredragas. När man uppmärksamt läser den paragraf som statsrådet särskilt föredrog, måste man instämma med honom, att det torde ha legat inom ramen för styrelsernas befogenhet att själva utanordna den summa det här gäller.

Det bör observeras, att samtliga styrelser från vederbörande verk tillstyrkt anslaget. Statens järnvägars sundhetsinspektör har livligt förordat detsamma. Han torde vara väl så kompetent att bedöma värdet av denna tidskrift *Friskt Folk* ur hälsovårdssynpunkt som konstitutionsutskottet.

Järnvägsstyrelsen anför i sitt yttrande bland annat, att den funnit tidskriften värd allt stöd ur allmänna och sociala ekonomiska synpunkter samt att den föreslagna propagandan måste i hög grad ligga i statens järnvägars intresse. Bland annat borde den kunna leda till att sjukvårdskostnaderna vid statens järnvägar nedbragtes, något som kommunikationsministern också nyss vidrörde.

Den summa det här gäller får anses synnerligen blygsam i förhållande till de väldiga summor nyssnämnda statliga verk årligen får betala ut för läkarvård, sjukersättning o. dyl. Vi ha ju fått oss förelagda en del siffror. Jag skall inte upprepa dessa, men jag vill stryka under att enbart för läkarvård och sjukvikarier o. dyl. får statens järnvägar årligen betala c:a fem miljoner kronor. Man undrar inte på att såväl verkens styrelser som vederbörande departementschef gärna söka vidtaga åtgärder för att nedbringa denna kolossala utgiftssumma.

Att den tidskrift det här gäller anses ha betydelse som främjare av folkhälsan framgår även därav, att ett stort antal industriföretag, ett 30-tal, subventionerat prenumeration på tidskriften på samma sätt som staten här gjort. Bland dessa industriföretag återfinna vi Sandvikens järnverks aktiebolag, som har prenumererat på 1,000 exemplar. Vi förstå ju att dessa affärs- och industriföretag säkerligen icke prenumerera på tidskriften för att gynna svenska gymnastikförbundet. De anse det vara förenligt med god ekonomi att ge folket tillfälle att få hälso- och sundhetsråd, som kunna bli till fördel för såväl personalen själv som vederbörande verk.

Jag skall inte uppehålla tiden längre. Vi fingo ju en rätt fyllig och utförlig redogörelse för denna fråga av departementschefen.

Med stöd av vad jag här sagt vidhåller jag alltjämt, herr talman, att utskottet saknat tillräckliga skäl för anmärkning på denna punkt mot föredragande statsrådet.

Herr Wennqvist: Herr talman! Jag har begärt ordet i denna fråga innan den nu upptagits till behandling i kammaren och således innan herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet och den föregående ärade talaren hållit sina anföranden.

Jag har inte deltagit i konstitutionsutskottet vid behandlingen av denna fråga, men jag har ansett det vara min skyldighet att tillkännagiva min uppfattning i densamma, då den icke överensstämmer med det beslut, till vilket utskottsmajoriteten har kommit.

Skälen till anmärkningen ha ju redan berörts av de två föregående ärade talarna. Jag vill särskilt understryka, att det i konstitutionsutskottets utlåtande finnes utsagt, att Kungl. Maj:t huvudsakligen torde ha avsett att understödja svenska gymnastikförbundet. Jag har inte av de handlingar, som varit för mig tillgängliga, funnit något som har bevisat detta. Jag har i min hand

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)
en avskrift av de instruktioner för järnvägsstyrelsen, generalpoststyrelsen och vattenfallsstyrelsen, som redan åberopats av såväl statsrådet som herr Björck. Jag behöver således inte läsa upp dessa igen.

Enligt min uppfattning bör det vara fullkomligt klart, att då verksstyrelserna själva, åtminstone inom vissa gränser, ha kunnat tillmötesgå den framställning som här gjorts, skall väl Kungl. Maj:t vara fullt ut lika mycket eller mera berättigad att göra detta.

Jag har för övrigt studerat denna tidskrift och har framför mig dess senast utkomna nummer, nr 4. Jag får säga, att ett studium av detta nummer ger ett synnerligen gynnsamt intryck just ur de synpunkter, som finnas intagna i de författningar, som tidigare åberopats. Tidskriften har på ett mycket sakkunnigt, lyckligt och populärt samt, som man får hoppas, även framgångsrikt sätt behandlat en hel del ur hygienisk synpunkt synnerligen viktiga frågor. Detta är gjort på ett sådant sätt, att jag för min del har all anledning att antaga, att den som uppmärksamt läser åtminstone detta nummer av tidskriften Friskt Folk skall göra sig goda råd och anvisningar till godo.

Jag har alltså, herr talman, icke kunnat finna någon som helst anledning till att det skulle föreligga en sådan försyndelse, om jag får använda det uttrycket, från vederbörande statsråds sida, som kan falla under § 107 i regeringsformen. Jag har tvärtom ansett, att herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet varit i sin fulla rätt att tillstyrka ett anslag för detta ändamål, och att det långt ifrån att ha varit en oklok åtgärd har varit en mycket klok sådan.

Herr Karlsson, Oscar Gottfrid: Herr talman! Då konstitutionsutskottet vid den punkt vi nu diskutera har ansett sig böra rikta en anmärkning mot vederbörande departementschef, är detta inte beroende på att vi haft något att erinra mot den tidskrift det här är fråga om. Jag vill skynda mig att säga detta, särskilt med hänsyn till herr statsrådets uttalande på denna punkt, men även med hänsyn till de båda talare, som närmast efter statsrådet före mig ha uppträtt.

Samtliga som yttrat sig ha lovordat tidskriften i fråga och framhållit den mycket stora betydelsen av denna tidskrifts propaganda för att skapa ett sundare och friskare levnadssätt, varigenom man också, som statsrådet uttryckte sig, skulle kunna ernå ett bättre hälsotillstånd bland de anställda och därmed också minska vederbörande inrättingars sjukvårdsomkostnader. Dessa uppgå enligt de uppgifter som statsrådet meddelade till mycket stora belopp.

Det är ju mycket bra om man genom en sådan åtgärd som den här ifrågasvarande kan minska sjukvårdskostnaderna för berörda statsverk. Man frågar sig då endast, varför inte även andra statsverks personal skall bli begåvad med den fördel som dessa tre trafikverk blivit begåvade med. Ja man kan fråga sig, varför inte hela svenska folket kan få denna förmån, ty när samhället som sådant för närvarande påtager sig mycket stora kostnader för de svenska medborgarnas sjukvård, borde ur den synpunkten, att denna propaganda har en sådan stor betydelse, det vara anledning att taga ett initiativ för att få ett anslag på riksstaten, som gör det möjligt för svenska folket i allmänhet att komma i åtnjutande av den förmån, som personalen hos dessa tre affärsdrivande verk fått genom det beslut, som konstitutionsutskottet för sin del klandrat.

Herr statsrådet meddelade inledningsvis i sitt anförande, att tidskriften Friskt Folk icke äges av svenska gymnastikförbundet och att detta anslag icke kan sättas i samband med det anslag som svenska gymnastikförbundet erhållit ur fonden för idrottens främjande. Enligt de uppgifter vi haft till-

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)

gängliga i konstitutionsutskottet utgives tidskriften Friskt Folk av svenska gymnastikförbundet. Vem som sedan ekonomiskt står bakom densamma, har jag inte kännedom om. Men när statsrådet säger, att tidskriften inte äges av gymnastikförbundet, förhåller det sig naturligtvis så. Det drar jag inte alls i tvivelsmål. Men då vi fått uppgift om att gymnastikförbundet är utgivare av tidskriften, är det ju förklarligt att vi ha satt detta förhållande i ett visst samband med ifrågakarande anslag.

Utskottet har inte yttrat sig om nyttan och betydelsen av den propaganda, som denna tidskrift bedriver. Utskottet har yttrat sig om det sätt på vilket överskottsmedlen, eller rättare sagt driftsmedlen hos de tre affärsverk det här är fråga om, statens järnvägar, generalpoststyrelsen och vattenfallsstyrelsen, disponerats utan att riksdagen blivit satt i tillfälle att yttra sig i frågan. Vi förmena således från utskottets sida, att om det föreligger mycket starka och goda skäl från statsrådets sida att ställa medel till förfogande, vilket det i detta fall gjort, borde riksdagen ha beretts tillfälle att yttra sig i frågan. Det är uteslutande i fråga om denna principiella del av ärendet, som vi ha ansett att utskottet borde göra en anmärkning.

Konstitutionsutskottet har ju redan vid ett tidigare tillfälle yttrat sig om denna princip. Såsom framgår av vårt memorial gjorde konstitutionsutskottet vid 1922 års riksdag en anmärkning angående disponerande utan riksdagens hörande av överskottsmedel åt driften vid statens järnvägar för syftmål, som icke stod i omedelbart sammanhang med drift och underhåll, ehuru det då icke gällde något sådant ändamål som det nu ifrågakarande. Nu meddelade statsrådet att medel sedermera vid flera olika tillfällen ha disponerats på liknande sätt, utan att konstitutionsutskottet gjort anmärkning däremot. Det är ju möjligt att så har kommit att bli fallet, men det förändrar ingenting i utskottets uppfattning att disponerandet av affärsverkens medel är av den natur, att riksdagen borde ha givits tillfälle att däröver yttra sig. Detta innebär, jag understryker det återigen, icke den minsta erinran eller anmärkning mot tidskriften såsom sådan. Utskottets anmärkning gäller endast det rent principiella spörsmålet om det sätt, varpå dessa medel skola få disponeras.

Jag anser det icke nödigt, herr talman, att ytterligare ingå på detta spörsmål. Vi ha i memorialet anfört de skäl, som varit bestämmande för vår uppfattning. Jag har därutöver endast velat göra dessa reflexioner. Jag hemställer, herr talman, att punkten lägges till handlingarna.

Herr Wennqvist: Herr talman! Med anledning av den siste ärade talarens yttrande skulle jag vilja särskilt betona, att det här har gällt en angelägen hälsovårdande uppgift med avseende å personalen vid vissa statens verk. Arbetet är där, särskilt under vissa förhållanden, synnerligen pressande. Såsom herr statsrådet redan har anfört, uppgå utgifterna, både genom de direkta kostnaderna för sjukvården och genom avlöningens bibehållande under sjukledighet, till mycket stora belopp. Enligt min uppfattning är det särskilt starka skäl att just beträffande dessa affärsdrivande verk vidtaga nödiga åtgärder för att bevara personalen vid god hälsa, så att man så långt möjligt kan undvika de dyrbara ledigheterna och de dryga kostnaderna för läkarvård samt medicin.

Nu har från visst håll framförts den frågan, varför man inte kan resonera på samma sätt när det gäller andra yrkesgrupper, och varför inte svenska folket överhuvud taget kan få åtnjuta samma förmån. Här är då att märka, att de affärsdrivande verken intaga en principalställning gent emot sin personal, vilket ställer ett visst krav på dem att tillse att så goda anordningar som möj-

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)
ligt träffas för att bibehålla de anställda vid god hälsa, och detta ligger även i statens, om jag så må säga, rent egoistiska intresse.

Jag skall inte gå alltför långt in på den här i debatten berörda frågan, hurvida det kan vara konstitutionellt riktigt att anslagen i detta fall icke ha begärts av riksdagen. Men jag frågar om det kan vara anledning för Kungl. Maj:t att ingå till riksdagen med begäran om dylika anslag, därest beloppen hålla sig inom rimliga gränser — något som väl får anses vara förhållandet här, eftersom det rör sig om en mycket stor personal. Då man i avlöningsreglementena för vederbörande affärsdrivande verk intagit en dylik befogenhet för verksstyrelserna själva, såsom jag nyss antydde, borde väl också Kungl. Maj:t ha just den befogenhet, som utskottet här vill förmena Kungl. Maj:t. Det kan väl under dessa omständigheter icke vara nödvändigt att hysa rent konstitutionella betänkligheter.

Herr statsrådet **Andersson**: Herr talman! Herr Karlsson i Vadstena undrade varför samma förmåner, som ha beviljats trafikverkens personal, icke också kommit andra statsanställda till godo. Det tillkommer egentligen icke mig att besvara den frågan — jag har endast att svara för vad som faller inom kommunikationsdepartementets område — men förklaringen ligger ju nära till hands: det är mig veterligt inga andra verksstyrelser som ha inkommit med begäran att få disponera medel för ändamålet. Framställningar ha endast gjorts från dessa tre affärsverk, och de ha blivit bifallna. Hade framställningar inkommit även från ämbetsverk, som sortera under andra departement, hade den fråga blivit aktuell, som herr Karlsson i Vadstena fört på tal.

När det gäller verkens möjligheter att utan framställning till Kungl. Maj:t disponera medel för detta ändamål, kan man utgå från att kostnaderna ha ansetts vara för stora för att kunna pressas in i de av Kungl. Maj:t fastställda staterna för respektive verk. Den möjligheten finnes givetvis, att verken ett annat år taga till posterna på välfärdsanordningar och för övriga utgifter så rundligt, att denna prenumerationssubvention rymmes inom respektive anslag. Därmed skulle det bli nödvändigt, för att nå det syfte som konstitutionsutskottet här har avsett, att åvägbringa en ändring av instruktionerna för affärsverken, varigenom dessa betoges möjligheten att använda driftmedel till välfärdsanordningar för personalen.

Så vitt jag kan förstå av det anförande, som tidigare hållits i andra kammaren av konstitutionsutskottets ordförande, har det emellertid icke varit utskottets mening att lägga hinder i vägen för anslag till välfärdsanordningar, utan avsikten har endast varit att klandra subventionen av tidskriften *Friskt Folk*. Men hur skall Kungl. Maj:t eller en verksstyrelse kunna draga upp gränserna för vad som skall betraktas som välfärdsanordningar eller icke? För detta skulle krävas så ingående prövning i varje särskilt fall, att jag befarar resultatet bleve att klumpanslagen till välfärdsanordningar måste strykas på omkostnadsstaterna. Kungl. Maj:t skulle då i varje särskilt fall nödgas ingå till riksdagen med en begäran om anslag, och det kan, såsom jag antydde i mitt första anförande, icke vara till gagn, allra minst för personalen inom respektive verk.

Herr **Brandt**: Herr talman! Jag vill endast såsom medlem av svenska gymnastikförbundets styrelse betyga, att sambandet mellan tidskriften *Friskt Folk* och svenska gymnastikförbundet inskränker sig till att en och samma man råkar vara redaktör för *Friskt Folk* och på samma gång direktör för svenska gymnastikförbundet. Vi ha aldrig på något styrelsesammanträde inom gymnastikförbundet behandlat denna tidskrifts affärer. Detta är för övrigt redan betygat.

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)

Må det emellertid tillåtas mig, då jag nu har djävrits taga till orda, att verkligen uttala en förvåning, som kommer från en konstitutionsutskottet utomstående, att man kunnat uppnå praktiskt taget enhällighet inom konstitutionsutskottet — reservation har ju avgivits allenast av en ledamot — i denna fråga, som ändå tyckes vara så tvivelaktig. Jag är naturligtvis inte expert men begriper måhända saken lika bra som åtskilliga av ledamöterna i konstitutionsutskottet, och när jag lyssnar till vad statsrådet Andersson här säger, får åtminstone jag klart för mig att det är osäkert, hur denna fråga konstitutionellt kan anses ligga till. Det är i alla fall betecknande för tidsläget att man här kan nå tillräcklig enighet för en anmärkning, ehuru frågan är tvivelaktig, men icke när det gäller en fullkomligt otvivelaktig fråga, nämligen herr statsrådet Westmans förhållande till tryckfriheten. Han har ju ändå alldeles påtagligt avvikit från grundlagens bokstav, något som han självfallet icke får göra — — —.

Talaren avbröts här av herr **talmanen**, som framhöll, att det icke vore tillåtet att i debatten göra uttalanden av dylik art angående chefens för justitiedepartementet ämbetsutövning.

Herr **Källman**: Herr talman! Då herr Wennqvist två gånger har yttrat sig om en del av denna fråga, som av konstitutionsutskottet icke upptagits till behandling, har jag ansett mig böra säga ett par ord.

Utskottet har underlåtit att bedöma värdet av den propaganda för hälsovård som kan åstadkommas genom tidskriften Friskt Folk. Det har icke varit vår uppgift. Vad utskottet haft att taga ställning till i detta fall är huruvida ett statsråd i sitt rådslag överskridit grundlagens bud. Det är detta utskottet har funnit vara fallet i det nu föreliggande ärendet. Således är det detta och ingenting annat anmärkningen rör sig om.

Statens järnvägars inkomster av rörelsen få av Kungl. Maj:t användas endast för järnvägarnas drift och underhåll. I enlighet härmed har riksdagen vid upprepade tillfällen hävdat sin rätt att besluta om användningen av de överskott på statens järnvägars rörelse, som uppkomma sedan till drift och underhåll hänförliga behov tillgodosetts. I anslutning till denna uppfattning har riksdagen 1922 hävdat sin ståndpunkt och utskottet återkommer nu till samma fråga. De grundsatser, som ha ansetts gälla i fråga om statens järnvägar, måste tillmätas samma betydelse när det gäller de övriga affärsdrivande verken. Det är om detta konstitutionsutskottets anmärkning rör sig, och icke om vad värde tidskriften Friskt Folk har. Det är enbart glädjande om tidskriften är mycket värdefull, såsom här säges, och i så fall bör folk i allmänhet kunna prenumerera på den just på grund därav och utan dessa subventioner.

Men det är en annan sak som kanske herr statsrådet och även herr Wennqvist såsom högre tjänsteman inom postverket borde observera, nämligen att ledigheter nog icke alla gånger beviljas inom de affärsdrivande verken enbart på grund av sjukdom. Det förekommer kanske ledigheter också av andra anledningar, där möjligen ett läkarintyg kan anskaffas för att camouflera ledighetsbehovet.

Jag har velat säga detta därför att jag tyckt det har varit tråkigt att höra, hur man här diskuterar någonting helt annat än som från konstitutionsutskottets sida har upptagits till behandling.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Endast ett par ord om hur denna sak formellt ligger till.

Det är ju en fastslagen princip att överskottsmedel, som uppkomma på statens

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)
järnvägars rörelse, icke utan riksdagens hörande få användas annat än till järnvägarnas drift och underhåll. Det är en omdömesfråga vad som skall anses ligga i detta. Inom denna ram kan i varje fall Kungl. Maj:t själv meddela varjehanda föreskrifter och fatta beslut av skilda slag. I enlighet därmed har också Kungl. Maj:t såsom herr statsrådet meddelade, vid flera tillfällen givit anslag till hälsovårdande ändamål samt till välfärdsanordningar. Det finnes även bestämmelser i instruktionerna om att verken få göra detta på egen hand.

Herr statsrådet frågade, och jag vill minnas att en annan talare upprepade denna fråga, om det är meningen att riksdagen skall hindra sådana föranstaltningar. Nej, visst inte. Jag för min del finner också, att omsorger om personalens hälsa och vad man i övrigt kallar för välfärdsanordningar få anses intill en viss gräns falla inom ramen för det vi kalla drift och underhåll av järnvägarna. Det gäller endast att utröna, huruvida de nu vidtagna åtgärderna verkligen kunna pressas in uti den ramen. Men därvidlag får man enligt min mening vara ganska nogräknad.

Här har hela tiden argumenterats som om dessa 80,000 kronor till subvention av prenumerationen verkligen vore en åtgärd till minskande av sjukvårdskostnaderna, till förbättrande av hälsotillståndet inom respektive verk. Men låt oss tänka efter ett ögonblick, huruvida man verkligen på allvar kan göra detta gällande. Är det någon som tror att dessa pengar komma igen i form av minskade sjukvårdskostnader? Det kunna vi väl ändå inte på allvar tro. Detta har för utskottet varit den viktiga utgångspunkten för dess resonemang.

Man har också, som sagt, pekat på att detta kan rubriceras såsom en välfärdsanordning. Man anlägger väl då den synpunkten att det kan vara rimligt, att staten i viss omfattning sörjer för sina anställdas förströelse. Men då uppställer sig frågan, huruvida detta skäligen bör göras genom att just denna enda tidskrift sättes i händerna på personalen.

Jag har känt ett behov att med dessa ord ge uttryck för hur jag för min del har sett den konstitutionella sidan av saken.

Herr Wagnsson: Herr talman! Jag har, så vitt jag nu kan minnas, aldrig tidigare deltagit i någon diskussion som gällt dechargememorialet och skulle inte heller gjort det vid detta tillfälle, om icke vissa inlägg i debatten hade föranlett mig att säga ett par ord.

Som ledamöterna i kammaren väl känna till, beviljar riksdagen årligen anslag att fördelas till olika tidskrifter. Dessa anslag ha under de senaste åren på grund av de allmänna besparingssträvandena nedsatts, och detta har i sin ordning medfört att vissa gamla tidskrifter av stort värde, vetenskapliga och populärvetenskapliga, fått se sina anslag beskurna. Nog måste det under sådana förhållanden te sig högst egendomligt, att Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande på detta sätt ger en subvention — ty som subvention betraktar jag det understöd i fråga om prenumerationsavgifter, som tidskriften erhållit — på inte mindre än 80,000 kronor vid startandet av en alldeles ny tidskrift, låt vara att den säkert är värdefull och även förtjänar ett understöd.

Jag har inte kunnat underlåta att ge uttryck åt denna uppfattning och vill för min del därför helt ansluta mig till de synpunkter som konstitutionsutskottet uttalat i förevarande punkt.

Herr statsrådet Andersson: Något meningsutbyte mellan den föregående ärade talaren och mig på denna punkt kan inte gärna komma i fråga, därför att vi se detta anslag från skilda utgångspunkter. Han betraktar anslaget som ett understöd till tidskriften. Jag har i mitt första anförande förklarat mig

Ang. lämnat understöd åt tidskriften Friskt Folk. (Forts.)

anse anslaget som en subvention till den personal, som prenumererar på tidskriften. Därför kan någon jämförelse med statsanslagen till övriga tidskrifter inte ifrågakomma. Där avse anslagen att direkt understödja utgivaren, för att han skall kunna fortsätta att utgiva tidskriften.

Meningsskiljaktigheten mellan mig och utskottet ligger tydligen däri, att jag har ansett, att dessa pengar skulle vara väl använda och att de skulle komma tillbaka genom ett förbättrat hälsotillstånd bland personalen. Herr Herlitz bestrider riktigheten av detta antagande. Han säger: Det är väl ingen, som tror, att dessa pengar komma tillbaka. Därmed har herr Herlitz också bestritt värdet av den skriftliga propagandan överhuvud taget, och konsekvenserna av ett sådant ståndpunktstagande bli mycket vidsträckta. Jag vill erinra om att Kungl. Maj:t — jämväl utan riksdagens hörande — har disponerat betydande belopp till den s. k. vaksamhets- och tystnadspropagandan, en propaganda, som väsentligen består i spridning av skrifter och annonsering i de dagliga tidningarna. Denna åtgärd har lämnats utan erinran av konstitutionsutskottet. Är det så, att man underkänner värdet av den skriftliga propagandan i avseende å hälso- och sjukvården, får man väl även ställa värdet av dylik propaganda under diskussion, när den har ett annat syfte.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, lades den under behandling varande punkten till handlingarna.

Punkten C 1.

Under C hade utskottet anfört, att utskottet vid granskningen av statsrådsprotokollen uppmärksammat vissa av utskottet i det följande under 1—3 omnämnda förhållanden, som utskottet, utan att i anledning därav besluta anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet, ansett sig böra bringa till riksdagens kännedom.

Under punkten C 1 hade utskottet erinrat om att 1936 års riksdag i skrivelse den 29 maj 1936 (nr 273) till Kungl. Maj:t anhållit om utredning angående inrättandet av ett centralt statens filmarkiv samt om formen och kostnaden för ett dylikt. Utskottet hade sedermera redogjort för vissa av Kungl. Maj:t meddelade beslut om anvisande av medel för upptagande av personhistorisk arkivfilm m. m., varefter utskottet yttrat:

»Utan att den av 1936 års riksdag begärda, i det föregående berörda utredningen kommit till stånd, har Kungl. Maj:t alltså vid upprepade tillfällen anvisat medel till upptagande av arkivfilm. Med hänsyn till den omfattning, vari detta skett i och genom Kungl. Maj:ts förstberörda beslut av den 28 februari 1941, samt till karaktären av de medel, som disponerats härför, har utskottet ansett sig böra framhålla, att anslagen till extra utgifter principiellt icke böra tagas i anspråk för ändamål av förevarande slag, vilkas tillgodoseende riksdagen ansett böra bliva beroende av närmare utredning. Skulle spørsmålet om anvisande av medel härför likväl uppstå, innan sådan utredning ägt rum, bör frågan underställas riksdagens prövning. Ehuru så icke skett i förevarande fall, har utskottet ändock, med hänsyn tagen till vad som tidigare förekommit i likartade ärenden, stannat vid att icke framställa någon anmärkning mot vederbörande föredragande statsråd.

Vad sålunda förekommit har utskottet, som icke velat ingå i ett bedömande av lämpligheten i och för sig av Kungl. Maj:ts förevarande beslut, ansett sig böra för riksdagen omnämna.»

Enligt en vid punkten avgiven reservation hade herrar *Oscar Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Sven Hansson, Fast, Nilsson* i Göteborg, *Fält* och

*Ang. konstitutionsutskottets
förfaringsätt
att redogöra
för vissa
regerings-
åtgärder.*

Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regeringsåtgärder. (Forts.)

Ekdahl ansett tillräckliga skäl icke föreligga för den av utskottet gjorda omförmälan.

Herr **Engberg**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att uttala mina betänkligheter gentemot den nya konstitutionella praxis, som har inletts, genom att man uppdelat dechargebetänkandet dels i anmälningar enligt § 107, dels i omförmäländen. Det är om denna sista sak jag vill tala något.

År 1880 hade konstitutionsutskottet gjort dylik omförmälan utan åberopande av § 107. Vad skedde då? Jo, i denna kammare reagerade man och beslöt att lägga punkten till handlingarna med ogillande av utskottets förfaringssätt att avgiva redogörelse för vissa regeringsåtgärder utan anmärkning enligt § 107 regeringsformen. Det var år 1880.

År 1898 tog konstitutionsutskottet ett initiativ och föreslog sådan ändring i § 107, att vägen för att göra omförmäländen utan åberopande av § 107 skulle öppnas. Vad skedde då? Andra kammaren biföll konstitutionsutskottets förslag, denna kammare avslög det och vidblev sin ståndpunkt.

År 1924 väckte jag i andra kammaren en motion, där jag tog upp konstitutionsutskottets tankegång från 1898 och hemställde om sådan ändring, att man skulle kunna göra omförmäländen. Båda kamrarna avslögo så gott som enhälligt motionen. Den var tillkommen för att uttröna, huruvida riksdagen vore villig att legalisera den av 1898 års konstitutionsutskott anvisade vägen. Svaret var ingalunda tveksamt, ty båda kamrarna sade med sitt beslut ifrån, att denna väg icke bör beträdas.

Detta är alltså bakgrunden, mina herrar. Nog måste jag, när jag läser igenom konstitutionsutskottets betänkande i år, göra följande reflexion: Varför gör man en gradskillnad emellan dessa anmärkningar? Ty meningen är väl, att det skall vara en lindrigare smäll, som man ger under denna avdelning C, än den, som man ger under den första avdelningen. Där statuerar man ett exempel enligt § 107, men här viskar man fram en omförmälan utan att åberopa § 107.

Jag måste, herr talman, säga, att jag betraktar denna praxis såsom betänklig och inledd på sidan om ännu gällande grundlags anda och mening. Ty varje anmärkning, som skall framställas, skall framställas enligt § 107. Man skall inte utan vidtagen grundlagsändring försöka med sådana här nyheter ikring och på sidan av den gällande grundlagen. Det leder så småningom till kaos.

Vad ha vi nu fått bevittna? Jo, vi ha fått bevittna, att vid sidan av redovisade avslagna anmärkningsyrkanden ha vi också fått reservationsvis framförda omförmäländen. Här har nämligen herr Sefve i betänkandet anmält, att en av honom påyrkad omförmälan inte vunnit gehör. Den föres därför fram reservationsvis. Jag befarar storligen, herr talman, att konstitutionsutskottets dechargeförfarande så småningom kommer att bli en enda trasmatta, om man fortsätter på dessa vägar.

Jag sade redan i fjol ifrån, att de avslagna anmärkningsyrkandena inte skola redovisas, ty det är endast utskottet och inte Andersson, Pettersson och Lundström som enskilda medlemmar av utskottet, som har grundlagsenlig rätt att göra anmärkningar. Men varför jag tagit till orda i år är inte bara för att understryka synpunkten från i fjol om de avslagna anmärkningsyrkandena, utan det är för att bestämt säga ifrån, att jag icke kan vara med om och ta ansvaret för den praxis, som konstitutionsutskottet här har inletts med sina »omförmäländen» utan åberopande av § 107.

Därför tillåter jag mig, herr talman, att upprepa såsom mitt yrkande i dag

*Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regerings-
åtgärder. (Forts.)*

vad som yrkades och beslöts i denna kammare 1880. Jag yrkar alltså i förevarande punkt, att punkten lägges till handlingarna med ogillande av utskottets förfaringssätt att avgiva redogörelse för vissa regeringsåtgärder utan anmärkning enligt § 107 regeringsformen.

Herr Karlsson, Oscar Gottfrid: Herr talman! Jag har tillsammans med några kamrater i utskottet reserverat mig på denna punkt, och jag skall anföra vissa skäl för att jag så gjort, men innan jag det gör, skall jag be att rent principiellt få ansluta mig till den uppfattning, som den ärade föregående talaren gav uttryck åt. Jag har under de rätt många år som jag varit med i konstitutionsutskottet inte varit tillfredsställd med den utveckling, som har skett på detta område, och jag har vid åtskilliga tillfällen inom utskottet uttalat mina principiella betänkligheter emot att omförmälan göres. Jag har ansett, att skall det vara anmärkning, då skall det vara det, eller också skall det inte vara det. Emellertid tillämpas detta förfarande inte för första gången i år, utan det har förekommit vid ett par tidigare tillfällen, kanske fler.

När vi ha reserverat oss på denna punkt, är det i sakfrågan. Vi ha förmenat, att då denna fråga tidigare har behandlats av ett riksdagens verk, nämligen riksgäldsfullmäktige, borde erinringar ha gjorts, när riksgäldsfullmäktiges berättelse förelades kammaren, vilket skedde vid riksdagens början. Det utskott, som haft att granska förvaltningen av detta riksdagens verk, har såvitt jag känner till inte haft något att erinra mot verkets berättelse eller dess förvaltning. Under sådana förhållanden förmena vi, att det inte finns anledning att på denna punkt göra en omförmälan — och naturligtvis ännu mindre en anmärkning.

Jag har, herr talman, velat avge denna motivering för vår reservation.

Herr Herlitz: Herr talman! Kammarens ledamöter torde förstå, att jag med sympati hörde herr Engbergs anförande. Jag har konsekvent kämpat emot den här besynnerliga metoden, som utskottet har kommit in på. Jag har vid ett föregående tillfälle tillkännagivit denna min mening i konstitutionsutskottets dechargebetänkande, och jag har upprepat denna principståndpunkt i år i ett särskilt yttrande. Det är en besynnerlig väg, som man naturligtvis inte begriper sig på här i riksdagen och som från vetenskapligt håll — om vi nu få dra in den parten också i diskussionen — betraktas med en blandning av förundran och löje. Det är ju en utväg, som består däri, att då utskottet inte tilltror sig att sätta betyget Bc, skall det i alla fall sätta ett B? Det blir en gradering, som är högst besynnerlig. Det hela har efter mitt sätt att se sin utgångspunkt i en snedvriden uppfattning av § 107 regeringsformen. Man har på grund av förhållanden, som jag inte här närmare kan utreda, vuxit in i den föreställningen, att det är någonting så förfärligt stort och allvarligt och betydelsefullt att gripa till § 107, så det törs man inte göra. Man drar sig till det yttersta för att »sätta ett klart underbetyg». Då har av politiska skäl den här utvägen kommit i stället. Jag kan inte alls dela denna uppfattning. Jag läser grundlagen på det viset, att § 107 tillåter oss att göra anmärkningar om smått och stort, framföra kritik i viktiga hänseenden och i mindre viktiga, kritik, som vi anse mycket graverande för statsrådets ledamöter, och kritik, som vi tillmäta en ganska ringa tyngd. Allt sådant kan utskottet mycket väl ge uttryck åt i sin motivering, men det finns ingen anledning till att utskottet inte, då det gör sådana anmälningar, alltid skulle bygga på § 107, som är det enda grundlagsenliga stödet för utskottets verksamhet.

Jag vill som sagt uttala min sympati för herr Engbergs tankegång, nämli-

Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regeringsåtgärder. (Forts.)

gen så långt som den innebär en reaktion mot att utskottet framför en kritik av så att säga lägre valör genom att skjuta § 107 åt sidan. Men man kan tänka sig en annan företeelse, som vi ha exempel på i de två följande anmälningarna av utskottet. Jag vill hävda, att de principiellt ligga till på ett annat sätt. Jag bör kanske förutskicka, att i dessa två punkter har jag också till att börja med i utskottet framställt yrkande om anmärkning och först i andra hand gått med på en anmälan. Men i båda dessa fall — vi få ju diskutera dem senare — ligger saken så till, att viktiga omständigheter icke ha kunnat bli tillförlitligt utredda av konstitutionsutskottet. Det har varit sakförhållanden, som utskottet inte har kunnat skaffa sig tillförlitlig kännedom om. Jag ber herrarna att erinra sig, att konstitutionsutskottet vid anskaffande av utredning i dechargeärenden är sämre ställt än andra utskott. Ett annat utskott kan vända sig till regeringen och begära upplysningar om både det ena och det andra, men det hör till god ton, att under dechargearbetet vänder man sig inte till regeringen, utan man söker finna sig till rätta så långt man kan på grundval av de till förfogande stående papperen, och dessa äro stundom så beskaffade, att de inte kunna ge full klarhet. I denna situation, som kanske är ofrånkomlig med dechargearbetets uppläggning, har utskottet befunnit sig vid de följande två punkterna. Vi ha helt enkelt inte varit fullt säkra på vårt bedömande av själva sakförhållandena, vi ha inte kunnat få full visshet därom, och då ha vi, märk väl, i dessa punkter inte kommit med annat än en anmälan om fakta, så långt vi ha kunnat uppfatta dem; vi ha inte kommit med några som helst kritiska omdömen. Då så är fallet, gäller ju inte den dom, som herr Engberg enligt min tanke med rätta fälde med avseende på den första punkten.

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag skulle i huvudsak kunna instämma med herr Herlitz. Jag har bara varit med om ett av dessa omförmälanden, men om herr Engberg tror, att i denna omförmälan ligger någon kritik, så är detta i varje fall för min del inte fallet. Jag kan inte finna annat än att konstitutionsutskottet liksom varje utskott skall ha möjlighet att utan att utöva kritik emot ett statsråd fatta ståndpunkt till och uttala omdömen i frågor, som ha varit under Kungl. Maj:ts behandling. Det är bara konstitutionsutskottet, som har det samlade materialet, genom att konstitutionsutskottet får in statsrådsprotokollen. Vad finns det egentligen för skäl, herr talman, att förneka konstitutionsutskottet att, såsom är fallet i omförmälan nr 2, ange sin ståndpunkt beträffande tolkningen för framtiden i en lagfråga, där det gäller en mycket viktig medborgerlig rättighet? Jag kan inte för min del finna, att grundlagen på något sätt förbjuder konstitutionsutskottet att göra en dylik omförmälan. Det skulle då vara § 90, en paragraf, som är vagt skriven och som man i praxis har kommit mycket ifrån, sedan den skrevs för länge sedan.

Herr Engberg var också inne på frågan om reservationsanmärkningarna. Jag har för min del under de år jag har varit ordinarie ledamot av konstitutionsutskottet — jag är ju inte det längre — inte deltagit i någon reservationsanmärkning, och jag kan därför yttra mig oberoende av något föregående ståndpunktstagande. När systemet med reservationsanmärkingar för ungefär hundra år sedan — om jag inte missminner mig — började, så var väl anledningen, att majoriteten i konstitutionsutskottet inte ville förmena minoriteten eller enskilda ledamöter i utskottet att utöva kritik emot Kungl. Maj:ts beslut. Det är väl den uppfattningen, som sedermera under alla de gångna åren har fortsatt att göra sig gällande. Finns det egentligen något skäl att i vårt samhälle, som är så långt skilt från 1809 års, förmena enskilda leda-

*Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regerings-
åtgärder. (Forts.)*

möter av konstitutionsutskottet att reservationsvis i utskottet framföra kritik emot Kungl. Maj:ts beslut?

Herr **Engberg**: Herr talman! När herr Holmbäck förklarade, att det inte finns något förbud i grundlagen mot att förfara så här, kom jag att tänka på en bestämmelse i gamla kadettinstruktionen, där det står, att kadett icke må inbilla sig att det, som här icke är uttryckligen förbjudet, därför skulle vara tillåtet. Jag ber alltså att få lägga herr Holmbäck på hjärtat, att den omständigheten, att det inte är uttryckligt förbud i någon speciell paragraf, inte ger konstitutionsutskottet den här rätten.

För övrigt ha ju både första och andra kammaren 1924 fattat beslut i saken och uttalat sig på följande sätt. Kamrarna gjorde utskottets uttalande till sitt eget, och jag läser därför upp ur detta. »Utskottet vill visserligen ej förneka, att det stundom kan te sig föga tilltalande att för anmärkningar av den art, motionen närmast avser, tillgripa en form, som tillhör proceduren för utkrävande av konstitutionellt ansvar. Men man kan enligt utskottets mening ej förbise den förskjutning, som faktiskt ägt rum i fråga om innebörden av anmälningar enligt § 107 regeringsformen. Genom en långvarig praxis torde det hava ingått i det allmänna medvetandet, att, såsom ovan visats, en konstitutionsutskottets anmälan med stöd av § 107 regeringsformen visst icke alltid har karaktären ens av ett omdöme därom att den ifrågavarande åtgärden i realiteten kan läggas vederbörande statsråd till last. Av den motivering, som av utskottet i varje särskilt fall förebringas, plägar tillkännagivandets art med full tydlighet framgå. Sålunda har utskottet vid flera tillfällen uttryckligen angivit, att dess tillkännagivanden icke innebure något som helst omdöme om den statsrådsledamot personligen, som formellt burit ansvaret, utan allenast hade till syfte att till riksdagens kännedom bringa en enligt utskottets mening felaktig praxis. Något behov att för sådana tillkännagivanden tillskapa särskilda former torde därför icke kunna anses föreligga.»

Detta var riksdagens så gott som enhälliga uppfattning 1924. Har någon-ting, herr talman, sedan dess inträffat, som skulle kunna motivera, att vi nu frångå denna uppfattning och här godkänna denna praxis från konstitutionsutskottets sida? Jag kan inte finna, att något sådant har inträffat, och jag vidhåller därför mitt yrkande.

Herr **Ström, Fredrik**: Herr talman! Jag anser även jag, att herr Engberg principiellt sett kan ha rätt i sin tolkning av föreliggande konstitutionella fråga, men dels har verkligen något inträffat sedan 1924, dels äro omförmäländena enligt mitt förmenande av två olika slag. Vad som inträffat är en utveckling under de senare åren och särskilt sedan samlingsregeringen tillkom, där konstitutionsutskottet av särskilda hänsyn av en art, som jag här inte behöver gå in på, icke ansett sig kunna gå den väg, som man enligt mitt förmenande eljest borde ha gått. Vidare äro omförmäländena till en viss del tolkningsförsök av konstitutionsutskottet, och jag måste säga — vilket herr Herlitz också understrukt — att en sådan rättighet finns, oavsett vad riksdagen beslöt 1924. Andra omförmäländena äro av en annan natur, och där anser jag, att man skulle kunna säga, att herr Engberg har rätt. Omförmäländet täcker då i själva verket en anmärkning efter § 107, och denna utveckling är enligt mitt förmenande framkallad av hänsyn till tidsförhållandena. Man har icke från utskottets sida velat tillgripa en direkt anmärkning utan givit den en sådan form, att den icke skulle kunna få en spets, som möjligen skulle kunna utnyttjas i ett syfte, som inte skulle vara det bästa. Det är så-

Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regeringsåtgärder. (Forts.)

lunda förklarligt, om utskottet har gått denna väg. För min del anser jag dock, att konstitutionsutskottet borde ha varit mera behjärtat och vågat sig på en anmärkning, där man stannat vid ett omförmälände. Jag tror, att om konstitutionsutskottet alltmer förvandlar sig självt till en tämligen betydelselös institution i statslivet och i fråga om riksdagens uppgifter, då kan konstitutionsutskottet snart icke fylla sina konstitutionella åligganden. Det är såvitt jag förstår något sådant, som herr Engberg syftar till att utskottet borde mera behjärtat fylla.

Jag anser sålunda, herr talman, att denna sak har två sidor och att herr Engberg principiellt har rätt, men att det finns förklarliga och förklarande omständigheter, som ha gjort att utskottet har stannat vid omförmäländena.

Herr Björck: Herr talman! Jag har den allra största respekt för herr Engbergs kunnighet och duglighet, men när han går tillbaka så långt som till 1880 och vill upprepa någonting som hände för 62 år sedan, tycker jag det går bra långt. Tiden rider fort i våra dagar, och vi få väl ändå försöka följa med händelseutvecklingen. Jag erkänner gärna, att § 107 är litet antikverad. Den skulle säkerligen behöva en översyn. Vi ha ju de sista åren nästan varje riksdag på grund av tidshändelserna måst justera och ändra våra grundlagar. Vore det då inte skäl i att även överväga, om inte § 107 också börjar bli något för gammal?

Sedan kan man fråga, om inte konstitutionsutskottet, som gentemot andra utskott har en viss initiativrätt, även bör ha rätt att komma med en omförmälän i den form som här sker, när man anser, att man inte vill gå till en anmärkning. Den rätten borde konstitutionsutskottet ha, och finns den inte enligt gällande bestämmelser, så får man väl forma till det så, att man kan göra detta.

Emellertid ha vi kommit på sidan om den sak det här gäller. Jag för min del anser, att den omförmälän det här är fråga om — det rör det anslag, som är beviljat till direktören Wickman för vissa filmupptagningar för personhistoriska filmarkivet — gäller en sak, som i ännu högre grad än den föregående punkten borde blivit föremål för en anmärkning. Här ha statsmedel använts till ett ändamål, som är i hög grad diskutabelt. Här har ju en amatör på området fått upptaga en del filmer, vilka man på åtskilliga håll har utdömt såsom synnerligen misslyckade. Jag hade inte tillfälle att se den visning, som ägde rum för en del riksdagsmän, men jag har hört vad andra ha haft för omdöme om dem.

Därtill kommer, att Kungl. Maj:t här fullkomligt negligerat riksdagens begäran år 1936 om en utredning om ett dylikt statligt filmarkiv. Det har man gått förbi. Man har inte tagit någon hänsyn till detta, utan har utan vidare beviljat medel till denne amatör, som fått sammanlagt 105,000 kronor. Jag anser detta vara synnerligen anmärkningsvärt, men jag har, eftersom det inte gick att få majoritet inom utskottet för en anmärkning, gått med på denna omförmälän, som jag anser vara det minsta man kan göra just i detta ärende.

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag måste säga, att jag var något fövånad när herr Engberg såsom stöd för ett förslag att binda den fria yttranderätten för utskottet och dess ledamöter återopade en gammal kadettinstruktion. Skall man ha sådana skäl, kan man komma ganska långt i fråga om inskränkningar i det fria ordet.

Jag har inte läst den motion som herr Engberg framlade 1924 och inte heller

*Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regerings-
åtgärder. (Forts.)*

dess behandling, men av vad han här läste upp föreföll det, som om han genom denna motion ville konstruera fram en möjlighet för utskottet att komma med anmärkningar av så att säga lägre valör, och att det är detta, som riksdagen har avböjt. Det anser också jag vara riktigt, men det träffar inte omförmäländen, som gälla rent faktiska förhållanden, något som är fallet med omförmäländet nr 2.

Jag tillåter mig att sluta med en sak, som jag kanske borde ha berört redan föregående gång, nämligen såsom replik till herr Herlitz. Han sade, att man enligt § 107 kan från utskottets sida komma med både stora och små anmärkningar. Man kan taga upp också ganska små saker. Det är naturligtvis alldeles riktigt, men om jag skulle våga uttala kritik mot konstitutionsutskottet, så skulle det vara, att utskottet just har begagnat möjligheten vid åtskilliga tillfällen att komma med kritik mot Kungl. Maj:t i småsaker. Det anser jag, att utskottet ej skall göra. Under de två år, som jag satt i konstitutionsutskottet, röstade jag nej i alla anmärkningsärenden, som jag satt på, med undantag av ett, och jag kan omtala, att när jag där röstade ja, så berodde det på en felaktig uppgift i en promemoria.

Herr Undén: Herr talman! Jag vill bara i all korthet tillkännage, att jag instämmer med herr Engberg i både hans yrkande och den motivering, han gav för detta yrkande. Jag kan för min del inte finna några vare sig konstitutionella eller praktiska skäl för att införa denna på senare år brukade distinktion mellan anmärkningar och omförmäländen.

Det har, såvitt jag kunnat följa debatten, framförts två skäl, kanske tre, till förmån för denna praxis. Det första var det, som herr Ström anförde. Det har redan bemötts av herr Engberg. Det var tankegången, att man iklädde anmärkningen en mildare form. Även herr Herlitz har vänt sig mot den tankegången och sagt, att den beror på en missuppfattning av innebörden av ett framställande av en anmärkning: framställandet av en anmärkning betyder ej med nödvändighet, att det är någon särskilt grav observation, som blivit gjord inom utskottet.

Det andra skälet, som framfördes till förmån för omförmäländen, gavs av herr Herlitz, som yttrade, att det finnes fall, där utskottet inte kunnat komma till något bestämt resultat i sitt bedömande, därför att saken ej kunnat utredas. Jag skulle för min del vilja säga, att då skall utskottet avstå från att medtaga det ärendet i sitt betänkande. Kammaren har knappast något intresse av att höra utskottets resonemang i en fråga, som utskottet självt förklarar, att det inte har kunnat tillräckligt utreda. Om en åklagare ej lyckas utreda ett ärende, som han har haft att behandla, så anställer han intet åtal. Han avskriver ärendet. Han går inte till domstolen och redogör för det med slutsatsen, att han inte har kommit till något bestämt resultat.

Slutligen har herr Holmbäck hävdad, att konstitutionsutskottet skulle i kraft av yttranderättens princip ha frihet att framställa sin tolkning av en lag, att kunna beaktas för framtiden, även om utskottet inte har någon direkt anmärkning att göra mot den lagtolkning, som regeringen har tillämpat. Jag skulle mot det resonemanget vilja säga, att utskottet har en bestämd uppgift vid sitt anmärkningsförfarande. Utskottet har inte fått av grundlagen den uppgiften att lämna lagtolkningar till kamrarnas ledning, utan det har till uppgift att framställa kritik av regeringens åtgärder. I samband med kritik av en åtgärd kunna visserligen uttalanden göras om den enligt utskottets mening riktiga tolkningen, men att helt fristående taga upp frågan om hur en viss lag bör tolkas i anledning av ett regeringsärende, om vilket utskottet inte har någon an-

Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regeringsåtgärder. (Forts.)

märkning att framställa, synes mig vara att gå alldeles utanför den mycket bestämda och mycket preciserade anmärkningsuppgift, som utskottet har enligt grundlagen.

I fråga om utskottets yttrandefrihet är det ju ingen fara å färde. Vilken ledamot av utskottet som helst kan ju bringa frågor på tal, exempelvis genom interpellation i kammaren.

Det har också sagts under hand mera privat, att dechargebetänkandet kanske stundom skulle bli alltför magert, om man inte finge plocka med några sådana här fall, där utskottet inte har någon anmärkning att göra. Jag skulle för min del vilja säga, att det är ingen olycka skedd, om utskottet presenterar ett dechargebetänkande utan anmärkning mot något statsråd. Riksdagen har inte begärt att ovillkorligen få anmärkningar. Utskottet behöver alltså ej känna sig förolämpat utan tvärtom lyckligt, om det slipper att komma med några anmärkningar.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! I likhet med de föregående talarna är jag av den uppfattningen, att det ligger mycket i de principvändningar, som från herr Engbergs sida ha framställts mot det nuvarande granskningsförfarandet. Emellertid hänger allt sedan på vad man drar för slutsatser. Även om man går med på, att grundlagens mening och innebörd sannolikt är den, som herr Engberg givit uttryck åt, blir man osäker, om man ställes inför nödvändigheten att omedelbart draga praktiska konsekvenser av denna ståndpunkt. Detta, att utskottet i stor utsträckning har övergått till omförmäländen i stället för anmärkningar och till reservationer i stället för omförmäländen, förefaller mig vara ett led i den allmänna parlamentariska nedrustning, som ägt rum under de senaste åren. Konstitutionsutskottet har gripits av en sådan högaktning för statsrådets ledamöter, att det inte anser sig böra tillgripa en anmärknings kategoriska ordalag. Man har då försökt klara sig undan svårigheterna genom att kalla det för »omförmäländen» eller rent av övergå till reservationer.

Emellertid: om man nu skall underkänna denna praxis omedelbart och i ett sammanhang, ja vad hamnar man då i för en ordning? Låt oss skala bort alla omförmäländen och alla reservationer från de senaste årens granskningsmemorial, så få vi se vad som är kvar. Såvitt jag förstår blir det inte så värst mycket, som då blir övrigt såsom underlag för debatterna i kamrarna.

Jag tror, att den kritik, som i dag har framkommit, är mycket nyttig, men jag tror som sagt inte, att vi skola draga för snabba slutsatser. Det är ju inte bara omförmäländen, som man här önskar avskaffa, utan även reservationer. För min del tror jag, att rätten att anföra avvikande mening mot en utskottsmajoritet är så starkt rotad i det allmänna medvetandet här i riksdagen, att det vore synnerligen olyckligt, om man för ett utskotts vidkommande, nämligen konstitutionsutskottet, skapade en annan ordning.

Däremot hoppas jag livligt, att debatten i dag skall bli utgångspunkt för en strävan att modernisera granskningsförfarandet, att restaurera den konstitutionella kontroll, som däri är inrymd, och att söka komma fram till mera tidsenliga former. Jag finner detta så mycket mera angeläget, som man otvivelaktig kan spåra en utpräglad tendens att begränsa de politiska debatterna i kamrarna: en enligt min mening mycket olycklig tendens. Jag ber att få erinra om, att hela denna riksdag har gått utan att vi fått ett enda tillfälle att i kamrarna debattera landets utrikespolitiska läge. Och det förefaller, som om man också allt emellanåt kan spåra en bestämd tendens, icke minst från

*Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regerings-
åtgärder. (Forts.)*

utrikesledningens sida, att undandraga sig det parlamentariska ansvaret för sina gärningar.

Jag har här framför mig en fråga, som för halvannan vecka sedan inlämnades till första kammarens kansli. Den är ställd till statsrådet och chefen för socialdepartementet och har följande lydelse: »Finner herr statsrådet det vara i sin ordning, att polismästaren i Stockholm förbjudit syndikalisterna att vid sitt förstamajmöte begagna banderoller med inskriptioner sådana som 'Sopa ut Q-pressen!', 'Stöd det norska folkets frihetskamp!' och 'Mot krig och fascism'?» Det har sagts mig, att det ej kommer att lämnas något svar på denna fråga. Anledningen härtill är inte den, att vederbörande departementschef för sin personliga del är obenägen att ingå i svaromål, utan anledningen är en önskan från utrikesledningens sida, att dess andel i den ordning, som tillämpats av polisen, inte skall bli föremål för någon debatt.

Ett liknande fall förekom vid förra riksdagen, då jag själv framställde en fråga i en som jag tyckte mycket viktig angelägenhet. Det kom aldrig något svar. Anledningen var densamma, att utrikesledningen icke ansåg det lämpligt, att dess förehavanden gjordes till föremål för någon debatt eller granskning i riksdagen. Under dessa förhållanden synes det mig vara mycket olyckligt, om riksdagen berövade sig de möjligheter till debatter av detta slag, som fortfarande stå till buds.

För min del har jag funnit, att det ofta är reservationerna vid dechargebetänkandet, som inrymma det mest intressanta av vad som där anföres, och förhållandet är, såvitt jag förstår, detsamma i år. Det finnes en punkt i utskottets utlåtande, som har ett betydande intresse, och det är det under punkten C 2 gjorda omförmålet. Men i övrigt glider blicken fort över till reservationerna. De ha åtminstone det goda med sig, att de enskilda ledamöterna där ha tillfälle att föra fram vad de ha på hjärtat, och det är kanske lika viktigt.

I år konstaterar jag med tillfredsställelse, att inte mindre än tre eller fyra stycken av dessa reservationer handla om justitieministerns åtgöranden på tryckfrihetens område, och där har åtminstone det goda utträttats, att justitieministern har kommit på sin rätta plats i detta mål, nämligen på de anklagades bänk.

Jag ber alltså att rent principielt få instämma med herr Engberg, men hoppas, att riksdagen av hans invändningar drar den slutsatsen, att det konstitutionella granskningförfarandet fortast möjligt bör göras till föremål för en ingående principiell omprövning, i syfte icke att göra det mindre värdefullt som kontrollinstrument, utan att göra det mera värdefullt.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Herr Linnér: Herr talman! Det säges ju allt emellanåt, att konstitutionsutskottets dechargebetänkande har i hög grad förlorat i betydelse. Den siste talaren underströk detta, såvitt jag fattade honom rätt. För min del tror jag, att det är ganska olyckligt, om det förfarande, som grundlagen anvisar, skulle alltmer förlora i verkan och betydelse genom att konstitutionsutskottet självt slår in på vägar, som grundlagen icke har anvisat. Såvitt jag förstår, har utskottet icke annan uppgift än att framför andra utskott följa just grundlagens anvisningar. Då konstitutionsutskottet nu har valt denna form med omförmålanden, så har det förebragts vissa försök till försvar för denna metod. Det förefaller mig, som om vad herr Herlitz har yttrat är det mest betydelsefulla

Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regeringsåtgärder. (Forts.)

av dessa försök. Det är enligt min uppfattning dock icke tillräckligt. Herr Herlitz sade, att läget kan i vissa ärenden vara sådant, att utskottet på grund av bristfälligt material icke har kunnat bilda sig en bestämd uppfattning och därför har stått i dilemmat att antingen helt tiga eller att göra en anmärkning, men då har funnit sig ha för svagt material för att göra en anmärkning. Såvitt jag förstår, är denna slutsats felaktig. Är det så, att konstitutionsutskottet har fått för sig framlagt ett material, så är det utskottets skyldighet att av detta material draga en bestämd slutsats på det sätt, som grundlagen anvisar. Hur skall det vara möjligt för riksdagen, när materialet presenteras för dess kamrar med ett omförmälände på det sätt, som här har skett, att bilda sig en uppfattning, som utskottet, vilket dock har mera material, icke ansett sig kunna göra? Resultatet av detta måste med nödvändighet bli, att valören av ett sådant omförmälände blir synnerligen låg. Jag vill därför, herr talman, i den förhoppningen, att herr Engbergs yrkande skall kunna leda konstitutionsutskottet tillbaka till de vägar, som grundlagen har anvisat, instämma med herr Engberg i hans yrkande.

Herr Herlitz: Herr talman! Jag är angelägen att med anledning av herr Knut Peterssons anförande stryka under, att herr Engberg berörde två fullkomligt artskilda frågor. Den ena rör kvaliteten av utskottets åtgärder: får utskottet göra sådana här omförmäländen? Den andra är frågan huruvida man får framföra reservationer vid konstitutionsutskottets betänkande och diskutera dem. I den senare frågan är jag utan skymten av tvekan motståndare till herr Engberg. Jag har alltid hållit på reservationernas betydelse, och jag kan inte tänka mig, att riksdagens ledamöter på allvar kunna vilja förmena, att man i en tid, då majoritetsparlamentarismen gjort sitt inträde, skall säga ifrån, att det aldrig får göras anmärkningar annat än ifrån den majoritet, som stöder regeringen. På den punkten är jag sålunda av annan mening än herr Engberg, men den berördes ej heller i det yrkande, som han framställde.

Vad detta yrkande beträffar, har jag ju divergerat från herr Engbergs omdöme i någon mån, just i det hänseende, som senast berördes av herr Linnér. Jag fasthåller nog vid mitt resonemang på den punkten, men det är inte för mig någon hjärtesak. Jag har ju för övrigt redan tidigare här tillkännagivit, att jag helst skulle ha velat framföra anmärkningar enligt § 107 även i punkterna 2 och 3. Det är därför inte någon stor självövertinelse för mig, om jag bortser från min särmening i denna detaljfråga och sålunda med glädje avsluter mig till herr Engbergs yrkande.

Herr Undén: Herr talman! Jag vill bara, till förebyggande av missförstånd, i anledning av herr Peterssons yttrande säga, att jag för min del ingalunda är motståndare till reservationer. Jag har i likhet med herr Herlitz den uppfattningen, att reservationsrätten i konstitutionsutskottets dechargebetänkande har visat sig vara av en viss politisk betydelse, ja tidvis kanske en stor politisk betydelse, och den bör ingalunda undertryckas. Den fråga det här gällde, och som ensam omtalas i herr Engbergs yrkande, är uteslutande denna praxis med omförmäländen.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Då jag principiellt har stått på samma ståndpunkt som herr Engberg, kan jag givetvis inte vid en votering rösta emot en sådan framställning. Men jag fattade hans framställning så, att detta är ett memento till utskottet att inte av rädsla för Kungl. Maj:t skrida till omförmäländen, då verkliga anmärkningar äro på sin plats.

Ang. konstitutionsutskottets förfaringssätt att redogöra för vissa regeringsåtgärder. (Forts.)

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på den nu föredragna punkten yrkats dels att densamma skulle läggas till handlingarna, dels ock att kammaren skulle besluta att, med ogillande av utskottets förfaringssätt att avgiva redogörelse för vissa regeringsåtgärder utan anmärkning enligt § 107 regeringsformen, lägga punkten till handlingarna.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på punktens läggande till handlingarna vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Engberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att punkten C 1 i konstitutionsutskottets memorial nr 10 skall läggas till handlingarna, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, beslutar kammaren att, med ogillande av utskottets förfaringssätt att avgiva redogörelse för vissa regeringsåtgärder utan anmärkning enligt § 107 regeringsformen, lägga punkten till handlingarna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

Punkten C 2.

Lades till handlingarna.

Punkten C 3.

I denna punkt hade utskottet erinrat om att Kungl. Maj:t under pågående krig genom olika slags åtgöranden, sammanhängande med landets försörjningspolitiska läge, iklätt staten betalningsskyldighet av betydande mått för att säkra tillgången på vissa för folkförsörjningen viktiga varor. Med hänsyn till omfattningen av ifrågavarande förbindelser hade utskottet funnit angeläget att söka utröna, i vad mån de under granskningsåret vidtagna åtgärderna ägde stöd i av riksdagen lämnade medgivanden. I vissa fall förelåge sådana riksdagsbeslut, som direkt hänförde sig till särskilda av Kungl. Maj:t ingångna förbindelser. I andra fall syntes Kungl. Maj:t hava haft till sitt förfogande anslag, som anvisats av riksdagen, eller andra medel. I ytterligare andra fall hade, enligt vad utskottet anfört, Kungl. Maj:t måhända funnit sig äga ett visst stöd för åtgärdernas vidtagande i uttalanden från riksdagen i mera allmän form. Fall funnes emellertid under granskningsåret, i vilka utskottet ej kunnat finna någon som helst meningsyttring, som kunde sägas innefatta ett riksdagens be- myndigande.

De ärenden, som utskottet här närmast åsyftade, hade handlagts inom handels- och folkhushållningsdepartementen och hade angått avtal mellan kristidskommissioner å ena sidan och industriföretag å andra sidan om upp- tagande av nyproduktion av åtskilliga för landet värdefulla produkter såsom

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag.

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag. (Forts.) aluminium, bly, nickel, olika slag av trätjäreprodukter och cellull. Kungl. Maj:ts beslut i berörda ärenden hade antingen inneburit ett godkännande av avtalen eller ett bemyndigande för vederbörande försörjningskommission att sluta avtal av i ärendet ifrågasatt typ.

Utskottet hade härom anfört bland annat följande:

»Av det nu sagda kan icke med säkerhet den slutsatsen dragas, att vederbörande statsråds rådslag i de fall, där utskottet icke kunnat finna att beslutet grundat sig på uttryckliga bemyndiganden från riksdagens sida, varit inkonstitutionella. Särskilt har utskottet måst beakta, att enligt en på senare tid alltmera utbredd praxis rättsligt bindande beslut från riksdagens sida ansetts komma till stånd redan genom uttalanden i av riksdagen godkända utskottsmotiveringar eller rentav därigenom, att meddelanden i en kungl. proposition lämnas utan erinran från riksdagens sida. Icke heller har det varit möjligt för utskottet att bedöma, i vad mån Kungl. Maj:t, då beslut om godkännande av avtalen fattats, med fog kunnat räkna med att särskilda av riksdagen anvisade tillgångar skulle komma att stå till förfogande och vara tillräckliga för förbindelsernas gäldande. Med hänsyn till svårigheten att sålunda i varje särskilt fall med full säkerhet klarlägga, huruvida och i vad mån Kungl. Maj:t ägt stöd i riksdagens beslut för de vidtagna åtgärderna, och med beaktande jämväl av de försörjningspolitiska skäl, på vilka besluten grundats, ävensom av det stundom starkt framträdande behovet av sekretess och snabba ingripanden, har utskottet icke ansett sig kunna framställa någon anmärkning i anledning av besluten.

Uppenbart är emellertid att riksdagens makt över statsfinanserna äventyras, om riksdagen ställes inför förbindelser, som ingåtts utan varje dess medverkan, och nödgas anvisa medel för infriande av skulder, som därigenom uppkommit. Då det enligt utskottets mening är av den största vikt att riksdagen bibehåller erforderlig kontroll över statens skuldsättning och detta bör kunna ske utan att vare sig Kungl. Maj:ts handlingsfrihet alltför hårt beskåres eller Kungl. Maj:t erhåller för vidsträckta fullmakter, har utskottet velat ovanstående för riksdagen omförmäla.»

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Oscar Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Johannes Pettersson, Sven Hansson, Fast, Fält* och *Gustafsson* i Tenhult, som ansett tillräckliga skäl icke föreligga för den av utskottet gjorda omförmälan;

2) av herr *Sandegård*, som principiellt vore av den uppfattningen, att utskottet icke borde göra s. k. omförmälanden, och särskilt i föreliggande fall ansett skäl för omförmälan icke vara för handen.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Vi stå här återigen inför en sådan »omförmälan», om vilken kammaren redan med överväldigande majoritet har fällt ett principiellt omdöme. Den, som är med om att stå för en sådan omförmälan, skulle alltså ha ett visst skäl att tveka, huruvida han överhuvud taget borde uppträda. För mig är emellertid läget lättare därigenom, att jag för min del, såsom jag redan har tillkännagivit i den föregående debatten, ser denna sak på det viset, att jag egentligen kunde ha varit med om en anmärkning enligt § 107, och likaväl som jag hade kunnat framföra och här motivera en reservation på den linjen, anser jag mig kunna ha skäl att nu taga till orda.

Det, som utskottet har tagit fasta på i den här föreliggande punkten, är ett jämförelsevis stort antal avtal, som ha ingåtts av Kungl. Maj:t eller rättare sagt av kristidskommissionerna med Kungl. Maj:ts medgivande. Det gäl-

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag. (Forts.)
ler avtal med varjehanda industriföretag och andra angående leveranser av för folkhushållningen betydelsefulla varor. Jag behöver ju ej framhålla, att man i utskottet naturligtvis har, rent sakligt sett, med stor sympati betraktat strävandena att genom kraftåtgärder av olika slag säkerställa tillgången på betydelsefulla varor. Den enda fråga, som konstitutionsutskottet har rest, är frågan om huruvida sådana avtal borde av regeringen ingås utan riksdagens medverkan eller ej.

Jag ber att få börja med en erinran om hur saken ligger till rent konstitutionellt sett. Det är ju på det viset, att vår grundlag inte bara säger, att riksdagen har makt över *statsutgifterna*, så att Kungl. Maj:t, då statsmedel skola utgivas, måste ha täckning i ett riksdagens beslut — regelmässigt om anvisande av anslag. Det är därutöver så, att då det gäller att, såsom det uttryckes i grundlagen, *belasta riket med ny gäld*, d. v. s. ingå avtal, genom vilka staten iklädes en betalningsförpliktelse, då gäller principiellt även därom, att riksdagens samtycke fordras. Detta är helt naturligt, ty upprätthålles inte denna regel, så skulle ju riksdagen ideligen stå inför det förhållandet, att det uppkomme skulder, som den vore nödsakad att gälda genom anvisande av anslag utan att den hade haft tillfälle att pröva saken på förhand. Det kunde också anföras många exempel på, att riksdagen i gamla tider har tagit denna regel på fullt allvar, att riksdagen har reagerat mot sådana åtgärder från Kungl. Maj:ts sida, som ha inneburit ett stiftande av gäld, ett fördjupande i skuld utan riksdagens samtycke. Jag behöver bara erinra om hur riksdagen i gammal tid har reagerat mot att Kungl. Maj:t anställt tjänstemän utan stöd i av riksdagen fastställda stater. Detta anställande av en tjänsteman betydde att ikläda staten en för framtiden bindande gäldförpliktelse, som sedan fick infrias av riksdagen genom nya anslag.

Detta är ett exempel från ett litet område. Man kunde ta exempel från större områden. Det har väl också varit ganska erkänt på senare tid — jag bortser från krigsförhållandena — att ingående av en sådan förbindelse, som det här är fråga om, kräver riksdagens samtycke, som visserligen kan ges på mångahanda olika sätt, stundom ganska enkelt och formlöst genom ett uttalande i en utskottsmotivering eller dylikt, men i varje fall i någon form.

Konstitutionsutskottet har nu konstaterat, att Kungl. Maj:t i åtskilliga fall har gått till riksdagen och fått riksdagens godkännande av sådana här åtgärder. Det har inte varit lätt för oss att förstå, i vilka fall Kungl. Maj:t egentligen har ansett att man behövde gå till riksdagen. Då vi försökt att urskilja någon princip, som Kungl. Maj:t därvidlag kan ha följt, ha vi misslyckats. Vi ha tyckt, att det har varit ganska tillfälligt, hur avgörandet därutinnan har utfallit. Faktum är emellertid att det finns en del fall, i vilka Kungl. Maj:t har utverkat ett formligt medgivande från riksdagens sida. Men vi ha även en hel del avtal, där detta icke har skett, och jag ber att få understryka för kammarens ledamöter, att det här är fråga om avtal av ganska stor ekonomisk räckvidd. De innebära, att staten i sista hand ikläder sig skyldighet att, om andra utvägar brista, inlösa vissa varor, och dessa betalningsförpliktelser uppgå, om jag inte räknat fel, till något över 100 miljoner kronor. Jag betonar, att jag har fullt klart för mig, att det inte är fråga om att statens förlust skulle bli så stor. I många fall kommer nämligen staten sannolikt aldrig att behöva inlösa varorna, i vissa fall ingår i avtalet en klausul, som gör det möjligt för staten att häva avtalet och i stället betala en mindre ersättning, och i andra fall bör väl staten kunna sälja de varor, som den får inlösa. Den siffra, som jag nämnt, är därför bara ett teoretiskt allra högsta belopp, men den ger i varje fall en föreställning om räckvidden av de förbindelser som blivit ingångna.

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag. (Forts.)

Vi ha, som sagt, försökt att leta efter något stöd för dessa åtgärder. Då vi se några av de statsråd närvarande, som ha haft befattning med dessa angelägenheter, kunna vi kanske här få upplysningar, som komplettera våra fruktlösa undersökningar. Jag vill emellertid i varje fall preliminärt förklara, hur vi ha resonerat. Vi ha försökt att se, om det någonstans har funnits någon s. k. fullmakt. Vi ha varit på det klara med att man nu för tiden anser, att en fullmakt från riksdagens sidan kan komma till stånd inte bara på det sättet att riksdagen beslutar något, utan även genom att det göres ett uttalande i en motivering någonstans eller rentav genom att Kungl. Maj:t säger något i en proposition och riksdagen inte gör någon invändning däremot. Men vi ha inte ens hittat något sådant.

Sedan vore det ju en möjlighet, att Kungl. Maj:t ansåge sig ha något anslag till sitt förfogande eller några andra medel, ur vilka utgifterna för fullgörande av förpliktelserna skulle kunna bestridas. Vi ha sökt också efter sådant, men vi ha intet funnit. Jag vill nämna, att vi med alldeles särskild omsorg satt oss in i de regler, som gälla angående anslagen för statlig lagring av förnödenheter. Vi ha klart för oss, att dessa anslag sedan några år tillbaka avses även för inhemska förnödenheter. Men de äro inte av den storleksordningen, att Kungl. Maj:t gärna kan ha tänkt på dem. Och vad mera är: vi ha från flera tillfällen tydliga uttryck från Kungl. Maj:ts sida för den uppfattningen, att det inte finns några anslag som täcka de blivande utgifterna. Det säges t. ex. i den kungl. propositionen nr 2 till innevarande års riksdag, där en del av dessa avtal omförmålas, att »I den mån inköp från statens sida bli aktuella torde medel från här ifrågavarande anslag — — — få tagas i anspråk. Några medelsbehov för sådana ändamål av natur att böra påverka anslagsberäkningen föreligga emellertid ännu ej.» Meningen är tydligen, att detta blir en framtidssak och att Kungl. Maj:t i sinom tid skall komma och begära ökning av anslagen för de avsedda ändamålen. Vi ha ju också fått en proposition nr 185 till denna riksdag, där Kungl. Maj:t mycket riktigt har kommit och anmält vissa av dessa avtal, ingångna — det understryker jag ännu en gång — utan något medgivande från riksdagens sida. Dessa avtal anmälas således, och så äskar Kungl. Maj:t 10 miljoner kronor, som — jag citerar propositionen — »komma att åtgå till täckande av utgifter, som föranledas av med olika industriföretag slutna avtal om statliga inköp».

Allt detta pekar på att det i själva verket inte finns något stöd i några som helst riksdagens medgivanden för de av Kungl. Maj:t vidtagna åtgärderna. Utskottet har emellertid inte tilltrött sig att härom kunna fälla något alldeles bestämt omdöme, dels därför att det ju är svårt att leta reda på alla riksdagshandlingar, där dylika fullmakter kunna vara undångömda, dels eftersom det också är utomordentligt svårt för en utomstående att kunna bedöma ställningen på de olika anslag, som här kunna komma ifråga. För min del har jag dock, såsom jag redan har sagt, känt mig ganska övertygad om att någon sådan grund, som vi letat efter, icke finns, och därför skulle jag på denna punkt egentligen gärna ha varit med om en anmärkning enligt § 107.

Jag slutar emellertid med den sedvanliga hemställan, att punkten måtte läggas till handlingarna.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Då jag har haft anledning att delta i handläggningen av de ärenden, som här beröras, och i fråga om vissa av dem är ansvarig för besluten, vill jag ta upp några av de anmärkningar och uttalanden, som herr Herlitz har gjort.

Utskottet har påtalat, att Kungl. Maj:t vidtagit här ifrågavarande åtgärder utan uttryckligt bemyndigande från riksdagens sida. Det må härvidlag anföras följande.

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag. (Forts.)

Riksdagen har för inköp av olika varor anvisat medel till skilda statsmyndigheter. Således har till statens reservförrådsnämnds förfogande ställts särskilda inköpsmedel intill ett belopp av 420 miljoner kronor, avsedda för inköp i utlandet av behöfliga varor. Till Svenska spannmålsaktiebolagets förfogande för uppehållande av verksamheten stå statsobligationer å sammanlagt 150 miljoner kronor, vilka kunna av bolaget belånas hos riksbanken, så att bolaget därigenom kan erhålla erforderligt rörelsekapital. Vid sidan av de kapital, som sålunda finnas tillgängliga, har riksdagen efter särskilda förslag av Kungl. Maj:t anvisat särskilda medel till förlagskapital för inköp av förnödenheter, vilka äro avsedda i första hand för inhemska produkter. I den mån anvisade medel icke visa sig tillräckliga, har Kungl. Maj:t anvisat medel på förskottsstat för täckande av utgifter av den art att de skola ha bestritts från riksstatsanslaget till förlagskapital för inköp av förnödenheter.

Vad beträffar de särskilda avtal som nu äro i fråga, må nämnas, att dessa tillkommit för att trygga produktionen inom landet av för landets näringsliv viktiga förnödenheter. Dessa avtal, som i övervägande antalet fall givits formen av en förbindelse från statens sida att under viss tidsperiod svara för att den framställda varan vinner avsättning till visst pris, ha i allmänhet tillkommit efter långvariga förhandlingar med vederbörande företag. När frågorna kommit under Kungl. Maj:ts prövning, ha desamma regelmässigt påkallat ett snabbt avgörande för att icke onödigt fördröja igångsättandet av den produktion, som varit avsedd att befrämjas genom avtalet. Möjligheter att underställa riksdagen ifrågavarande avtal ha därför i regel icke förelegat i samband med avtalens godkännande.

Kungl. Maj:ts åtgärder i ifrågavarande avseende ha emellertid genom Kungl. Maj:ts proposition nr 2 till innevarande års riksdag bringats till riksdagens kännedom utan att riksdagen däremot framställt erinran. Dessa avtal torde kunna sägas innebära, att Kungl. Maj:t för statens räkning iklätt sig skyldighet att köpa de framställda produkterna på lång sikt. För likvidering av dessa köp har Kungl. Maj:t ansett sig kunna disponera de medelstillgångar, som angivits i det föregående, och härtill torde Kungl. Maj:t otvivelaktigt ha ägt befogenhet.

Vad beträffar utskottets påpekande att staten skulle ha skyldighet att till vederbörande företagare utbetala belopp, som medge skälig avskrivning av kostnader för nya anläggningar i stället för att fullfölja avtalen, må framhållas, att detta utgör en rätt för staten, om vilken man ännu inte vet, huruvida den kommer att utnyttjas. Vill man begagna sig av nämnda rätt i avtalen, komma säkerligen frågorna att underställas riksdagen.

Såsom jag nyss framhållit, har godkännandet av avtal av här ifrågavarande typ påkallat ett snabbt avgörande. Det har inte förelegat någon önskan från regeringens sida att undanhålla riksdagen möjlighet att ta ställning till dessa avtal, vilket ju framgår av att Kungl. Maj:t bringat frågan härom till riksdagens kännedom. Herr Herlitz var ju själv inne på detta, när han sade, att man inte kan hitta någon princip, efter vilken regeringen har gått, när den i det ena fallet förelagt frågan för riksdagen och i det andra fallet underlåtit att göra detsamma. Vi ha varit synnerligen angelägna att underställa riksdagen alla viktiga frågor. Där detta har varit möjligt ha vi också gjort det, men där det inte varit möjligt med hänsyn till angelägenheten av att komma till ett snabbt beslut ha vi måst underlåta detta, allra helst som vi ansett, att vi haft den formella rätten att ingå dessa avtal, som enligt min mening icke innebära vad herr Herlitz förmenar, nämligen att ikläda staten gäldförpliktelser, utan att köpa, visserligen på lång sikt, de varor, varav landet varit i särskilt stort behov. Jag skulle inte tro, att riksdagen skulle ha önskat ett

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag. (Forts.) sådant läge, att regeringen av fruktan för att handla, innan riksdagen hade sagt sitt ord, trots att riksdagen har gett Kungl. Maj:t, enligt vad jag anser, bemyndigande att träffa avtal, inte vågat göra detta utan att först gå till riksdagen. Där drar ju i alla fall behandlingen ibland ut åtskilliga veckor, och här är det fråga om situationer, där man ingalunda kan vänta veckor eller månader, utan där det kanske gäller att träffa avtal mycket snabbt.

Jag vill för min del också säga, att jag inte tror, att vare sig riksdagen eller svenska folket skulle ha funnit, att regeringen hade förfarit riktigare — även om åtgärden hade legat närmare gränsen för Kungl. Maj:ts befogenheter än vad den i dessa fall gjort — om regeringen i ängslan för vad konstitutionsutskottet möjligen skulle kunna säga hade underlåtit att handla. Jag är tvärtom övertygad om att både riksdagen och folket innerst inne uppskatta, att det i sådana tider som dessa handlas resolut i dessa angelägenheter.

Vi ha för övrigt kommit i ett ganska underligt läge just nu, herr talman, eftersom ju även konstitutionsutskottet självt tycks ha kommit i gluggen för en hel del åtgöranden. Det är inte mer än riktigt, att regeringen också får sin kritik, men jag vill säga, att omförmäländen av denna art måste vi ta med det allra största jämnmod i denna för folkförsörjningen så besvärliga tid.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Detta artar sig nästan till en interpellationsdebatt, vilket det ju också på sätt och vis är, eftersom utskottet har sagt ifrån att det fanns åtskilliga dunkla punkter, som behövde utredas genom upplysningar från regeringshåll. Jag känner mig nästan benägen att framföra ett tack för svaret på interpellationen, men jag måste därtill lägga ett uttalande, att jag inte kunnat känna mig alldeles övertygad därav.

Det var i herr statsrådets anförande två resonemang, som vi alltid bruka få höra i sådana här sammanhang. För det första hade Kungl. Maj:t rätt att göra vad som gjorts, konstitutionellt sett: fullmakter förelägo, anslag funnos o. s. v. För det andra var det nu så bråda tider, att Kungl. Maj:t måste handla snabbt och därför inte kunde gå till riksdagen. Egentligen behövas ju inte båda skälen, utan ettdera vore kanske nog. Vad först angår resonemanget om nödvändigheten av snabba avgöranden, är det dock så — det ha vi sett vid åtskilliga tillfällen förut — att det går för sig att få ärenden behandlade i riksdagen hastigt nog. Vi äro inne på en äventyrlig väg, då som motivering för allehanda slags åtgärder åberopas denna nödvändighet att handla så utomordentligt snabbt. Herr statsrådet påpekade vidare i detta sammanhang, att Kungl. Maj:t ju har lagt fram avtalen för riksdagen för kännedom i efterhand, åtminstone i en del fall. Jag vill med anledning härav understryka, att det naturligtvis är en fullkomligt grundväsentlig skillnad mellan att begära ett medgivande på förhand och att komma efteråt och säga, att så här ha vi gjort.

Huvudfrågan var emellertid, huruvida Kungl. Maj:t hade några pengar till sitt förfogande. Det ansåg herr statsrådet, att Kungl. Maj:t hade. Han nämnde i detta sammanhang vissa fakta, som väl ha mycket litet med saken att göra. Han nämnde de medel som stå till Svenska spannmålsbolagets förfogande. Det är emellertid, såvitt jag förstår, inte alls fråga om den rörelsen här. Herr statsrådet nämnde vidare de 420 miljoner kronorna till reservförrådsnämnden. Ja, men låt oss komma ihåg, att det är först från och med år 1940 som det har blivit bestämt, att dessa medel skulle få användas för inköp av inhemska varor. Det skedde, upprepar jag, första gången år 1940 på industrikommissionens hemställan, och då sades det ifrån, att 8 miljoner kronor av detta anslag skulle få användas för inköp av inhemska produkter. Sedan har jag inte sett något annat anslagsanvisande, avsett för inhemska produkter, än det som förekom-

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag. (Forts.)
mer på riksstaten för 1941/42, där det heter, att 5 miljoner kronor äro avsedda för inhemska produkter. Det är således summa 13 miljoner kronor som riksdagen har anvisat för ändamålet.

Vidare åberopade herr statsrådet vid sidan av anslagen till reservförrådsnämndens lagring förskottsstaten, d. v. s. beredskapsstaten för försvarsväsendet. Jag är ledsen att höra den åberopas, ty jag måste konstatera, att om vi komma in på den bogen att anslagen på beredskapsstaten kunna användas i alla möjliga lägen, äro alla gärderna upprivna. Det går nämligen till på så sätt, att vi på beredskapsstaten ha ett jämförelsevis begränsat anslag, som kan användas för icke militära ändamål. Man tar av det anslaget, vilket man ju har rätt till, och sedan kommer man till riksdagen och begär överflyttning på tilläggsstat av beloppet i fråga, och så står anslaget där igen intakt för nästa ändamål. Det blir ett slags genomgångsstation, genom vilken vilka medel som helst passera. Glida vi in för mycket i det resonemanget, kan ju vad som helst ordnas genom detta anslag.

Om herr statsrådet gör gällande, att riksdagen har anvisat medel, som Kungl. Maj:t kan disponera, skulle jag emellertid vilja veta, varför Kungl. Maj:t efteråt går till riksdagen och begär anslag. Jag nämnde ett exempel, nämligen propositionen nr 185, som gällde anslag till reservförrådsnämndens lagring. Jag kunde också ha nämnt en annan proposition, nr 92. Den rör kredit för domänstyrelsen. Såvitt jag förstår, gäller det också där kostnader för tillämpningen av ett av Kungl. Maj:t träffat avtal av det slag, som jag här åsyftat, för vilket således inga medel funnos, innan detta anslag var begärt och beviljat.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Visserligen äro de summor, som ställts till Kungl. Maj:ts förfogande, inte så överväldigande stora, men de torde i alla fall vara tillräckliga, och ha varit tillräckliga, för infriande av statens förpliktelser enligt avtalen. Man skall inte, såsom utskottet och herr Herlitz här göra, dra fram den maximiförlust, som kan bli följden av dessa förbindelser, när man vet, hurusom avtalen undan för undan fullgöra sin funktion och den risk, som staten iklätt sig, därigenom minskas. Det är ingen rimlig beräkningsgrund man tillämpar, när man förfar på det sättet.

Vad beträffar de anvisade medlen, ha dessa tidvis, och ibland kanske i mycket stor utsträckning, varit bundna genom inköp av olika slags förnödenheter. Regeringen har emellertid haft möjlighet att, därest så skulle ha blivit nödvändigt, överlåta varorna, t. ex. på reservförrådsnämnden, för att på så sätt få rörelsemedel till sitt förfogande för infriande av förbindelserna enligt dessa avtal.

Vad sedan gäller förskottsmedlen, är ju deras uppgift att de vid opåräknade förhållanden skola stå till Kungl. Maj:ts förfogande. Det är inte möjligt att på förhand beräkna alla anspråk, som kunna uppkomma, och förskottsmedlen äro därför på sätt och vis en regulator. Sedan man använt dem, får ju Kungl. Maj:t gå till riksdagen och begära fyllnad på anslagen, om det behövs, eller godkännande av de företagna åtgärderna. Så har också skett i de fall, som det här gäller.

Jag skulle tro, att man betraktar dessa avtal på oriktigt sätt. Det är, såsom jag tillät mig framhålla redan i mitt förra anförande, fråga om *köp* på lång sikt och icke om några gäldförbindelser, som staten ikläder sig. Anledningen till att avtalen ha fått den form som de ha, d. v. s. att staten har rätt att efter viss tid säga upp dem, är att man från Kungl. Maj:ts sida vill gardera sig för de förhållanden, som kunna väntas inträda efter kriget, och på

Ang. vissa avtal mellan kristidskommissioner och industriföretag. (Forts.)
det sättet ha utsikt att kunna begränsa kostnaderna för de varor, som det gäller att förse landet med.

Efter härmed slutad överläggning lades förevarande punkt till handlingarna.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 287, med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1942, m. m.;

nr 289, angående anslag till kammarrätten för budgetåret 1942/43, m. m.; och

nr 290, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 126 § 1 mom. taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379).

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till utövande av statskontroll å krigsmaterieltillverkningen;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ianspråktagande av vissa anslag till sprängningsarbeten m. m. för oljelagring, m. m.;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överföring av en fastighet från statens järnvägars familjepensionsfond till statens allmänna fastighetsfond;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till om- och tillbyggnad av länsresidenset i Vänersborg;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till besiktning av motorfordon jämte i ämnet väckta motioner;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stat för luftfartsfonden för budgetåret 1942/43;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till det civila luftskyddet;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till lasarets- och tuberkulosjukvårdens utbyggande å Gotland;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i den för överståthållarämbetet fastställda avlöningsstaten;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till Medicinalstyrelsen: Beredskapsorganisation; samt

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 25, i anledning av väckta motioner om rätt för skattkyldig att vid taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för gåva till sjövärdet, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 (nr 55, s. 1) om ekonomiska föreningar, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 42, i anledning av väckta motioner om lagstiftning för bekämpande av sådan propaganda mot medborgargrupper, som utgår från deras trosbekännelse eller ras.

Första lagutskottet hade till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 179 i första kammaren av herr *Brandt* m. fl. och nr 233 i andra kammaren av fru *Gustafson* m. fl. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en lagstiftning, som kriminaliserade varje propaganda mot medborgargrupper, vilken utginge från deras trosbekännelse eller s. k. ras.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återropade grunder hemställt, att förevarande motioner, I: 179 och II: 233, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Brandt: Herr talman! Utskottet är ju enhälligt, vilket innebär att motionärerna ha all anledning att vara nöjda och tacksamma, eftersom inte mindre än tre av dem ha deltagit i utskottets arbete. Jag skulle inte heller ha begärt ordet, därest jag inte hade råkat att se i några tidningar, att man vid återgivandet av utskottets utlåtande bara hade stannat för själva klämman, som ju rent formellt innebär en hemställan, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Såsom alla här i riksdagen, som läst utskottsutlåtandet, och alla andra, som tagit del av mer än klämman, veta, är det ju, såsom jag nyss nämnde, faktiskt så, att utskottet fullkomligt enhälligt, synes det mig, har accepterat de synpunkter på denna fråga, som motionärerna ha anfört. Utskottet förklarar således, att, såsom jag nämnt i motionen, erfarenheterna faktiskt ge vid handen, att den antisemitiska propagandan har tagit sig uttryck, som absolut icke böra vara tillåtna, och att man med nu gällande straffbestämmelser icke alltid kan åtkomma de anstötliga fall, där man borde ha ingripit. Frågan om en lagstiftning på detta område har för sex år sedan varit aktuell. Det har funnits en kommitté, som sysslat med frågan, men vid den tidpunkten ansåg man sig icke böra förorda en lagstiftning, därför att man menade, att det kunde vara ganska svårt att dra en gräns mellan en skarp, berättigad kritik å ena sidan samt den skymfande och hetsande propagandan å andra sidan. Men det är att märka, att den gång detta uttalande gjordes, hade man väsentligen fäst sig vid något annat än vad föreliggande motion syftar på, och därför säger också utskottet, att »det bör beaktas, att beträffande den nu ifrågavarande propagandan icke föreligga samma svårigheter att draga en gräns mellan vad som är otillbörligt och vad som kan hänföras till berättigad kritik som i fråga om propagandan mot samhällsklasser eller politiska motståndare». Utskottet säger nu att det är helt naturligt, att man, när det gäller strider mellan politiska partier, får låta ett och annat kränkande överord passera obestraft. Och så tillägger utskottet några ord, som äro väsentliga och som jag här skulle vilja understryka i förhoppning om att de må bli understrukna i de kommentarer i den svenska pressen, som till äventyrs anknyta till denna fråga, nämligen orden: »Men till hat hetsande uttalanden mot andra medborgargrupper med utgångspunkt i deras ras eller religion kunna icke ursäktas. De sära den allmänna anständighetskänslan och böra icke tolereras. Genom deras kriminalisering skulle skydd beredas för ett viktigt samhälleligt ordnings- och anständighetsintresse.» Just det! Ett skydd behövs. Och jag vill tillägga att det behövs icke endast med tanke på de män och kvinnor av judisk ras, som kunna bli skymfade, fastän det är alldeles uppenbart att även de böra ha skydd, utan även och icke minst med tanke på oss andra. Det känns på något särskilt sätt kränkande för den allmänna anständighetskänslan att man skall få lov att

Om lagstiftning mot antisemitisk propaganda m. m.

Om lagstiftning mot antisemitisk propaganda m. m. (Forts.)

opåtalat nedsätta goda medborgare bland våra kamrater och vänner i samhället bara därför att de råka tillhöra en annan ras, eventuellt en annan trosbekännelse.

Således är den väsentliga synpunkten för utskottet och i all synnerhet för mig personligen just den omständigheten, att vi på något sätt måste skydda oss emot den kränkning av vår känsla för det anständiga och det passande, som kränkande angrepp mot andra medborgargrupper innebära.

I tidningarna ha vi nyligen sett en uppgift om att i Danmark, som ändå befinner sig i ett betydligt svårare läge än vi, har en domstol dömt ärekränkning av personer av judisk börd. Det är väl ingen tvekan om att ett liknande fall i Sverige även med nu gällande lagstiftning skulle kunna beivras, men på grund av de speciella förhållandena i Danmark är detta fall värt att särskilt anteckna. Det är ett utslag, menar jag, av den uppfattning man har i landet att man på intet vis vill tolerera den antisemitiska propagandan. Vi känna väl till, att man i alla länder, som äro ockuperade, gör försök att verkligen komma åt medborgare av annan ras än den s. k. ariska. Det är sålunda mycket anmärkningsvärt att Danmark har velat och vågat på denna punkt ta bestämt avstånd från sådana strävanden — och med rätta, ty den antisemitiska propagandan är, som vi veta, inkörsporren till förhållanden, som vi under inga omständigheter kunna gilla.

Utskottet slutar med att säga, att i konsekvens med dess uppfattning skulle skäl ha förelegat att föreslå en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag i ämnet. Då det emellertid kommit till utskottets kännedom, att straffrättskommittén just för närvarande är sysselsatt med det kapitel i strafflagen, som det här är fråga om, anser man sig icke behöva skriva till Konungen. Man kan förvänta, som det står i utskottsutlåtandet, »att frågan, oberoende av om riksdagen gör någon framställning i ämnet eller ej, blir föremål för fullständig utredning».

Möjligen skulle motionärerna kunna säga, att det varit roligt, om det hela utmynnat i en framställning om en skrivelse. Men å andra sidan är det ju fullkomligt riktigt att man inte skriver till Konungen, då man har bestämd anledning att antaga, att frågan ändå kommer upp.

Sådan är situationen, och om riksdagen, såsom man väl vågar hoppas, enhälligt accepterar det enhälliga utskottsutlåtandet, så få vi en icke föraktlig manifestation av hela det svenska folkets inställning i denna viktiga fråga. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I herr Brandts yttrande instämde herr *Ström*, *Fredrik*, och herr *Holmbäck*.

Herr Branting: Herr talman! Jag vill endast till ytterligare understrykande av vad herr Brandt anfört be att få uttala den förhoppningen, att man inom straffrättskommittén måtte beakta de synpunkter, som här kommit till uttryck från ett enhälligt lagutskotts sida och som nu ytterligare vinna stöd genom riksdagens beslut i dag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

*Lagförslag
ang. uppfin-
ningar av
betydelse för
rikets försvar.*

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 43, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. i vad propositionen hänvisats till behandling av lagutskott, dels ock en i ämnet väckt motion.

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar. (Forts.)

Genom en den 1 april 1942 dagtecknad proposition, nr 204, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m.; och

2) lag om ändrad lydelse av 23 § lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om in-skränknningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Propositionen hade i vad angick sistnämnda lagförslag hänvisats till be-handling av konstitutionsutskottet. I övrigt hade propositionen hänvisats till lagutskott samt behandlats av första lagutskottet.

I samband med propositionen i nämnda del hade första lagutskottet före-haft en i anledning av propositionen inom första kammaren väckt motion, nr 225, av herrar *Ekströmer* och *Nordenson*. I denna motion hade hemställts, att riksdagen måtte besluta sådana ändringar i propositionen, att vissa i motio-nen angivna synpunkter vunne beaktande.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A) att det genom förevarande proposition framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. måtte av riksdagen antagas; samt

B) att den i ärendet väckta motionen måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Reservationer hade anmälts

1) av herr *Siljeström*, vilken ansett, att utskottets motivering bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. — måtte för sin del antaga i reservationen infört förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m.;

B) att den i ärendet väckta motionen måtte anses besvarad genom den av reservanten förordade hemställan under A);

2) av herr *Gezelius*, vilken på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte för sin del antaga det lagförslag, som framlagts i den av herr *Siljeström* av-givna reservationen, med den ändring, att 13 § — motsvarande 15 § i Kungl. Maj:ts förslag — erhöles den lydelse, som i herr *Gezelius'* reservation angivits.

Det i herr *Siljeströms* reservation framlagda lagförslaget skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag därutinnan, att 13 och 14 §§ och den därtill hörande rubriken »Hemliga patent» uteslutits samt att därav betingade ändringar vid-tagits i övriga delar av förslaget.

Den i herr *Gezelius'* reservation särskilt omförmälda paragrafen innehöll bestämmelser om förfarande eller anordning av teknisk natur, som ej vore att hänföra till uppfinning.

Herr *Siljeström*: Herr talman! Förevarande lagförslag bygger på samma grund och har samma innehåll beträffande den immateriella äganderätten, i detta fall uppfinnarrätten, som förfogandelagen har beträffande den materiella rätten. Det framstår som alldeles uppenbart, att staten i tider som dessa måste ha möjligheter att för tillgodoseende av sina ändamål kunna ingripa i fråga om och tillgodogöra sig rättigheter även på den immateriella ägande-

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.) rättens område. I det fallet har det icke förefunnits någon tvekan inom utskottet. Men lika visst som staten måste ha denna rätt, lika visst måste det vara så, att dessa ingripanden icke göras kraftigare och gå längre än vad behovet kräver. Detta uttalande har redan gjorts av patentutredningen, vars förslag ligger till grund för det föreliggande lagförslaget. Däri säges, enligt referatet i utskottsutlåtandet, »att genomförandet av nu antydda föreskrifter utan tvivel skulle innebära hårdhänta ingrepp i enskildas rättigheter. Redan allmänrättsliga hänsyn krävde därför, att detta endast skedde i den mån det verkligen vore påkallat av statens intresse. Vidare borde tillses, att bestämmelserna icke medförde praktiska olägenheter, som övervägde fördelarna.»

Det är inte utan att man beträffande många av de bestämmelser, som här föreligga, känner sig tveksam, huruvida man inte gått längre än nöden kräver och kommit med ingripanden, inför vilka man måste ställa sig ganska frågande. Jag vill bara påpeka, att i 4 § andra stycket har föreslagits att man skall kunna ålägga personer, som icke tillhöra det företag, mot vilket man vill rikta sig, att meddela upplysningar som avse företagets verksamhetsområde. Man har gått så långt att man t. o. m. velat ålägga advokater och patentombud, vilkas hela verksamhet och yrkesutövning grundas på det förtroende och den tillit, som uppdragsgivarna ha för dem, att lämna upplysningar, som företagsledningen icke ansett sig kunna lämna. Men även på denna punkt har utskottet med hänsyn till de stora intressen, som det här är fråga om, ansett sig kunna enhälligt biträda förslaget.

Det är emellertid på en punkt som jag funnit att man icke har fog för de långt gående ingripanden, som här skett, och det gäller de bestämmelser, som meddelas i förslagets 13 och 14 §§ om de s. k. hemliga patenten. Jag har först och främst icke blivit alldeles övertygad om behovet av hemliga patent överhuvud taget, fränsett de praktiska verkningar och den betydelse de i övrigt kunna ha. Det förefaller mig också, som om man inom justitiedepartementet, då man bibehöll patentutredningens förslag om hemliga patent, förbisett att man samtidigt med att man ändrade bestämmelserna i 10 § slog undan benen för de hemliga patenten. Enligt 6 § har den granskningsmyndighet, som är omförmäld i förslaget, möjlighet att hemställa om att en ansökan om patent icke kungöres, såsom nu är föreskrivet i 7 § patentförordningen. För att ett sådant beslut skall kunna stå fast åligger det granskningsmyndigheten att inom viss tid hos Kungl. Maj:t göra en anmälan om detta, och sedermera har Kungl. Maj:t att meddela beslut med anledning av denna anmälan. Enligt det förslag som förelåg från patentutredningen måste, för att detta beslut skulle bli gällande, Kungl. Maj:t icke endast godkänna beslutet, utan dessutom föreskriva om total expropriation av uppfinningen. Detta har Kungl. Maj:t i propositionen icke velat gå med på, utan Kungl. Maj:t har skrivit på följande sätt: »Skäl kunna tala för att hemlighållandet fortsättes, även om en total expropriation ej är erforderlig. Om total expropriation göres till villkor för beslut om fortsatt hemlighållande, kan detta leda till att sådan expropriation vidtages, då den eljest kunnat undvikas.» Således försvinner den olägenhet, som kanske fanns i det ursprungliga förslaget, nämligen att man inte kunde hemlighålla saken längre än till dess att Kungl. Maj:t inom en viss tid, som jag vill minnas då var föreskriven till nio månader, hade dels beslutat, att hemlighållandet skulle fortsättas, dels också bestämt att en total expropriation skulle äga rum; hade detta icke skett, måste det vanliga patenträttsförfarandet inträda.

Nu har emellertid Kungl. Maj:t, så som förslaget i denna del är utarbetat, enligt ändringen möjlighet att förklara, att man godkänner granskningsnämndens beslut att ett hemligt förfarande skall äga rum. Kungörelse skall icke

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)

ske, men man fattar icke samtidigt beslut om någon total expropriation, utan detta får bero på obestämd tid. Det kan räcka så länge som hela lagens giltighetstid räcker.

Därmed anser jag att man har tillgodosett det syftemål, som man velat vinna. Man kan visserligen här invända, att i något enstaka fall kan Kungl. Maj:t genom detta förfarande bli utsatt för att behöva utbetala viss ersättning. Jag tror dock inte att man behöver riskera detta i någon högre grad, ty man har dock den bestämmelse, som finns i 5 §, att granskningsmyndigheten skall äga möjlighet att meddela förbud att yppa en uppfinning av sådan beskaffenhet, att den anses böra hållas hemlig. Den ersättning, som i så fall kan komma i fråga, förefaller mig komma att bli skäligen obetydlig.

Vidare tror jag inte heller att man genom att gå så långt, som Kungl. Maj:t gjort genom förslaget att införa begreppet hemliga patent, i själva verket kommer att vinna vad man velat vinna, ty möjligheten att med ett hemligt patent ingripa mot någon, som exploaterar en dylik anordning, är mycket ringa. Enligt nu gällande patentförordning erfordras ju för att kunna åtala och komma åt en person för olovligt intrång i patenträtt, att denne har vetenskap om att saken är patenterad. Är patentet hemligt, vet han inte detta, och för att kunna hindra den person, det gäller, måste man således åtminstone för honom yppa hemligheten. Detta kan man få fortsätta med i det oändliga, och därmed är glädjen med det hela mycket ringa.

Jag skall här inte närmare gå in på de olägenheter med hemliga patent, som särskilt gälla kollideringsfall, i det att uppfinningar, som delvis beröra hemligheten och delvis icke, kunna förhindras genom att vederbörande icke vet, hur mycket som är hemligt och hur mycket som icke är det.

Jag har således härmed velat visa, att fördelarna med de hemliga patenten äro rätt obetydliga, medan jag däremot anser att olägenheterna äro väsentliga. I allmänhet måste man tillskriva uppfinnarverksamheten mycket stor betydelse för samhällslivet, och den uppfattningen har ju Kungl. Maj:t också givit till känna genom att tillsätta uppfinnarnämnden. Särskilt i dessa tider är det av alldeles utomordentlig vikt att uppfinnarverksamheten på allt sätt uppmuntras och hålles vid liv och att man icke i stället genom olika åtgärder söker kväva denna verksamhet, särskilt på det område det här närmast är fråga om, nämligen för försvarets intressen. Men det är alldeles uppenbart att få personer vilja lägga ned kostnader, tid och arbete på uppfinningar på detta område, då de inte veta om de, när de vilja söka patent på en uppfinning, komma att mötas med den invändningen, att det redan finns ett hemligt patent. Jag tror att den olägenhet, som ligger i detta, betydligt överväger de oväsentliga fördelar man kan vinna med den föreslagna anordningen.

Jag har således icke kunnat ansluta mig till utskottets ståndpunkt då det tillstyrker, att institutet hemliga patent införes, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade, av mig avgivna reservationen.

Herr Ekströmer: Herr talman! Eftersom jag är motionär i denna fråga, må det tillåtas mig att yttra mig i densamma.

Först vill jag då i likhet med herr Siljeström säga att jag väl förstår, att en lag av ifrågavarande natur är behövlig som ett komplement till vår beredskapslagstiftning, och det synes mig också klart, som även utskottet framhåller, att densamma måste innebära understundom ganska långtgående ingrepp i enskildas förhållanden.

Men det gäller här ofta högst ömtåliga ting, kanske också av mycket stor ekonomisk räckvidd. Därför bör ej större våld tillgripas än vad nöden kräver

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)
och ej till den enskildes eventuella skada bestämmelser införas, som icke för statsnyttan äro behöfliga. Herr Siljeström har också påpekat risken för att uppfinnarverksamheten kan stäckas, vilket just i dessa tider vore ganska betänkligt.

I vår motion ha vi först pekat på 8 §. Det förbud, som enligt denna paragraf kan meddelas mot uppfinning, som bör hemlighållas, liksom ock mot anordning enligt 15 §, synes mig verkligen vara ett sådant onödigt stadgande, eftersom redan i 5 § eller 7 § uppfinningens eller anordningens innehavare är förbjuden att utan särskilt tillstånd av nämnden yppa uppfinningen. Om då en innehavare utnyttjar densamma i hemlighet, och sådant förekommer, synes det verkligen obilligt att han skulle förbjudas att göra detta. Och vi må här komma ihåg, att uppfinningen eller anordningen i innehavarens hand kan utnyttjas för helt annan fabrikation än den som är av intresse för staten. Utskottet säger då, att »i den mån ett utnyttjande av uppfinningen, förfarandet eller anordningen icke kan medföra någon risk för att det som bör hållas hemligt röjes, är det sålunda icke avsett att ett förbud mot utnyttjande skall meddelas». Men härom står intet i lagen och jag tror att bestämmelsen saklöst kan utgå, i varje fall när det gäller förfarande eller anordning enligt 15 §.

Liknande anmärkning ha vi i motionen anført i fråga om 12 §, där i andra stycket all rätt till vissa uppfinningar skall kunna avstås till staten, och särskilt ha vi anmärkt emot 15 §, där sådan total expropriation skall kunna medgivas även för förfaranden etc. som ej äro att hänföra till uppfinning. Även enligt dessa bestämmelser kan det inträffa, att en företagare, som i sin normala tillverkning med fördel använder ett förfarande, som här avses, kan, om detta förfarande även kan tillämpas vid tillverkning av material för försvaret, till skada för sitt företag tvingas att avstå från denna fördel utan att staten därigenom beredes större förmån än om enbart något av alternativen i första stycket av 12 § blivit tillämpat. Även här säger utskottet att någon risk ej kan anses föreligga, men vem kan avgöra detta? I lagtexten finnas i varje fall ej några restriktioner angivna. Jag vill ock påpeka att det torde vara ganska vanligt, att dylika förfaranden eller anordningar inom industrien betraktas som fabriktionshemligheter, varför några risker för yppande ej behöva förefinnas, och i varje fall kan ju 5 § komma i tillämpning.

Slutligen kommer jag till de hemliga patenten. Herr Siljeström har ju klart och tydligt utvecklat sin syn på denna fråga och jag vill endast tillägga några få ord, eftersom det synes mig som om utskottet ej till fullo beaktat hur förfarandet vid de hemliga patenten kan gestalta sig. Utskottet säger, att »med ett hemligt patent kan staten omedelbart vända sig mot den, som disponerar över en liknande uppfinning, och, såvida ej föränvändarrätt föreligger, hindra denne från utnyttjande av uppfinningen». Men icke annat än vad jag kan förstå, så kan förbud mot utnyttjande genom hemligt patent vinnas först genom lagakraftvunnen dom i en inträngsprocess, och en sådan avgöres slutgiltigt icke förrän kanske efter flera års behandling. Och under tiden kan svarandeparten utnyttja uppfinningen, såvida ej 8 § sättes i tillämpning. Och hemlighållande kan icke åläggas annan blott på grund av patent, hemligt eller vanligt, utan för detta syfte är fullt tillräckligt med förbud enligt 5 § och 8 §, eventuellt åtföljt av expropriation enligt 12 §.

Utskottet säger också att den i motionen föreslagna anordningen, att staten skulle få möjlighet att erhålla uppskov med kungörandet och att senare i god tro gjord patentansökan skulle förklaras vilande, skulle bereda olägenheter för både staten och enskilda. Vad staten beträffar kan jag ej förstå vilka olägenheter som skulle tänkas inträffa, men för den enskilde skulle, om hemligt patent beviljades, alla möjligheter för framtiden vara avklippta. En vilande

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)
ansökan är dock avgjort att föredraga, ty om en sådan föreligger kan den sökande framdeles fullfölja sin talan — det kan t. ex. gälla en detalj i en uppfinning — men om staten har hemligt patent på någon anordning, med vilken denna detalj kolliderar, så blir sökandens patentansökan kanske i sin helhet avslagen, ty statens patent är ju hemligt och ingen skriftväxling får förekomma. Men då har också sökanden för framtiden förlorat sin patenträtt gentemot andra, som till äventyrs ha intresse att tillgodogöra sig uppfinningen. Sådana konsekvenser, som ingalunda äro gripna ur luften, synas mig orimliga, och då staten vinner samma möjligheter utan hemliga patent, såsom herr Siljeström redan påpekat, så synas mig dessa icke böra införas. Den omständigheten att hemliga patent införts i andra länder säger mig ingenting — vi veta ännu ej alls huru de verkat.

Jag skulle givetvis helst ha velat yrka bifall till herr Gezelius' reservation, men vad beträffar de första punkterna i denna kan det ju efter utskottets och herr departementschefens uttalande hända, att de inte spela så stor roll i praktiken.

Herr talman! Jag ber därför att få inskränka mig till att vända mig mot de hemliga patenten, och jag yrkar alltså bifall till den av herr Siljeström avgivna reservationen.

Herr **Sundberg**: Herr talman! Inför de uppgifter, som industrien har att lösa i våra dagars och alldeles särskilt i framtidens Sverige, är det att beklaga att en lagstiftning av den art, som här föreligger, sett dagens ljus.

Alla veta vi, att vi, hur utvecklingen i framtiden än gestaltar sig, komma att efter kriget ställas inför synnerligen allvarliga problem av ekonomisk natur, detta närmast som följd av våra jättelika utgifter för vårt försvar, för vår beredskap och för vår strävan nu och tidigare att söka hålla vårt folks levnadsstandard hög. Om denna nivå i fråga om vårt försvar och vår sociala standard skall kunna upprätthållas, krävas, därom äro väl alla överens, de största ansträngningar från näringslivets sida i syfte att öka vår produktion och förhöja dess värde. Att man härvidlag i första rummet tänker på industrien är endast naturligt. Tack vare den naturliga begåvning och fallenhet för uppfinningar och tekniska ting överhuvud taget, som kännetecknar det svenska folket, från de skolade ingenjörerna hela skiktet genom ned till arbetarna vid verkstadsbänken, räknar man med att industrien skall genom förfaranden och anordningar kunna intensifiera produktionen och genom uppfinningar förhöja dess värde och vidga dess användningsområden. Såmedelst kunna vi göras skickade att vid starten i den nya värld, som uppstår efter kriget, behålla och om möjligt utvidga den ledande ställning vi tidigare intagit på många av exportmarknadens områden. Om vi lyckas eller misslyckas härvidlag kommer sannolikt att bli avgörande för hur det kommer att bli med vår sociala standard och med mycket annat.

Det vore väl då endast naturligt, att ansträngningarna från det allmännas sida inriktades på att underlätta allt som vore ägnat att stimulera forskning, uppfinnarverksamhet, rationaliseringsåtgärder o. s. v. I detta fall — i det nya lagförslaget om patent, som nu ligger på kammarens bord — går man den rakt motsatta vägen. Man inför en lag, som i vissa fall kan medföra förbud för ett företag att utnyttja en uppfinning, för vilken det kan ha nedlagt mycket arbete och stora kostnader. Även förfaranden och anordningar av teknisk natur, som icke äro att hänföra till uppfinningar, kunna exproprieras och sålunda helt frånhändas det företag, som genom omtanke och framåtanda skapat dessa förbättrande åtgärder.

Att industriens män, som närmast bära ansvaret för produktionens vidmakt-

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.) hållande och eventuella utvidgande, därför betrakta tillkomsten av denna lag som ett hårt och också som ett orättvist slag, må ingen förtänka dem. Ty industrien anser sig med fog kunna hänvisa till de betydande insatser den gjort under denna kris till fromma för vår folkförsörjning och vårt försvar, insatser som bort föranleda ett annat svar från det allmännas sida än det nu föreliggande lagförslaget. Man anser sig också kunna hänvisa till den lojalitet och den vilja till samarbete, den städse visat gentemot framförda önskemål från statens sida, vare sig det gällt den ena eller den andra försörjningsuppgiften.

Att det från företagarhåll förekommit något enstaka fall, där önskvärd eller nödvändig solidaritet med det allmännas intressen ej visats, glunkas det om. Man får väl antaga, att det är just dessa fall, som föranlett denna säregna lagstiftning. Men man frågar sig dock härvid: har det icke i detta fall använts större våld än nöden kräver? Man tycker, att det borde ha kunnat utfinnas andra vägar att komma till rätta med dessa fåtaliga illojala än att skära hela den stora och lojala svenska industrien över en kam på detta för den, man måste nästan säga, förnedrande sätt som nu skett. Med eller utan den föreslagna lagstiftningen kommer denna industri att i fortsättningen som hittills beredvilligt ställa sina resurser till förfogande för allt som kan främja vår försörjning och vårt försvar, men den fåtaliga kategori av företagare och uppfinnare i detta land, som saknar sinne för de förpliktelser, vartill ett läge som det närvarande förpliktar såväl enskilda som företag, kommer icke — med undantag kanske för dem, som eventuellt i detta nu kunna vara upptäckta — att nås av den föreslagna lagstiftningen. Därtill finns det alltför många kryphål, som lagstiftningsvis icke torde kunna tilltäppas, i synnerhet sedan en lagstiftning tillkommit, som i tid varnar dessa illojala. Det blir därför närmast den lojala industrien, som drabbas av den nu tilltänkta lagstiftningen.

Det är att beklaga att man på sätt som skett i förslaget negligerat de många remissyttranden, som från olika industrigruppers sida avgivits i detta ärende och som genomgående inspireras såväl av en stark ansvarskänsla gentemot det allmännas berättigade krav som av redobogenhet att frivilligt träffa de uppgörelser, som från det allmännas sida kunna erfordras i nuvarande försörjningsläge. Detta är att beklaga icke endast ur synpunkten av ineffektiviteten i stort med avseende på det mål man vill nå med denna nya lag, utan framför allt på grund av de verkningar i hämmande riktning, som med skäl kunna befaras som en följd av densamma med avseende å den tekniska utvecklingen av vår produktion. Ytterst kan det därför bli samhället självt och dess försörjning, som kan komma att bli lidande, om denna lag blir av permanent natur. Nu är den emellertid endast föreslagen att gälla provisoriskt till den 1 juli 1943.

I förhoppning att utvecklingen själv till dess skall ge belägg för obehövligheten av fortsatt tillämpning av denna lag, ber jag i första hand att få ansluta mig till den reservation, som mest överensstämmer med de intressen, för vilka jag här gjort mig tolk, nämligen herr Gezelius'. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Häri instämde herr *Nisser*.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Den siste ärade talaren yttrade, att den lagstiftning, som här är föreslagen, kommer att hårt drabba den lojala industrien och att den kommer att verka hämmande och avskräckande på företagarverksamheten. Jag beklagar, om dessa ord skulle vinna tilltro inom de industriella kretsar med vilka den ärade talaren har nära beröring, ty det finns icke anledning att uppfatta den på det sättet. Denna lag är helt och hållet en lag avsedd för undantag.

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)

Från alla sidor, där man haft med detta ärende att göra, har betonats den stora tacksamhet, vari staten står till industrien för det sätt på vilket denna har ställt sina tjänster till det allmännas förfogande under dessa svåra tider. Staten har också vidtagit alldeles särskilda åtgärder för att uppmuntra uppfinnarverksamheten.

Vad som framkallat denna lagstiftning är, som uttryckligen framhållits, vissa undantag. Såväl patentlagstiftningsutredningen som de departementschefer, vilka närmast ha att skaffa med försvarets och folkhushållningens intressen, ha intygat, att det har förekommit vissa enstaka fall, då industriella företag och uppfinnare ha vägrat att ställa till statens förfogande de uppfinningar och den rörelse, som de föfoga över. Det har varit fall, då privatekonomiska intressen ha kommit i kollision med det allmännas intressen. Det är endast gentemot dessa fall som denna lag är avsedd att ha verkan. Det har överallt framhållits — såväl i propositionen som i utskottets utlåtande — att denna lag kommer att tillämpas på sådant sätt att den inte kommer att vara kännbar alls för dem, som vilja samarbeta med staten på det sätt att de under skäligen villkor ställa sina insikter och krafter till statens förfogande.

Det har också här i dag av herr Siljeström vitsordats, att man icke kan undvara en lagstiftning av den art, varom det här är fråga, och när herr Siljeström har sagt detta, har han naturligtvis haft fullt klart för sig, att den metod, som här är föreslagen, är oumbärlig, om man vill komma till rätta med de fall, i vilka det föreligger, som man sagt ifrån mina kollegers sida, ett mycket starkt intresse av att staten skall kunna ingripa.

Vad herr Siljeström vänt sig emot, har varit institutet med de hemliga patent, som staten skulle kunna förvärva. Men dessa patent skulle ju endast kunna förvärvas under restriktiva förutsättningar och efter Konungens beprövande. Redan häri ligger naturligtvis en stark inskränkning i räckvidden av detta institut. Man kan naturligtvis ändock hysa tvekan om dess lämplighet. Men hemliga patent finnas i en mängd utländska länder. Jag har kännedom om 14 länder, i vilka dylika hemliga patent äro införda. Med anledning av herr Sundbergs yttrande, att man hade för liten erfarenhet om hur dessa patent ha verkat, vill jag bara nämna, att hemliga patent funnits i Tyskland sedan 1877 och i England sedan 1883. Man har alltså haft tillfälle där att få erfarenhet av dem.

När herr Siljeström emellertid nu här i kammaren talar emot bestämmelsen om hemliga patent, är det väl att märka, att herr Siljeström icke vill överkorsa det syfte, som man enligt propositionen vill ernå med bestämmelsen om hemliga patent, utan herr Siljeström vill anlita en annan väg för att nå samma syfte.

När man således har att välja mellan utskottets förslag och herr Siljeströms reservation, har man att pröva, huruvida den väg, som herr Siljeström anvisar, är att föredraga framför de hemliga patenten. Den metod, som herr Siljeström gav anvisning på, är den att patentansökningar rörande patent av den beskaffenhet, som lagförslaget avser, skola förklaras vilande, och det har sagts här i debatten, att man kan låta dessa ansökningar vara vilande under hela den tid lagen gäller. Men då frågar man sig: vad vinner man med detta?

Först och främst, om man ser saken ur näringslivets synpunkt, kan det framhållas, att herr Siljeströms institut för hemlighållande av patent kommer att vinna en vidsträcktare tillämpning och verka hindrande inom ett vidsträckt område än de hemliga patenten skulle göra, därför att en patentansökan, som vilar, kanske slutligen befinnes vara av sådan beskaffenhet, att det aldrig med anledning därav skulle beviljas något patent, vare sig hemligt eller annat. Emellertid utgör denna patentansökan utan prövning av densamma hinder för andra att erhålla godkännande av sina ansökningar. Och om man har sådana ansökningar vilande, medför detta ytterligare, att kollisionfallen — man brukar

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.) kalla dem så inom patentverket — bli mycket talrika. Antag, att det kommer in en patentansökan om hemligt patent. Den blir då förklarad vilande. Sedan kommer det även in andra liknande ansökningar. Då kan det hända, att en av dessa senare ansökningar kolliderar på en punkt med den första patentansökan och åt andra sidan med andra patent, som icke kunna beviljas, så länge den första ansökan är vilande. Sålunda kan det på grund av att ett patent kan vetta åt många håll och ha hakar åt många olika sidor bli ett kolossalt stort antal ansökningar, som måste vila på grund av kollision. Därmed skulle man göra näringslivet mycket liten tjänst. Det är naturligtvis bättre att renodla problemet genom att pröva en ansökan om ett hemligt patent och att godkänna eller avslå denna.

Vidare är det klart, om en ansökan om hemligt patent på detta sätt ligger vilande och det kommer in andra ansökningar avseende samma sak, att om staten vill förbehålla sig utövningsrätten, måste staten lösa till sig de andra patenträtterna. Detta undviker man vid de hemliga patenten.

Herr Siljeström gjorde gällande, att det inte skulle vara så mycket värde med ett hemligt patent, därför att staten inte kan göra detta gällande emot någon konkurrent annat än på rättslig väg och då skulle kännedom om detta hemliga patent spridas. Men en rättegång om en sådan sak blir naturligtvis hemlig och det blir straff för den, som sprider ut någonting om vad som därvidlag förekommer.

Härmed tror jag mig ha tagit upp till belysning de viktigaste synpunkter, som man har att ge akt på, när man skall välja mellan dessa båda metoder med samma syfte: de vilande ansökningarna å ena sidan och de hemliga patenten å den andra sidan.

Några ärade talare ha berört andra problem. Herr Siljeström uttalade sina farhågor för den upplysningsplikt, som kommer att införas genom lagförslaget. Jag vill därom säga, att bestämmelserna äro helt och hållet kopierade från den upplysningsplikt, som riksdagen godkänt i ett föregående fall. nämligen då riksdagen antog monopolkontrollagen, och det förefaller nu som om erfarenheterna — ehuru de visserligen icke äro så många — om monopolkontrollagens tillämpning visat, att farhågorna beträffande denna upplysningsplikt voro överdrivet stora. I varje fall går det nog icke att formulera denna paragraf på annat sätt. Jag vill betona, att även i detta fall all hänsyn kommer att tagas till den lojala industrien. Det är självklart, att om man har att göra med den lojala industrien och vänder sig till den från statens sida med begäran att få vissa upplysningar, man kan utgå ifrån att de ledande för företagen komma att lämna alla begärda upplysningar lojalt och uppriktigt, i övertygelse att det är deras plikt att göra så för att medverka till landets försvar i denna farliga tid. Och då kommer givetvis aldrig gentemot ett sådant företag den vidsträcktare upplysningsplikt, som ålägges den som står utanför företaget, att komma i tillämpning. Det är en bestämmelse, som på grund av sakens natur endast kan komma att tillämpas gentemot de illojala.

På samma sätt förhåller det sig med en hel del andra bestämmelser i detta lagförslag, och därför vågar jag påstå, att förslaget, om man tänker sig in i detsamma, icke är ägnat att ingiva några som helst farhågor hos den lojala industri, som känner sitt ansvar under denna tid.

Herr Nordenson: Herr talman! Med anledning av vad herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet yttrade om näringslivets ståndpunkt i denna fråga skulle jag kunna intyga, att näringslivets män nog ha fullt klart

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)
för sig, att åtgärder på detta område kunna vara nödvändiga för att tillgodose försvarets intressen, och jag tror att de invändningar, som ha gjorts, bottna i den ståndpunkten att man anser att åtgärderna på ett stort antal punkter av förslaget ha gått längre än vad man har ansett vara oundgängligen nödvändigt, vilket också har framkommit i de remissvar, som ha inkommit från olika håll.

Näringslivet har ansett att man på en rad olika punkter i förslaget skulle kunna vinna vad man åsyftar med detsamma genom något mindre rigorösa bestämmelser än de nu föreslagna. Jag skall icke ingå på alla dessa punkter, utan jag skall nöja mig med att beröra frågan om de hemliga patenten.

När jag gör detta, är det med den utgångspunkten, att jag tror, att man icke till fullo vinner vad man åsyftar med förslaget, och att systemet med hemliga patent är förenat med vissa olägenheter.

Om jag då först tar det fallet att hemliga patent icke komma att finnas, vill jag understryka, att myndigheterna kunna nå mycket långt med de lagbestämmelser, som i övrigt äro föreslagna. Möjligheten kvarstår att enligt 4 § begära upplysningar om visst förfarande. Det finns även enligt 8 § möjlighet att utfärda förbud mot tillämpning av en uppfinning. Vad som skulle vara olägenheten med denna väg vore, att man till sist från myndigheternas sida måste inlösa metoden enligt 16 § och därvid åsamka det allmänna en utgift. Om jag har förstått utskottet rätt, är det denna synpunkt, som har för utskottet vari den tyngst vägande.

Jag vill vidare understryka, att man även i det fall, att institutet med hemliga patent icke finns, kan hemlighålla en viss tillverkningsmetod, vilket kanske är det allra viktigaste. Såvitt jag kan se är således den enda olägenheten risken av att behöva kosta på en inlösen.

Om däremot institutet med hemliga patent finnes, blir tillvägagångssättet ett annat. Om det då kommer in en patentansökan, som kommer i kollision med ett hemligt patent, skall detta meddelas vederbörande uppfinnare och denne får avslag på sin ansökan. Risken är då, att vederbörande icke låter sig nöja med detta utan börjar tillämpningen av sin metod och därigenom framtvingar ett ingripande. I så fall bli myndigheterna nödsakade att framlägga detta hemliga patent och visa det för den, som gjort förment intrång, samt klarlägga för denne, att han är obehörig. Därmed är hemligheten åtminstone på denna punkt blottad. Skulle vederbörande sedermera ändå fortsätta att tillämpa sin metod, så måste det bli rättegång, och möjligheten att beivra intrånget uppstår icke, förrän denna rättegång har drivits till sitt slut och det har bevisats, att ett intrång verkligen föreligger. Sålunda kommer man här i det läget att myndigheterna måste för vederbörande meddela patentets innehåll, vilket kan medföra utomordenligt stora olägenheter.

Jag tänker särskilt på det fall att en utländsk uppfinnare vill söka patent och utöva sitt patent här i Sverige. Han mötes då av ett meddelande, att detta icke låter sig göra på grund av ett hemligt patent, som tillhör staten. Det är klart att detta måste väcka hans stora intresse, och han går då till ett utövande för att framtvunga kunskap om detta hemliga patent. Därmed kommer man att sätta i händerna på kanske just de personer, för vilka man vill hemlighålla saken, upplysning om vad hela patentet rör sig om.

Går man däremot på det andra förfarandet att man låter hemlighålla en patentansökan genom att icke låta den gå till utläggning och kungörande, så lämnas vederbörande sökande i okunnighet om saken, och det är, såvitt jag förstår, att föredraga framför det nyssnämnda förfarandet. Visserligen föreligger då risk att om vederbörande ändå utöva sin uppfinning, man nödgas införa förbud däremot och slutligen inlösa uppfinningen, men jag tror

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.) att detta vore mindre olyckligt att man i så fall finge kosta på sig en utgift för inlösningen. Inlösningen måste dock föregås av en sakkunnig utredning, som klarlägger vad denna metod och uppfinning verkligen är värd, innan inlösningspriset erlagges.

Den risk, som skulle kunna föreligga, för illojal trafik, däriigenom att den, som fått en uppfinning inlöst, ändå genom bulvan skulle fortsätta att utöva densamma och därmed tilltvinga sig en ny inlösning, tror jag är ganska ringa. Men om det fallet skulle föreligga, så är hemligheten redan känd av den det är mest ömtåligt att röja den för, nämligen en illojal och obehörig, eventuell utländsk part. Då finns åter den möjligheten att låta den patentansökan, som staten lagt in, få bli ett offentligt patent. Det hemlighetsröjande, som då åstadkommes, är enligt min mening så ofarligt att man lugnt kan ta den risken. Jag tror sålunda att man i själva verket har större möjligheter att hemlighålla det man icke vill yppa genom att hemliga patent icke finnas, just därför att man, om hemliga patent finnas, kan tvingas till ett publice-rande därav för dem, som man kanske måste anse vara mest obehöriga.

Jag vill också påpeka, att det hemliga patentet för andra uppfinnare medför en olägenhet, som är rätt allvarlig, nämligen att, när denna lag en gång slopas, alla andra bestämmelser också komma att slopas, medan de hemliga patent, som staten har uttagit, komma att kvarstå och naturligtvis verka såsom hinder för andra uppfinnare. Denna situation föreligger däremot icke, om institutet med hemliga patent finnes, ty om det i så fall föreligger en patentansökan från staten av tidigare datum än en ansökan från någon annan uppfinnare, så uppstår det, när hela lagen slopas, ett vanligt konkurrensförhållande, ett s. k. kollisionsförfarande, och patentansökningarna bli i vanlig ordning prövade. Eventuellt kan en senare inkommen patentansökan avseende samma uppfinning då modifieras så, att den icke kommer i kollision med den tidigare inlämnade ansökan, och däriigenom få ett värde i uppfinnarens hand. Man får sålunda härigenom ett förfarande, som på ett helt annat sätt tillgodoser den lojale uppfinnaren, som eventuellt kan ha kommit in med sin ansökan senare än staten.

Jag vill sålunda understryka, att man med detta institut om hemliga patent icke vinner den sekretess, som man har åsyftat att nå med förslaget därom. utan i vissa fall står sämre ställd, än om detta institut icke finnes, samt att risken för staten att eventuellt behöva göra utgifter för inlösen är ganska ringa. Den kan förekomma i vissa fall, och då kan utgiften måhända vara fullkomligt skälig, eftersom uppfinnaren kan ha nedlagt kostnader och utfört arbete på sin uppfinning. I andra fall kan den enligt min mening undvikas. Jag tror därför att det vore vida lyckligare för hela den fråga det här gäller och även för de statliga myndigheterna, om man helt slopade de hemliga patenten, som ju ha en psykologiskt mycket ogynnsam inverkan på vårt näringsliv. En uppfinnare reagerar i allra högsta grad emot denna tanke att det finns något som heter *hemliga* patent. Jag ber er, mina herrar, komma ihåg att om ni i Nordisk Familjebok slå upp ordet patent och se efter, vad det innebär, så skola ni finna, att ett patent är ett öppet brev. Och att införa något, som kallas för hemligt öppet brev, tycker jag är en ganska stötande *contradictio in adjecto*. Här kan den undvikas, och då bör den undvikas!

Herr talman! Jag yrkar i första hand bifall till herr Gezelius' reservation och i andra hand bifall till herr Siljeströms reservation.

Herr **Siljeström**: Herr talman! Med anledning av herr statsrådets och chefens för justitiedepartementet yttrande vill jag påpeka, att vi tyckas vara eniga om att de olika metoder, som vi föreslagit, leda till samma mål, men

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)

herr statsrådet vill göra gällande, att den metod jag föreslagit är opraktisk och skulle leda till allehanda besvär inom patentverket och tydligen även för de patentsökande.

Att jag har valt den väg som min reservation utvisar, beror på att den svenska industrien trots dessa besvärligheter så gott som enhälligt har ställt sig på den ståndpunkten, att det är bättre att gå denna väg än att gå den av departementschefen föreslagna. Jag tror att denna ståndpunkt grundas därpå, att om ansökningarna förklaras vilande, får man i alla fall, när de komma upp till slutlig prövning, ett verkligt lagenligt avgörande av uppfinningens patenterbarhet. Med den utväg, som är föreslagen i den kungl. propositionen, finns det ingen möjlighet att komma fram genom det invändningsförfarande, som lagen anvisar, utan man får bygga på att patentmyndigheten sitter inne med all den kunskap som erfordras. Jag tror att den svenska industrien sätter värde på att den slutliga prövningen sker i den gamla hävdvunna formen.

Sedan talade herr statsrådet om att det fanns sådana här hemliga patent i utlandet, och att det inte visat sig några olägenheter därav. Men det finns en negativ erfarenhet, nämligen att man såvitt jag vet icke har kunnat göra gällande intrång emot dessa hemliga patent. Det har till och med berättats för mig, att en svensk uppfinnare, som försökt få patent på en uppfinning i Tyskland och möttes av besked att det fanns ett hemligt patent, ändå tog sig för att exploatera uppfinningen i Tyskland och att han icke mötte något hinder från myndigheternas sida, då myndigheterna icke ville prisgiva hemligheten utan hellre avstodo från att begagna de möjligheter de hade. Jag tror därför att erfarenheten har visat, att det är mycket liten glädje med dessa hemliga patent.

Så talade herr statsrådet om att man kunde bli skyldig att utbetala vissa ersättningar, och det kan ju hända, att man får göra det i vissa fall, men jag tror att om man går den vägen, som jag anvisade: att anbefalla hemlighållande, så behöver man inte betala så mycket. Men i vilket fall som helst vill jag mot vartannat väga, vad det betyder att betala en eller annan summa för att inköpa dessa uppfinningar och att man kanske förkväver hela uppfinnareverksamheten. När jag väger dessa olägenheter mot varandra, tror jag, att ersättningsfrågorna äro fullkomligt mikroskopiska jämförda med att man hindrar uppfinnarverksamheten i landet.

Herr statsrådet **Westman**: Den föregående talaren slutade med det påståendet, att man skulle kväva uppfinnarverksamheten genom att införa hemliga patent, men i det fallet står väl den ärade talaren i fullständig motsats mot herr Nordenson. Herr Nordenson gjorde gällande, att det var ofördelaktigt för staten att införa hemliga patent, därför att staten då skulle bli skyldig att för uppfinnaren tala om vad det hemliga patentet innebar. Herr Nordenson påpekade, att detta kunde vara särdeles ofördelaktigt för staten, ifall det gällde en utländsk uppfinnare, men naturligtvis kan man därav draga den konsekvensen, att det måste vara fördelaktigt även för en svensk uppfinnare, om staten har hemliga patent i stället för att gå den vägen att låta ansökningarna ligga svävande och oprövade.

Det är klart, att om man har ansökningar, som ligga svävande och oprövade, få konkurrenterna inte veta vad det är fråga om, men om man bifaller ansökningen och beviljar ett hemligt patent, kan — som herr Siljeström framhöll att en svensk skulle ha gjort i utlandet — en företagsam uppfinnare eller företagare försöka dyrka upp hemligheten genom att sätta i gång en konkurrerande tillverkning. Ja, herr Siljeström, jag vet inte vilka maktmedel man har i den stat, som herr Siljeström åsyftade, mot sådana dyrknings-

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.) försök, men här i Sverige får man i denna lag ett medel däremot därigenom att man kan expropriera uppfinningen och på det sättet bli av med den saken.

Det är klart att hemliga patent inte kunna hjälpa för allting, men det har ju heller ingen påstått. Propositionen öppnar olika vägar att tillgripa i olika fall, och dessa vägar komma naturligtvis att användas med omdöme. Man kommer inte att tillgripa det hemliga patentet i de fall då det är alldeles otjänligt, utan då kommer man att använda ett annat förfarande, som är lämpat för ändamålet.

Herr Sundberg: Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet bekräftade i sitt yttrande nyss riktigheten av mitt antagande, att det var något fåtal fall av illojalitet, som föranlett denna lagstiftning. Det är klart att man efter densammas genomförande kan i de fall som äro kända tillgodogöra sig de uppfinningar och anordningar, som dessa illojala velat behålla för sig själva. Här ligger lagstiftningens plus-saldo. Men hur går det i fortsättningen? Som jag redan nämnt, finns det så många kryphål i denna lagstiftning, att den, som vill, kan kringgå den, och de som äro illojala komma också att göra det.

Kvar står då denna lagstiftnings verkningar för den lojala industrien. I och för sig har ju denna ingenting emot lagstiftningen i fråga, då den framdeles som hittills vill ställa sina resurser till vår folkförsörjnings och vårt försvars förfogande. Men det är de hämmande verkningarna, i fråga om forskningen, man fruktar, det är den spärr i avseende å uppfinningsverksamheten och av vår tekniska utveckling, man med skäl befarar uppstå som följd av en sådan lagstiftning. Det måste väl ändå stå klart för envar, att det icke kan innebära stimulans för någon industri till uppfinnings- och forskningsverksamhet, om det finns en lag, som faktiskt kan medföra förlust av de uppfinningar och tekniska anordningar man lyckats göra. Jag tror sålunda, att det i det långa loppet blir endast ett minus-saldo kvar för denna lagstiftning. Jag upprepar därför min förhoppning om att när lagen den första juli nästa år utgår, den icke skall visa sig behövlig i fortsättningen.

Herr Gärde: Herr talman! Förevarande lagstiftning ingår som ett led i den beredskapslagstiftning, som den nuvarande kristiden gjort nödvändig. Den har ju också tillkommit i intimt samband med våra försvarsmyndigheter och andra tekniska instanser. Givetvis är det svårt för en lekman att bedöma, hur långt man måste gå i ingrepp på detta område för att säkerställa de viktiga intressen, varom här är fråga; i många punkter blir det en ren omdömesfråga.

Man har här i föregående anföranden velat draga upp något motsatsförhållande mellan staten och den enskilda industrien. Jag tror för min del, att något sådant motsatsförhållande varken nu föreligger eller framdeles, sedan denna lag eventuellt har antagits, behöver komma till stånd. Alla ha ju i dessa tider endast ett intresse: att samverka för ett gemensamt mål. Vad som här har sagts om slitningar mellan industrien och statliga intressen kan därför på mig icke alls verka övertygande. Lagstiftningen har ju icke tillkommit för att gripa in i de lojals förehavanden och i deras samhällsnyttiga verksamhet utan för att förebygga illojalitet på detta område.

Vad nu särskilt angår de hemliga patenten, tror jag att man i hög grad har överdrivit betydelsen av denna del av lagstiftningen. Herr Nordenson föreföll mig också ha en känsla av att så är fallet, då han antydde, att saken kanske inte hade så stor betydelse men att man rent psykologiskt reagerade mot något sådant som hemliga patent, som verkade som en *contradictio in adjecto*, därför att om man slår upp ordet patent i Nordisk Familjebok, så står där något om att det är ett öppet brev. Jag tror nu inte att man vid avgörandet av en sådan

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)
fråga som denna får lägga någon större vikt vid skäl av sådan beskaffenhet som hur man rent spontant reagerar mot en viss benämning.

När det sedan gäller att bedöma frågan om de hemliga patenten, får man komma ihåg, att bestämmelserna endast avse uppfinningar, som äro av särskild betydelse för rikets försvar och om vilka Kungl. Maj:t har föreskrivit, att de skola behandlas i en viss hemlig ordning. Det är alltså rena undantagsfall, det här blir fråga om, uppfinningar vilkas hemlighållande kanske är av avgörande betydelse för landets försvarsmöjligheter.

Herr Siljeström liksom de övriga talare, som förordat herr Siljeströms reservation, har talat om att man med samma grad av trygghet kan gå den väg som talas om i 6 § i lagen, nämligen att inhibera särskilt patentansökningens kungörande och sedan låta patentansökningen vila tills lugnare förhållanden inträda. Såvitt jag förstår kan man emellertid icke på denna väg nå det syfte, som man velat vinna, nämligen att hindra särskilt den illojale utövaren av en uppfinning från att tillgodogöra sig densamma. Ansökningen om patent ger ju icke någon företrädesrätt för den som gjort ansökningen, innan patentet är beviljat. Därest sålunda staten eller något statens organ har tillhandlat sig en uppfinning och sökt patent på den, så kan vem som helst, som har fått kännedom om uppfinningen, låt oss säga på illojalt sätt, sätta i gång en tillverkning utan att staten på grund av sin ansökan om patent kan göra någon som helst invändning däremot. Lagen erbjuder visserligen den möjligheten, att staten kan förbjuda användande av patentet, men därav blir en följd, att staten också får inlösa dessa patent, kanske mot en dryg ersättning trots att staten förvärvat rätten av uppfinnaren och att utnyttjaren på illojalt sätt kommit i besittning av hemligheten.

Utskottet har funnit en sådan konsekvens så litet tilltalande, att utskottet icke ansett sig kunna på denna punkt avvika från Kungl. Maj:ts förslag, som just i detta avseende också varit föremål för en ingående utredning. Utskottet har emellertid icke förbisett, att ett sådant hemligt patent i vissa fall kan för en lojal utövare medföra vissa obehagliga konsekvenser och att i sådana fall, då t. ex. vederbörande självständigt har gjort uppfinningen sedan staten gjort ansökningen om patentet, ersättning till denna lojale uppfinnare i vissa fall kan vara på sin plats. I detta avseende uttalar utskottet: »Visserligen förbiser ej utskottet, att kostnader för en uppfinning kunna, även sedan det hemliga patentet sökts, ha nedlagts i god tro och utan kännedom om det hemliga patentets tillvaro; i sådana fall kan billigheten kräva, att uppfinnaren hålles skadeslös. Detta förhållande kan emellertid beaktas genom att Kungl. Maj:t då skäl därför anses föreligga framlägger frågan om ersättning för riksdagen.»

Utskottet har alltså här anvisat en utväg, varigenom de enskildas intressen kunna tillgodoses.

Jag vill sluta med att säga, att även om utskottet på vissa punkter varit ganska tveksamt i dessa ur både juridisk och teknisk synpunkt svåra frågor, har dock utskottets majoritet icke kunnat taga på sitt ansvar att, då det gäller tryggande av rikets allra viktigaste intressen, avvika från det förslag, som efter grundlig utredning framlagts av patentutredningen och som tillkommit i samförstånd med rikets försvarsmyndigheter.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Siljeström**: Bara några ord med anledning av den siste ärade talarrens yttrande. Han sade, att denna lag är riktad mot de illojala. Ja, det är ju riktigt beträffande lagens övriga bestämmelser, men stadgandet om att ett patent kan göras hemligt har intet att göra med frågan om lojalitet eller

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)
illojalitet och med de maktmedel mot illojala personer, som staten genom denna lag skall få.

Herr Gärde sade, att om man skulle gå den vägen att göra ansökningarna hemliga, skulle ju någon på ett illojalt sätt kunna komma hemligheten på spåren och utnyttja den, med påföljd att staten kanske skulle bli tvungen att inlösa den. Jag tvivlar på att någon domstol skulle ge någon ersättning, om den finge veta att den ifrågvarande personen på illojalt sätt försökt komma hemligheten på spåren.

Herr **Nordenson**: Bara ett par ord. Jag vill gentemot vad herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet anförde framhålla, att det viktigaste i detta fall för uppfinnaren kanske inte är att han får sitt ärende snabbt avgjort utan att han, när det en gång gäller att avgöra om hans metod är patenterbar, får klarhet i frågan. Om det hemliga patentet inte finns, har han den mycket stora fördelen, att om han fullföljer sitt arbete och exploaterar sin uppfinning men den sedan kommer i kollision med statens intressen, så får han dock en skälig ersättning, men om han bara skall mötas av det hemliga patentet, så får han inte denna ersättning. Det är detta, som måste verka i ganska hög grad skrämmande på uppfinnarverksamheten.

Herr Gärde gjorde gällande, att det var en fras att tala om *contradictio in adjecto*. Men det är nog inte bara en fras, ty det är av utomordentlig vikt för uppfinnaren, att det förfarande, som föregår patentets utfärdande, är öppet, så att han får sin uppfinning noggrant granskad både av patentmyndigheterna och av den offentliga kritiken och det blir fastställt, vad som kan vara av värde i patentet. Det är denna öppenhet, som ger patentet en mycket stor del av dess värde. Faller den bort, så faller mycket av hela patentets betydelse bort. Det är någonting av det centrala i hela det moderna patentväsendet, som här i viss mån läderas.

Slutligen kommer jag till herr Gärdes påpekande, att det här gäller de illojala. Ja, jag tror också att dessa bestämmelser huvudsakligen komma att tillämpas mot illojala personer, men jag har försökt framhålla, att i det fallet tror jag man kommer minst lika långt eller längre, åtminstone i fråga om hemlighetens bevarande, om man inte har det hemliga patentet. Det hemliga patentets existens innebär i själva verket en möjlighet för den illojale att komma åt vissa saker, som man helst skulle vilja hemlighålla.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr statsrådet **Westman**: Det ligger mig om hjärtat att försöka undanröja spridningen inom industrien av den farhåga, som den siste ärade talaren uttalade, då han befarade att tillkomsten av hemliga patent skulle verka avskräckande i så måtto, att en person, som sysslade med en uppfinning, icke skulle våga fortsätta därför att han befarade att staten hade ett hemligt patent på uppfinningen i fråga. Herr Gärde har ju redan förut här inför kammaren uppläst utskottets uttalande, att utskottet förväntar, att Kungl. Maj:t i ett sådant fall vänder sig till riksdagen med förslag om ersättning åt denne uppfinnare, som har arbetat i god tro. För min del ber jag att få förklara, att jag finner utskottets ståndpunkt härvidlag fullt befogad och att jag för min del är övertygad om att Kungl. Maj:t kommer att förfara på det sätt som utskottet har föreslagit.

Jag hoppas att jag med dessa ord förhindrar den missmodets anda, för vilken herr Nordenson nu gjorde sig till tolk, att sprida sig inom industriella kretsar.

Lagförslag ang. uppfinningar av betydelse för rikets försvar m. m. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder förekommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Siljeström vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle bifalla herr Gezelius vid utlåtandet anförda reservation.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Siljeström* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av det förslag, som innefattades i den av honom avgivna reservationen, uppsattes samt efter given varsel unplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 43, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Siljeström vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr statsrådet *Andersson* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 296, angående ytterligare medel till anläggningar för elektrisk tågdrift.

Vid ånyo skedd föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 29 maj 1931 (nr 152) med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion om åtgärder för att underlätta och förbilliga användandet av radioapparater i ej elektrifierade bygder.

*Om billigare
radiolicenser
i ej elektrifierade bygder
m. m.*

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 156, av herr *Gottfrid Karlsson* m. fl., hade yrkats, att riksdagen måtte besluta hemställa hos Kungl. Maj:t om vidtagande av åtgärder för att i ej elektrifierade och avsidens liggande bygder underlätta och förbilliga användandet av radioapparater.

Om billigare radiolicenser i ej elektrifierade bygder m. m. (Forts.)

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att föreliggande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Karlsson, Gottfrid: Herr talman! Detta är inte någon stor fråga, men orsaken till att motionärerna framfört sitt krav på utredning är att, som vi påvisat i motionen, innehavare av batteridrivna radioapparater hava avsevärt större kostnader och besvär för att hålla apparaterna i drift än de som ha sina apparater anslutna till elektriskt ledningsnät. Som framgår av sid. 3 i utskottets utlåtande, har telegrafstyrelsen försökt sig på en jämförande beräkning av kostnaderna. Den årliga strömkostnaden för den batteridrivna apparaten skulle uppgå till 30 kronor per år. För nätansluten mottagare skulle de vid ett strömpris av 25 öre per kilowattimme, vilket torde kunna anses som normalpris, uppgå till 10 kronor per år. Det är alltså en merkostnad av 20 kronor per år för batteriapparaterna. Men telegrafstyrelsen har naturligt nog icke kunnat göra någon uppskattning av kostnaden för de resor och besvär, som omladdningarna förorsaka. Ofta torde denna kostnad uppgå till lika stort belopp; det beror ju på belägenheten.

Det är alltså en betydande driftsmerkostnad för batterimottagarna. Utskottet säger att den är praktiskt taget obefintlig och har då tydligen fäst sig vid det billigare inköpspriset av 100 kronor, som telegrafstyrelsen angivit. Men en ränta av 3 å 4 kronor per år å dessa 100 kronor täcker ofta nog ej de dubbla resorna för en omladdning eller för anskaffande av ett enda torrbatteri, och resorna för omladdning måste man ju göra ofta, liksom man då måste framföra dessa apparater mycket försiktigt.

Utskottet medger, att vissa kostnader och olägenheter kvarstå, och vad utskottet vidare anfördt borde enligt min mening ha lett fram till ett tillstyrkande av motionen.

Utskottet har sagt, att vägande skäl kunna anföras mot en differentiering av eller ett borttagande av licensavgiften för dessa apparater. Utskottet har då tydligen fäst sig vid telegrafstyrelsens uttalande, att en större administrativ apparat skulle bli erforderlig för licensförsäljning och kontroll. Licensförsäljningen sker genom postanstalterna. Det blir icke fråga om flera licenser, och posttjänstemännen känna till, om trakten är elektrifierad eller ej. Ett slopande av licensavgiften skulle minska arbetsbördan för postverket.

Jag ifrågasätter, huruvida någon effektiv kontroll nu förekommer. Jag tror det knappast.

Då av licensavgifterna endast en tredjedel går till Aktiebolaget Radiotjänst och två tredjedelar till staten, är licensavgiften till sin huvudsakliga del en skatt. Jag anser, att det ej är staten värdigt att uppbära denna skatt av invånare i de mest avsidet liggande och i många avseenden vanlottade, icke elektrifierade orterna i vårt land och för apparater som ovedersägligen äro dyrare i drift än de nätanslutna.

I dessa orter har radion en större uppgift att fylla än i centralare orter. Det är ofta fråga om för långa avstånd för att man skall kunna bevista föreläsningar och deltaga i kurser och dylikt. Man kan inte komma ifrån, att radion fyller en väsentlig kulturuppgift i dessa orter. Allt mera ha myndigheterna börjat använda radion för upplysning i olika frågor och för efterlysningar. Därigenom har en direkt fordran uppstått, att varje medborgare bör äga tillgång till en apparat, men i de oelektrifierade, avsidet liggande trakterna drar man sig för detta på grund av de höga kostnaderna. Staten borde i dessa trakter gynna anskaffandet av radioapparater i stället för att taga ut skatt.

Då nu telegrafstyrelsen har motsatt sig licensavgifternas borttagande men

Om billigare radiolicenser i ej elektrifierade bygder m. m. (Forts.)
ej haft något emot en utredning i övrigt, anser jag att utskottet bort tillstyrka en sådan. Men jag antar att utskottet har ansett frågan vara av för liten betydelse. Det är den dock ej för de orter, där man måste begagna batteriapparater. Då någon reservation ej avgivits och då jag misstänker, att även kammaren anser frågan obetydlig, vågar jag inte ställa ett yrkande om bifall till motionen, utan jag får nöja mig med att uttala den förhoppningen, att frågan skall komma igen i en eller annan form och då vinna beaktande.

Herr Leander: Herr talman! Då den ärade talaren icke framställde något yrkande, kan jag inskränka mig till att under hänvisning till utskottets yttrande yrka bifall till dess hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckta motioner angående förbättrad ungdomsvård m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt;

och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivats andra kammaren.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 287—293 och 296.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 254, av herr *Wagnsson* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönerreglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor m. m.; och

nr 255, av herr *Gustavson* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 503) angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 245, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i lagen om semester; och

nr 246, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i epidemilagen.

Anmäldes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 247, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 31 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 249, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 (nr 55 s. 1) om ekonomiska föreningar;

nr 250, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. i vad propositionen behandlats av lagutskott, dels ock en i ämnet väckt motion; samt

nr 251, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 29 maj 1931 (nr 152) med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 249, att utskottets hemställan i utlåtande nr 41, vidkommande förslaget nr 250, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 43 samt, i fråga om förslaget nr 251, att utskottets hemställan i utlåtande nr 44 bifölles även av andra kammaren.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.10 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.